

**SAVUNMA SANAYİ ÜRETİM VE HARCAMALARININ,
MAKROEKONOMİK PERFORMANSA ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Harun DOĞDU**

**Yüksek Lisans Tezi
Çalışma İktisadı Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM**

2018

**T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİMDALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SAVUNMA SANAYİ ARGE HARCAMALARININ
MAKROEKONOMİK PERFORMANSA ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

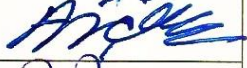
**Harun DOĞDU
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: Doç. Dr. DURMUŞ ÇAĞRI YILDIRIM**

TEKİRDAĞ-2018

Her hakkı saklıdır

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Harun DOĞDU tarafından hazırlanan “ Savunma Sanayi ARGE Harcamalarının, Makroekonomik Performansa Etkisi: Türkiye Örneği ” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin Maddeleri uyarınca 03.01.2018 günü saat 13:00'da yapılmış olup, tezin KABULÜNE OYBİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

JÜRÜ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç.Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM	BAŞARILI	
Yrd.Doç.Dr. Ahmet İÇÖZ	BAŞARILI	
Yrd.Doç.Dr. Büşra KARATAŞER	BAŞARILI	

ÖZET

Günümüzde pek çok dünya ülkesi gelirlerinde savunma harcamalarının payı oldukça büyüktür. Bu durum savunma sanayi gelişmiş, üretici ülkeler için olumlu sonuçlar doğururken, savunma sanayinde dışa bağımlı ithalatçı konumundaki ülkeler için ise uzun dönemde büyük ekonomik sorunlar doğurabilmektedir. Çalışmada Türkiye’de savunma sanayi ARGE harcamalarının reel hâsıla ve cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Çalışma sonucunda savunma sanayi üretim harcamalarını temsilen savunma sanayi Ar-Ge harcamalarının reel hasılayı etkilemediği ancak cari açığı olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayi ARGE, Savunma Harcamaları, Kointegrasyon

ABSTRACT

In many countries of the world today, the share of defense spending on their income is quite large. While this situation has produced positive results for the defense industry and the producer countries, for the countries that are dependent on foreign importers in the defense industry, it can create big economic problems in the long run. The effects of the R&D spending of the defense industry in Turkey on the real GDP and the current account balance is analyzed in the study. As a result of the study, as an indicator of defense industry production expenditures, defense industry R & D expenditures do not affect real GDP, but the current deficit is positively affected.

Keywords: Defense Industry R&D, Defense Expenditure, Cointegration

ÖNSÖZ

Öncelikle, hazırlamış olduğum çalışmanın daha öncesinde yapılmış tüm bilimsel araştırmalar gibi akademik bir çerçeve altında değerlendirilmesi, şahsım adına onur verici bir perspektif oluşturmaktadır. Nitekim başından sonuna kadar kat ettiğim bu süreçte, beni; ben olduğum için kabullenip emek sarf eden ve mümkün koşullar doğrultusunda, desteklerini üzerimden eksik etmeyen başta: Doç. Dr. Durmuş Çağrı Yıldırım hocama ve tüm akademisyen hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunarım. Umarım ki, bana tanımış olduğunuz bu imkân karşısında siz değerli hocalarımla güvenini ziyadesiyle karşılayabilirim ve dilerim ki, bu naçizane yaşantımda sizleri daha da onurlandıracak kaliteli çalışmalara imza atabilirim. Sonsuz sevgi ve saygılarımla...

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. DÜNYADA SAVUNMANIN ÖNEMİ	3
1.1. Savunma ve Savunma Endüstrisi Bileşenleri	3
1.1.1. Savunma Kavramı	6
1.1.2. Savunma Sanayi Konsepti	7
1.1.3. Savunma Sanayi Dönüşüm Faktörleri	11
1.1.4. Savunma Sanayinin Üretim Yapılanmaları	18
1.2. Savunma Giderleri	22
1.3. Savunma Giderlerini Belirleyen Faktörler	28
1.4. Savunma Giderlerinin İktisadi Yansımaları	30
1.4.1. Savunma Politikasının Değişkenliği	32
2. TÜRKİYE’NİN SAVUNMA SENTEZLİ KONUMU	39
2.1. Küresel Algılanma Boyutu	39
2.2. Bölgesel Etkileşim Boyutu	42
2.2.1. Jeostratejik Etki Alanı	47
2.2.2. Jeopolitik Baskı Alanı	53
3. TÜRKİYE’NİN 20’ NCİ VE 21’ NCİ YÜZYIL SAVUNMA STRATEJİSİ	58
3.1. Türkiye’nin, Cumhuriyet Sonrası Savunma Sanayi Perspektifi	58
3.1.1. İthalata Dayalı Savunma Endüstrisi	63
3.1.2. Dış Politikaya Paralel Savunma Harcamaları	69
3.1.3. Enformasyon Odaklı Savunma Politikası	77
3.1.4. İktisadi Kalkınmaya Yönelik Organizasyonlar	78
3.2. Türkiye’nin 2000’li Yıllara Ait Savunma İstatistikleri	81
3.2.1. Siyasi Yönetim Odaklı Savunma Anlayışı	83
3.2.2. Yeni Düzen Savunma Harcamaları	84

3.2.3. Savunma Harcamalarında 2001 - 2008 Ekonomik Krizleri Sonucu Oluşan Farklılıklar ...	92
3.2.4. Arap Baharının Savunma Harcamaları Üzerinde Oluşturduğu Olumsuz Etkiler.....	97
3.3. Türkiye’de Yerli Savunma Endüstrisinin Gelişimi	102
3.3.1. Yerli Savunma Sistemlerinin Tanımı	104
3.3.2. Yerli Üretim Harcamalarının Analizi	105
3.3.3. Yerli Üretimin İktisadi Etkileri.....	109
3.3.4. Yerli Üretimin Dış Politika Yansımaları	111
3.3.5. Yerli Üretim Hakkında ki Akademik Görüşler.....	112
3.4. Savunma Endüstrisi Harcamalarının Temel İzlenim Yansıması ve Türkiye Özelindeki İktisadi Faktörler Üzerine Etkisi	114
3.4.1 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi	117
3.4.2 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi	120
3.4.3 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi	127
3.4.4 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi	130
4. TÜRKİYE’DE YERLİ SAVUNMA ENDÜSTRİSİ VE MAKROEKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ	134
4.1. Makroekonomi Tanımı ve Makroekonomik Performans Belirleyicileri	134
4.2. Makroekonomik Performans ve Yerli Savunma Endüstrisi Harcamaları İlişkisi	136
4.3. Türkiye’nin Yerli Savunma Endüstrisinde, Ar – Ge Kazanımları Sonrası Ortaya Çıkan Ürün Konsepti	137
5. EKONOMETRİK ANALİZ	160
5.1. Birim Kök Analizi	160
5.2. Eşbütünleşme Analizi	162
SONUÇ	165

ŞEKİLLER

Şekil.1 ABD ve AB Ülkelerinin 2015 Yılına Ait İleri Teknoloji Ar-Ge Bileşenleri ve Mevduatları.....	5
Şekil.2 Bölgesel Ar-Ge Yatırımlarının Dünya Üzerinde ki Dağılımı,.....	9
2007 - 2015 (Milyar Amerikan Doları)	9
Şekil.3 Savunma Endüstrisinin Dönüşüm Altyapısını Oluşturan Faktörler.....	12
Şekil.4 Dünya Sanayi İnkılâbı	20
Şekil.5 Sanayi 4.0 Gelişim Faktörleri.....	21
Şekil.6 Türkiye'nin Bağlı Olduğu Uluslararası Organizasyonlar	48
Şekil.7 Türkiye'nin Jeostratejik Konumuna Bağlı Organizasyonlar	51
Şekil.8 Savunma Harcamalarının Kamu Harcamaları Arasındaki Yeri.....	67
Şekil.9 Türkiye'nin 2007 – 2016 Yılları Arasında Gerçekleştirmeyi Hedeflediği Vizyon Kurgusu	87

TABLolar

Tablo.1 Dünya Ekonomisinde Son Durum(%'de değişimin aksi belirlenmedikçe)	14
Tablo.2(a) Dünya Savunma Giderlerinin Faktör Dağılımı Altındaki Son Dönem Yansımaları (%).....	23
Tablo.2(b) Dünya Savunma Giderlerinin Grup Dağılımı Altındaki Son Dönem Yansımaları (%)	25
Tablo.3 Savunma Giderlerinin Ayraçları.....	29
Tablo.4 Savunma Politikalarının Yansımaları.....	33
Tablo.5 Savunma Politikalarının Dönemsel Çıkarımları	36
Tablo.6 Güç merkezleri ve Sürece Bağlı Etkileri	44
Tablo.7 İkinci Milenyum Çağının İstikrar Bileşenleri.....	46
Tablo.8 NATO Verileri Işığında,Türkiye'nin 1949 – 2016 Yılları Arasındaki Savunma Harcamaları	60

Tablo.9 Türkiye'nin 1923 – 1980 Yılları Arasında, İthal İkamesine Dayalı Dış Ticaret Verileri	64
Tablo.10 Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Öncesi, Savunma Giderlerinin Bütçe İstatistikleri Arasında ki Yeri (1935 - 1939).....	71
Tablo.11 Rastgele Seçilmiş NATO Ülkelerine Göre, Türkiye'nin Yaptığı Savunma Harcamalarının Karşılaştırması (1949 – 2016).....	74
Tablo.12(a) Türkiye'de 1927 – 2000 Yılları Arası, Kalkınmaya Yönelik İnşası Gerçekleştirilen Bölgesel Yapılanma Oranları (%).....	79
Tablo.12(b) Türkiye'de 1927 – 2000 Yılları Arası, Yapım Endüstrisinin Bölgelere Göre Kalkınma Öncelikli İstihdam Oranı (%).....	80
Tablo.13 Türkiye'nin 2000 – 2015 Yılları ArasındakiSavunma Sanayi İstatistikleri (Milyon ABD Doları)	82
Tablo.14 Türkiye'nin 2003 – 2014 Yılları Arasında Gerçekleşen Savunma Harcamaları	88
Tablo.15 Türkiye'nin 2001 ve 2008 Ekonomik Krizleri Döneminde, Ulusal Savunma Çerçevesi Altındaki İstatistik Dağılımı	94
Tablo.16 Türkiye'nin 2005 – 2011 Yılları Arasında, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine Yaptığı İhracat Dağılımı (Milyar Dolar).....	98
Tablo.17 Türkiye'nin Arap Baharı Sonrası Temel İktisadi Değerleri	101
Tablo.18 Türkiye Savunma Sanayinin Ana Yüklenici ve İştirakçileri	107
Tablo.19 Türkiye Savunma Endüstrisi Üreticilerinin İSO 500 Sıralaması	108
Tablo.20 Türkiye'nin Son Yıllarda, Savunma Sanayine Yönelik Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Hadleri	118
Tablo.21 Türkiye Savunma Sanayii Kapsamında ve SASAD Verileri Altında İstihdam Oluşturan Kuruluşlar ve Faaliyetleri.....	121
Tablo.22 Türkiye Savunma Sanayi Bünyesinde Teklife Sunulan ve İmzalanan Sözleşmelere Endeksli İstihdam Verileri.....	126
Tablo.23 Türkiye'nin Savunma İçerikli Enflasyon İstatistikleri (2010 – 2016)	128
Tablo.24 Türkiye'nin Savunma Sanayi Yatırımları ve Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri 131	
Tablo.25 Türkiye'nin Yeni Nesil Savunma Gücü	138

Tablo.26 Türkiye Savunma Sanayinde Yeni Nesil Ürünlere Ait Proje Çalışmaları	144
Tablo.27 Türkiye'nin Yerli Savunma Sanayi İstatistikleri	158
Tablo.28 Augmented Dickey – Fuller Birim Kök Testi	161
Tablo.29 Optimum Gecikme Uzunluğu Testi.....	163
Tablo.30 Askeri Ar-Ge Harcamaları ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla İlişkisi	163
Tablo.31 Optimum Gecikme Uzunluğu Testi.....	164
Tablo.32 Askeri Ar-Ge Harcamaları ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi	164
Tablo.33 Hata Payı Denklemi.....	164

GRAFİKLER

Grafik.1 Kamusal Ar-Ge Yatırımları İçerisinde Savunma Sanayinin Boyutu (Milyar Amerikan Doları).....	10
Grafik.2 Türkiye Hakkında ki Ortadoğu İzlenimleri	41

HARİTALAR

Harita.1 Türkiye'nin Amatör Dış Politigi.....	54
Harita.2 Türkiye'nin Dış İlişkiler Jeopolitigi	55
Harita.3 Türkiye Özelinde, Doğal Yerüstü Kaynakları Jeopolitigi.....	56
Harita.4 Türkiye'nin 2016 Yılı Güney Eksenli Jeopolitigi.....	57

KISALTMALAR DİZİNİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABMK:	Ana Bakım Merkez Komutanlığı
ACDA:	Amerika Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı
AK:	Adalet ve Kalkınma
AR-GE:	Araştırma-Geliştirme
ASELSAN:	Askeri Elektronik Sanayi
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİLGESAM:	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
EGİAD:	Ege Genç İşadamları Derneği
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HAVELSAN:	Hava Elektronik Sanayi
IMF:	Uluslararası Para Fonu
KB:	Kalkınma Bakanlığı
KİK:	Kamu İhale Kurumu
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MKEK:	Makina Kimya Endüstrisi Kurumu
MS:	Meteksan Savunma
RGA:	Resmi Gazete Açıklaması
NATO:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
SAGEB:	Savunma Sanayi Projeleri Destekleme ve Geliştirme İdaresi
SASAD:	Savunma Sanayi İmalatçılar Derneği
SBA:	Stand-By Düzenlemeleri
SETA:	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SIPRI:	Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SSDİB:	Savunma Sanayii Destekleme İş Birliği
SSGİB:	Savunma Sanayii Güçlendirme İş Birliği

SSM:	Savunma Sanayi Müsteşarlığı
TASAM:	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCKB:	Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı
TCMB:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TESEV:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
THKGV:	Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı
TİM:	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TKKGV:	Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı
TRACECA:	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
TSKGV:	Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı
TOBB:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUSAŞ:	Türk Havacılık ve Uzay Sanayi Anonim Şirketi
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNODA:	Birleşmiş Milletler Silahsızlanma İşleri Bürosu
ZMA:	Zırhlı Muharebe Aracı

GİRİŞ

Yeryüzünde bulunan dünya ülkelerinin pek çoğu, 21'nci yüzyılın başlangıcıyla birlikte ulusal varlıklarını kesintisiz devam ettirebilmek adına uluslararası rekabet mücadelesi içerisine girmişlerdir. Özellikle de, son yıllarda Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar ve siyasi belirsizlikler, bölgesel coğrafyanın savunma stratejileri konusunda yeni açılımlar getirmesine gerekçe sağlamıştır. Ayrıca dünya genelinde, küreselleşme ile başlayan aşırı rekabet olgusu beraberinde zorlu yaşam koşullarını da getirmiştir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin ve üçüncü dünya ülkelerinin gelişmiş ülkeler nazarında pasif konuma düşmemeleri açısından bir takım savunma politikaları gündem konusu olarak değerlendirilmektedir.

Savunma politikaları, genelde savunma endüstrisi gelişmiş ve rekabet koşulları yüksek teknolojilere dayanan ekonomik istikrarın alt yapısını oluşturur. Ancak içinde bulunduğumuz yüzyılın gereksinimleri, gelişmiş ülkeler yerine gelişmekte olan ülkelerin iktisadi sürdürülebilirliği hedef almalarına neden olmakta ve bu amaç doğrultusunda bölgesel güvenliğin arz edilebilirliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu jeopolitik öneme sahip ve gelişmekte olan birçok devletin, 2000'li yılların başlangıcı ile birlikte *inovasyon* odaklı büyüme ile paralel Ar-ge çalışmalarına hız kazandırmaları gerektiği uluslararası raporlara yansımıştır. Özellikle, 2001 ve 2008 ekonomik krizleri dönemlerinde, dünya ülkelerinin çoğu ulusal güvenlik konusunda bir dizi çalışmalar başlatarak yerli savunma sanayi anlayışını benimseme yoluna gitmişlerdir.

Genel itibariyle yerli savunma endüstrisi, ekonomik büyüme ile orantılı denge tablosunu oluşturduğundan, konu hakkında en genel anlamıyla akademisyenlerin hazırladıkları mutlak çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, yapılan araştırmalar arasında kesin sonuç oluşturabilecek veriler yetersiz kalmaktadır.

Bu sebepten dolayı, iktisatçıların uzlaşa sağlayamadıkları savunma harcamaları konusu sürekli değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda, değişkenliğe etki eden belirgin faktörler arasında; sağlık giderleri, GSYİH Deflatörü, döviz kuru oranları, eğitim harcamaları ve GSMH denge katalizörü girmektedir. Böylelikle, yapılan araştırmanın savunma sanayine yönelik eksik noktaları doldurabileceği düşünülerek, beş bölüm halinde hazırlanmıştır. Çalışmanın ana hedefi ise: Türkiye’de yerli savunma sanayi hizmetlerinin ulaştığı son noktaya dikkatleri çekmek ve ekonomik büyüme ile yerli savunma endüstrisi arasında gerçekleşen Asimilasyon potansiyeline açıklık getirmektir.

Çalışmanın ilk bölümü, dünyada savunma ve savunma endüstrisi bileşenlerinin konularını ele almaktadır. İkinci bölüme gelindiğinde, Türkiye’nin sahip olduğu coğrafi konumundan dolayı savunmanın küresel ve bölgesel avantajlarına, dezavantajlarına değinilmektedir. Araştırmanın üçüncü bölümü değerlendirildiğinde ise, Türkiye’nin 21’nci yüzyıl öncesi ve sonrası savunma endüstrisi incelenmekte, konu ile bağlantısı olduğu düşünülen milenyum ekonomik krizlerinden ve bölgesel iç karışıklıkların Türkiye’nin savunma ekonomisi üzerindeki etkilerinden bahsedilmektedir. Ayrıca, Türkiye’deki yerli savunma sanayinin gelişim süreci ve farklı görüş açıları değerlendirilmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye’deki yerli savunma endüstrisinin ana hatları ve makroekonomik performans ilişkisi belirlenmektedir. Bu bağlamda, beşinci bölüme kaynak sağlayan Ampirik analiz yöntemi kullanılarak olasılıklı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak araştırmanın mahiyeti, önem arz eden güncel verilere dayanmakta, kanuni ve yasal sınırlamalar gözetilerek istişare çerçevesi altında sunulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA SAVUNMANIN ÖNEMİ

1.1. Savunma ve Savunma Endüstrisi Bileşenleri

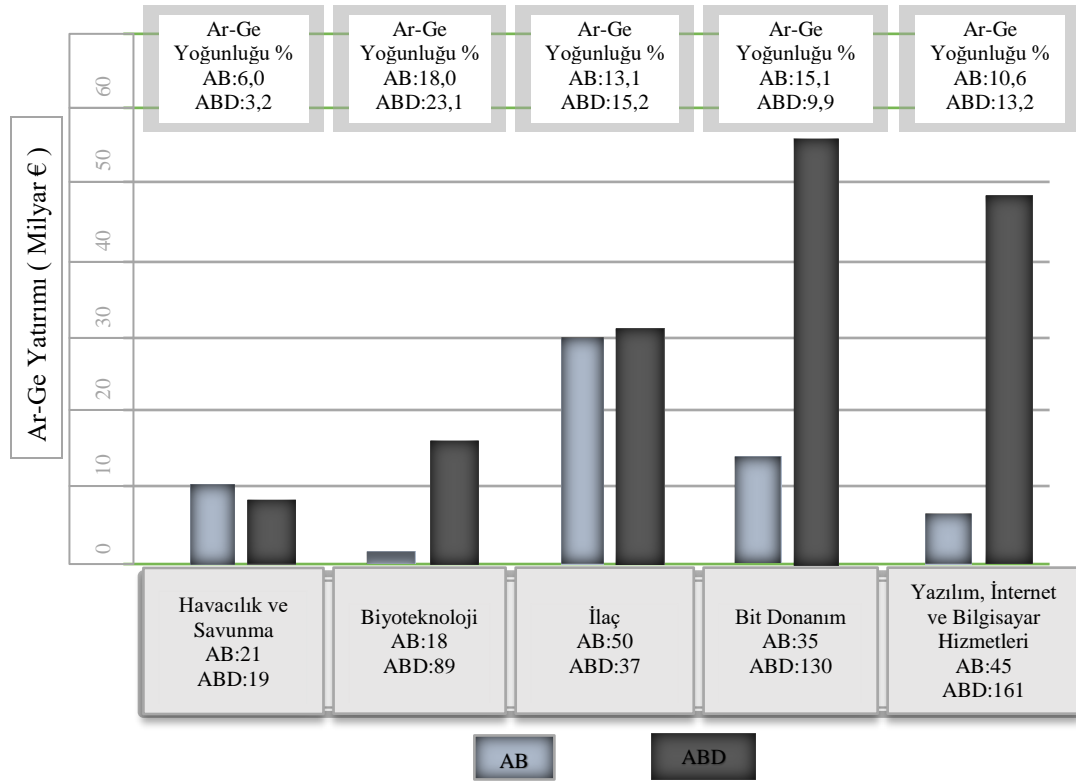
Savunma, tüm canlıların tabiatında var olan davranışsal tepki yönetimidir. Daha çok, dışarıdan gelebilecek olumsuz etkenlere karşı korunma tekniği olarak bilinir. Temelinde yumuşak güce dayalı eylem barındırır. Ancak, tehdit unsurunun algılanma seviyesine göre simetrik veya asimetrik olarak farklılık görülebilmektedir. Bu nedenle, içinde bulunduğumuz milenyum çağının zorlu rekabet koşulları; ayakta kalmayı başarabilen unsurlar arasına: teknolojik ilerlemeyi hedef seçmiş, bu uğurda tüm Ar-ge çalışmalarını yönetebilen ve geliştirme kabiliyetine sahip olan ulusları dâhil etmektedir. Dünya savunma endüstrisinin temelinde de bu yaklaşım geçerlidir. Zira teknolojiyi yönetebilen bir millet uluslara hükmeden zillet (istenmeyen) görünümündedir. Bu sebeple, savunma endüstrisinin dünya ülkeleri açısından önemi büyüktür (Çeçen, 1988:1-11).

Savunma endüstrisi ise, birden fazla bileşenin tek çatı altında birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Soğuk savaş dönemine kadar endüstriyel liderliğe hâkim ülkelerin kararları doğrultusunda yön bulan savunma ikilemi, Sovyet Rusya'nın dağılması ve Berlin duvarının yıkılması neticesinde tabu olarak görülen düşüncelerin değişmesine ve yeni bir dünya düzeninin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Böylece güvenlik/ savunma bağlamında bir araya gelen insan gücü, teknolojik ilerleme, askeri üstünlük, politik istikrar, bölgesel baskı, sömürge anlayışı gibi unsurlar giderek değer kaybetmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren yenedünya düzeni benimsenmeye başlamış ve savunmaya yönelik stratejiler, yerini ekonomik gelişmeye dayalı anlayışa bırakmıştır. Ancak, 2001 yılı içerisinde Amerika Birleşik Devletlerine karşı yapılan radikal saldırılar bir kez daha savunma/güvenlik paradoksunu gündem konusu haline getirmiştir. Böylece güvenlik olgusu, yenedünya düzeninin çok yönlü bilimsel araştırmaları ışığında kendine yeni bir model çizmeye başlamıştır. Özellikle gelişmiş

lkeler grubunda bulunan batı devletleri, güvenlik açığını ortadan kaldırmak amacıyla teknolojik altyapı sistemlerini oluşturan siber bilişim teknolojisini geliştirmiştir. Bu doğrultuda, Dünya Savunma Sanayi (*World Defense Industry*) küreselleşmenin etkisiyle evrimleşerek bilişim çağını ortaya çıkarmıştır (Bağbaşlıoğlu, 2016).

ABD başta olmak üzere birçok Batı Avrupa lkesi, bilgi toplumu kapsamında uzman bireyler yetiştirmek amacıyla bir dizi projeyi hayata geçirmişlerdir. Bunlardan ilki, gelişmekte olan ülkeler ve üçüncü dünya ülkesi vatandaşları arasından çalıştığı konuya hâkim veya uzman konumda bulunan bilim insanlarına, daha iyi şartlar altında çalışma imkânı sağlamak koşuluyla vatandaşlık hakkı, iltica, yerleşme izni gibi konularda öncelik tanıyarak ileri seviye çalışma ortamı yaratmak ve elit araştırmacılar grubu oluşturmaktır. İkinci sırada ise, bilim adına yapılan çalışmalarda buluş niteliği kazanan araştırmaların geliştirilmesi amacına yönelik enstitülerin ve bilim merkezlerinin kurulması olmuştur. Dolayısıyla, bilgiye dayalı güvenlik modeli gelişmiş ülkelerin ana hedefi haline gelerek, gelişmekte olan ülkelerin de bu konuya ağırlık vermelerine öncülük etmiştir. Böylece, milenyumun ardı sıra batıda yayılan inovasyon (yenilik), beraberinde ikinci dünya devletlerini de etkisi altına alarak biyoteknoloji, nanoteknoloji, siberetik yerli yazılım, uzay incelemeleri ve uydu bağlantıları gibi bilgi kaynaklı zmsel Ar-ge süreçlerine dönüşmüştür. Bu durumda, iktisadi ve teknolojik reaksiyon geçiren gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin ilerleme kabiliyetlerinin jeostratejik konum, politik yaklaşım, siyasi görüş ve tarihi geçmiş gibi faktörlerin etki alanı içerisinde şekillenme gösterdiği görülmektedir. Böylelikle yenedünya düzeni, rekabet ortamına endeksli iktisadi bağımlılığın döngüsel ıkamazları arasında potansiyel varlığını devam ettirebilir (Hunter & Crotty, 2015:1-10). Sunulan bu bilgiler ışığında, aşağıda gösterilen şekil.1'e ait İnovasyon odaklı Ar-Ge bileşenleri ve küresel yoğunluk değerleri belirtilmektedir.

Şekil.1 ABD ve AB Ülkelerinin 2015 Yılına Ait İleri Teknoloji Ar-Ge Bileşenleri ve Mevduatları

Kaynak: European Commission (IRI). 2015

Avrupa Komisyonu'nun sunduğu istatistik verilerine göre tabloda, 21. yüzyılın kaotik dönemlerini yansıtan 2015 yılına ait küresel Ar-Ge yoğunluğu ve sektör dağılımı gösterilmektedir. Bu dağılım şemasına göre: Avrupa Birliğine bağlı ülkelerin bütünsel açıdan, küresel değişime şekil veren ABD' ye kıyasla; Savunma ve Havacılık sektörü bağlamındaki Ar-ge faaliyetlerinde ilk sırayı aldığı ve harcamalar bakımından önde olduğu görülmektedir. Diğer sektörler ve iyileştirme hacimleri bakımından değerlendirildiğinde: Amerika'nın biyoteknoloji ve bilişimsel yazılım alanlarındaki harcamalarda daha ilerde olduğu ve Ar-ge çalışmalarına ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, AB'nin ilaç sektöründeki harcamalarda başta yer aldığı; fakat ilaç sektörüne bağlı Ar-Ge faaliyetlerinde Amerika'nın başı çektiği görülmektedir. Özellikle de, bilgisayarlı işlem teknolojilerinin çoğaltılması yönündeki harcamalarda Amerika'nın açık ara fark attığı, lakin AB'nin Ar-Ge konusuna öncelik verdiği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, hızlandırılan Ar-Ge süreçleri ve buna

istinaden gerçekleştirilen katılım ortaklığı projeleri, Avrupa'nın atağa kalktığına dair kesinlik kazanmakta; Amerika'nın da bu değişim platformundan geri kalmamak adına yeni hamleler gerçekleştirmesine vesile olmaktadır.

1.1.1. Savunma Kavramı

Savunma, kavramsal tanımlama bakımından güvenlik hizmeti ile aynı muharip çerçeve içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle de yeryüzünde ki bütün canlıların tek taraflı çıkarları dikkate alınacak olunursa; insanların, hayvanların ve tüm canlı varlıkların doğaları gereği karşılaştıkları negatif dışsallıklar karşısında, mevcut pozisyonlarını korumaya yönelik öncesinde veya anlık olarak tepki şeklinde gösterdikleri bir takım önleyici ve müdafaa edici strateji yöntemleri altında tasvir edilebilir. Ayrıca, savunma ve güvenlik birbiriyle iç içe geçmiş, aynı düşünce yapısını ifade eden korunma fonksiyonları olarak da kabul görmektedir (Sancak, 2013:124-127).

Dolayısıyla sınırları belirlenmiş topraklar üzerinde yaşayan ulusların, savunma - güvenlik benzeşmesini uygulayabilmesi açısından bir devlet görünümünde olması gerekmektedir. Ancak bu yöntemle toplum içerisinde iç güvenlik etkinleştirilebilir ve dış devletler karşısında savunma perspektifi çizilebilir. Bu sebepten dolayı, yeryüzünde bulunan ülke yönetimlerinin çoğu otorite yetkisini tek noktadan sağlamaya çalışır ve ikinci bir alternatif olgusuna müsaade etmezler. Zira devlet biriminin geniş çaplı sorumluluk objesini kendi üzerinde toplaması, bireylerin iç ve dış güvence arayışlarına meşruluk oluşturması açısından bağlantılı sahiplik durumudur. Bu durumda günümüzün çağdaş devlet modeli, altyapısını oluşturan politik şekillenmelerin bileşkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, ulus egemenliğine güvence sağlayan devletin asıl görevi, toplum düzenini korumak ve dış tehditler karşısında savunma yapılanmaları oluşturarak çevre güvenliğini kontrol altına almak olacaktır (Milli Savunma ve Güvenlik Enstitüsü, 2015).

Bununla birlikte, konuyla ilintili olarak anılan 1600'lü yılların ünlü düşünürü Thomas Hobbes ve 1700'lü yıllara damgasını vuran John Locke gibi iki farklı düşünce yaklaşımı tarafından “toplumsal sözleşme” kuramı ele alınarak, devlet unsuru ve güvenlik bileşenleri hakkında görüşler sunulmuştur. Hobbes, yönetsel otorite ve güvenlik bilinmeyenine karşı katı bir yaklaşım tarzı sergilerken Locke, daha felsefi bir açıyla güvenlik yönetimi konusunu analiz ederek, ferdi güvence ve hakların her ne şekilde olursa olsun savunulması gerektiği prensibini benimsemiştir (Beriş, 2015:1-3). Nitekim kendi eksenleri dışında farklılık gözetilen bu iki düşünce akımı, modern devlet unsurunun altyapısını oluşturan güvenilirlik yönetimi teorisini ortaya çıkarmış ve günümüzün savunma odaklı güvenlik sürecine zemin hazırlamışlardır. Bu aşamadan sonra ki 21. yüzyılın küresel dünyasına şekil veren unsurları da, bilimsel kaynaklı süreçler ortaya koymaktadır.

1.1.2. Savunma Sanayi Konsepti

TASAM (2015) araştırma enstitüsünün yapmış olduğu akademik değerlendirmeler altında: ulus devletlerin modernleşme çalışmalarına en büyük desteği sağlayan objeler olarak, teknik ve bilimsel araştırmaların geldiğine inanılmaktadır. Yapılan bu araştırmalar, dünya savunma endüstrisinin geleceğine yön veren paradoksal buluşlara da öncülük etmektedir. Öte yandan, ileri teknoloji faktörlerinin; dönemsel sosyal ihtiyaçlara yanıt verebilmesi amacıyla da kullanıldığı ve ülkelerin iktisadi gelişimini doğrudan değil de dolaylı yoldan etkilediği savunulmaktadır. Böyle bir yaklaşım anlayışı savunma endüstrisi piyasalarının değerini ziyadesiyle ortaya koymaktadır. Bu durumda, gelişmekte olan ülkelerin Ar-Ge kabiliyetlerini ilerletmeleri ve tüketici konumundan sıyrılıp, biran önce üretici konuma dönüşümlerini sağlamaları gerekmektedir.

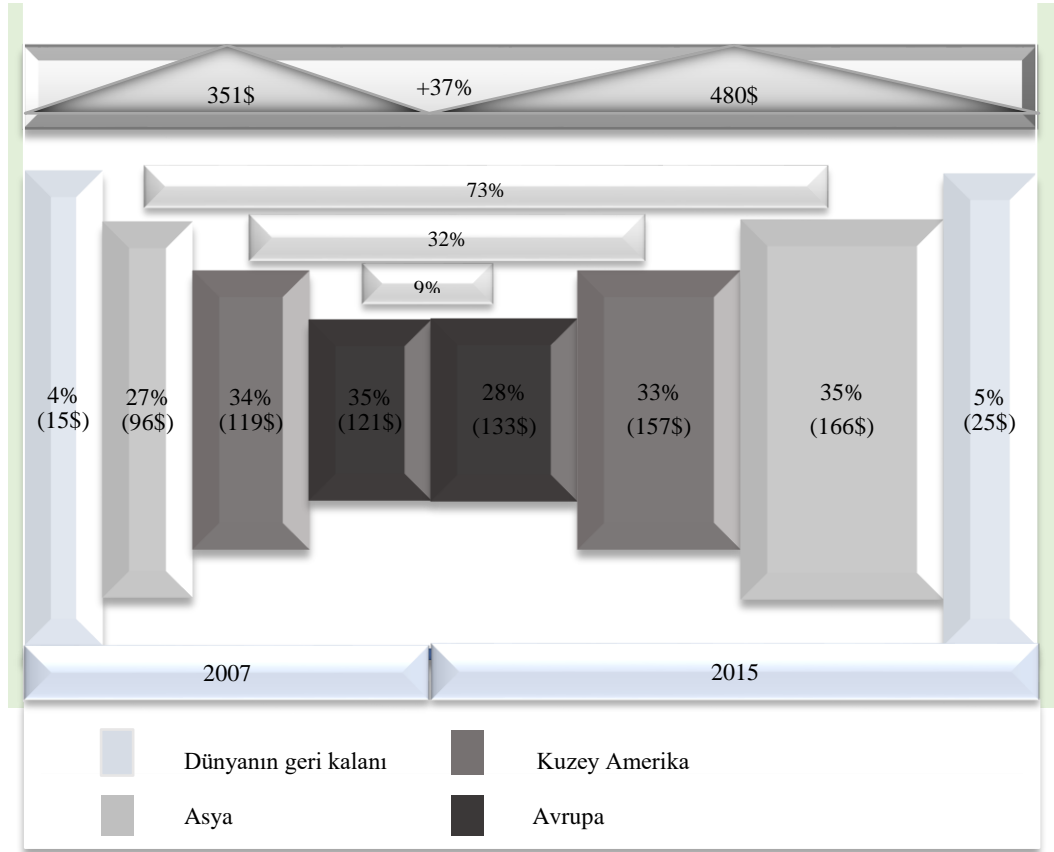
Bunun yanında bazı gelişmiş ülkeler, savunma güvenliği altında ki risk faktörlerinin değerlendirilmesini yeniden hesaplama yöntemiyle; ulusal savunma teknolojilerini, daha ileri seviyelere ulaştırabilmek adına son yıllarda yeni teknolojik çalışmalara başlamışlardır. Özellikle de, diğer dünya devletlerinde yaşayan yetenekli

bilim insanlarını daha cazip imkânlar karşısında beyin göçüne zorlayarak teknik altyapılarını güçlendirme prensibine yönelmişlerdir. Böylelikle, bilişsel kadro yapılanmalarını güçlendirme koşulu altında daha aktif bir toplum yaratma eğilimindedirler. Zira teknoloji, hem iktisadi avantajlar sağlaması bakımından hem de, milli savunmaya etken faktör rolü üstlendiğinden önem arz etmektedir. Nitekim milli savunmayı etkin kılabilmek için silahlı güçlerin varlığının yanı sıra, bu gücü ayakta tutabilmek amacıyla gelişmiş bir savunma teknolojisi ağına ihtiyaç vardır. Savunma endüstrisinin büyüklüğü de, iktisadi endüstrileşme gibi kapasite yoğunluğunun artırımına bağlıdır (Ziylan, 2003:3-5).

Bununla birlikte, küreselleşme sürecinin aşamaları olan serbest pazar ekonomisi ve beraberinde getirdiği açık rekabet şartlarının dünya piyasalarına hâkim olması, milli sanayii projelerinin hükümetler tarafından desteklenmesini engellemektedir. Lakin dünya savunma piyasaları bu durum karşısında farklı bir yol izlemektedir. Global dünya taraftarı olan ülkelerin istekleri doğrultusunda şekillenen piyasalarda, küreselleşme sürecinin aşamaları dışında bırakılan savunma endüstrisi hükümetlere ait milli teknolojilerin ilerletilebilmesi amacıyla sahip olduğu tüm imkânlar değerlendirilmektedir (Ziylan, 2003:6-19).

Bu nedenle, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinin ilk amaçları: iktisadi kalkınma kaynaklarını en azami değerlere ulaştırmak koşuluyla, ulusal savunma teknolojilerini güçlendirme yoluna gitmektir. Bu bağlamda, öncelik gerektiren İnovasyon tekniklerini çeşitlendirmek ve Ar-Ge kaynaklı yatırımların artırılması yönünde girişimlerde bulunmak, pek çok ülkenin planladığı konular arasında yer almaktadır. Konuya içerik bakımından örnek teşkil edebilecek analiz verileri ise, aşağıda Şekil-2 ve Grafik-1’de sunulmaktadır.

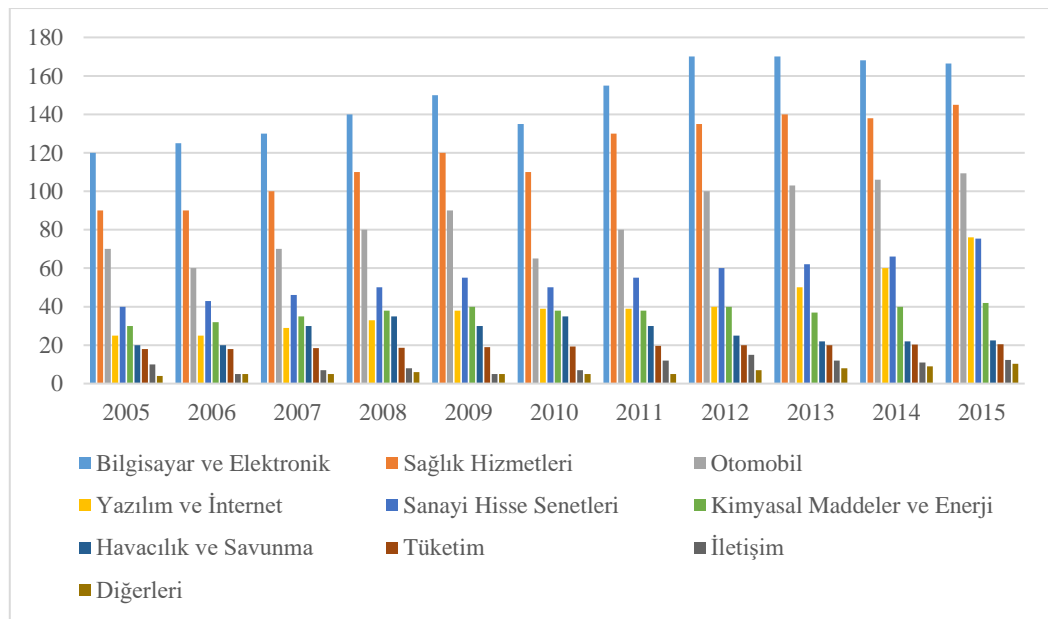
**Şekil.2 Bölgesel Ar-Ge Yatırımlarının Dünya Üzerinde ki Dağılımı,
2007 - 2015 (Milyar Amerikan Doları)**

Jaruzelski ve diğerlerine göre, küresel ölçekli Ar-Ge analiz verileri dört bölge altında toplanmakta; yoğunluk yüzdeleri ve İnovasyon yatırım değerleri, Amerikan doları bazında etiketlenilmektedir. Öte yandan, 2007 - 2015 yılları arasındaki Ar-Ge değişim istatistikleri göz önüne alınmakta ve bu kıyaslama çerçevesinde, küresel dönüşümün boyutları milyar dolarlar ile nitelendirilmektedir. Bu durumda, 2007 istatistik verilerine göre: Ar-ge harcamalarına öncülük eden Avrupa, 121 milyar \$ değerindeki yatırımları ile ilk sırayı almakta; ikinci sırada ise, 119 milyar \$ ile Kuzey Amerika gelmektedir. 96 milyar \$ değerindeki inovasyon harcamaları ile Asya üçüncü sıraya tekabül etmekte ve son sırayı da 15 milyar \$ değerindeki Ar-Ge yatırımlarıyla dünyanın geri kalanı üstlenmektedir. Bunun yanı sıra, 2007 yılı Ar-Ge yoğunluğuna baktığımız zaman; Avrupa % 35 oran ile birinci sırada, Kuzey Amerika ise % 34'lük oranla ikinci sırada yer almaktadır. Asya bölgesi ise, % 27 oranında ki inovasyon

yoğunluğu ile üçüncü sırayı almakta ve son sırayı da % 4 oranına sahip dünyanın geri kalanı paylaşmaktadır. 2015 yılına ait inovasyon yoğunluğu ve Ar-Ge yatırımlarına baktığımız zaman, 2007 yılına kıyasla artış yaşandığı görülmektedir. Özellikle Asya bölgesinde görülen, 70 milyar \$ değerindeki Ar-Ge yatırım farkı diğer bölgelerden daha fazladır. Devamında, Kuzey Amerika'nın 2015 yılı Ar-Ge yatırım farkı 38 milyar \$ düzeyinde gözlemlenirken; bu artış seviyesinin, Avrupa bölgesinde 12 milyar \$ civarı olduğu görülmektedir. Dünyanın geri kalan kısmında ise, 10 milyar \$ düzeyinde Ar-Ge yatırımı yapıldığı dikkatleri çekmektedir. Diğer taraftan, Avrupa'nın 2015 yılı inovasyon yoğunluğunda % 7'lik bir düşüş yaşandığı ve Kuzey Amerika'nın da % 1'lik bir düşüşle aynı eksenle ilerlediği görülmektedir. Öte yandan, Asya bölgesinin % 8 oranında inovasyon artışı ile 2015 yılına damgasını vurduğu ve dünyanın geri kalan kısmında % 1 oranında bir yükselme yaşandığı gözden kaçmamaktadır. Bu durumda, 2007 performans göstergeleri Batının olumlu yönde ilerleme kaydettiğini işaret etmekte; fakat 2015 istatistikleri, durumun tersine döndüğünü ve inovasyon odaklı gelişim sırasının Asya bölgesi ile dünyanın geri kalan kısmına geçtiğini beyan etmektedir.

Grafik.1 Kamusal Ar-Ge Yatırımları İçerisinde Savunma Sanayinin Boyutu (Milyar Amerikan Doları)

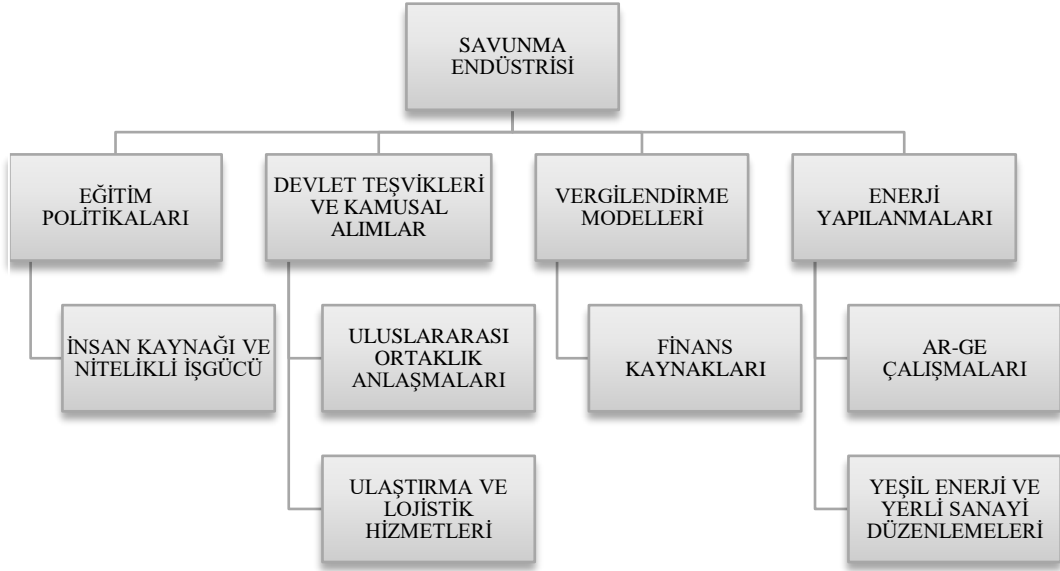
Kaynak: Jaruzelski vd. (2015:13)

Jaruzelski ve diğerlerinin takdim ettiği grafikte, küresel Ar-Ge faaliyetlerinin sektörel yatırım boyutları gösterilmektedir. Bu bağlamda, inovasyon çalışmalarının hız kazandığı 2005 – 2015 yılları arasındaki dönem değerlendirilmekte ve sektör bazında incelenen diyagrama göre: Ar-Ge yatırımlarının dönemsel gelişiminde, ilk sırayı bilgisayar ve elektronik alanındaki gelişmelerin kapsadığı görülmektedir. Ar-Ge harcamalarının hareketlilik gösterdiği ikinci sıradaki sektör olarak karşımıza, sağlık hizmetleri alanında yapılan yatırımlar gelmektedir. İlk üç arasına giren inovasyon faaliyetlerinden, bir diğeri olan otomobil sektöründe yaşanan gelişmeler ise, sanayi alanındaki yatırımların boyutlarını ortaya koymaktadır. Akabinde, sırasıyla birbirini takip eden inovasyon odaklı sektörler arasında, havacılık ve savunma alanında yapılan Ar-Ge yatırımlarının yedinci sırayı aldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca, savunmaya yönelik yatırımlarda yıllara göre dalgalanmalar yaşandığı ve istikrarsız bir tablo görünümü sergilediği aşikârdır. Diğer taraftan, savunma altyapısını geliştirmeye yönelik yapılan Ar-Ge harcamalarının, en yüksek seviyelere ulaştığı dönemler olarak karşımıza 2008 ve 2010 yılları çıkmaktadır. Bahsi geçen yıllar dışındaki dönemlerde ise, savunma yönlü gelişim harcamalarının iniş ve çıkışlardan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.3. Savunma Sanayi Dönüşüm Faktörleri

Savunma sanayi bütün dünya devletleri açısından değerlendirildiğinde: mevcut bütünlüğü oluşturulmuş ülkelerin, sürdürülebilirlik anlayışını devam ettirebilmek amacıyla ekonomik, siyasi ve askeri imkânlarını ulusal çıkarları yönünde aktif ve dengeli bir şekilde kullanmasıdır. Bu yönde gerçekleştirilen eğitim politikaları, finans rezervleri, enerji yapılanmaları, Ar-Ge çalışmaları, uluslararası ortaklık anlaşmaları ve benzeri bileşenler savunma endüstrisinin dönüşüm diyagramını oluşturan parametreler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu parametreler birbirine bağlı algoritma tablosu halinde döngüyü oluştururlar ve zincirleme reaksiyon şeklinde etkileşim gösterip, alanlar arasında oluşan boşlukların doldurulmasında etken rol alırlar (Vardar, 2016). Bu çerçevede altında, aşağıda sunulan Şekil-3'te olduğu gibi konuyla ilgili kavramsal tema pekiştirilmeye çalışılmaktadır.

Şekil.3 Savunma Endüstrisinin Dönüşüm Altyapısını Oluşturan Faktörler

Kaynak: T.C.K.B. , Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014

T.C.K.B. (2014) göstergeleri altında derlenen objeler, günümüz dünyasındaki savunma endüstrisinin kabuk değiştirme sürecini ve yeryüzünde bulunan devletlerin iktisadi ve beşeri alanlarına hükmeden karmaşık ağ yapısını temsil eder. Bu nedenle savunma sanayinin varlığını oluşturan faktörler, on ayrı sektör dağılımının birbiriyle olan zincirleme reaksiyonu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki olan eğitim politikaları konusunda ulus devletler, savunma niceliklerini daha ileri seviyelere ulaştırmak amacıyla nitelikli işgücü potansiyelinin azami boyutlarda değerlendirilmesi gerektiği üzerinde dururlar. Ayrıca, eğitim aşamasında bireylere kazandırılan özgüven, duyarlılık, bakış açısı, geri bildirim ve tümevarım gibi eğitsel kazanımlar kişilerin, sosyal açıdan yaşadıkları toplum içerisindeki iktisadi etkilerini ortaya koyar. Bununla birlikte, nitelikli işgücü kapsamında yer alan devlet yöneticileri ve askeri yöneticiler, eğitim politikalarının doğrudan teminat yatırımları olarak değerlendirilmektedir. Bu yöntem doğrultusunda yetiştirilen fertler, bağlı buldukları hükümetin savunma alanlarına otorite sağlamak ve bu alanlar için gerekli görülen yatırım, angâjman, teşvik ve doğrudan alım konularında liderlik yapmaktadırlar. Öte yandan eğitim altyapısı ile başlayan savunma stratejisi, beraberinde içsel siyasi yapılanmaları ve

ortak görüş politikalarını mevcut bölgesel alanlara yansıtmaktadır. Bu aşamada, birçok dünya devletinin buldukları coğrafi konumları itibariyle diğer ülkeler nazarında uzlaşma zorunluluğu gösterdikleri birtakım göreceli mutabakatlar gözlenmektedir. Zira günümüzde pek çok devlet, iktisadi kalkınma süreçlerini maksimize etmek amacıyla bölgesel işbirliği ve uluslararası anlaşmalara yeşil ışık yakmakta, karşılıklı ortak pazar stratejisini benimseyerek denge politikaları çizmektedir. Bu esnada enflasyon dalgalanmalarının yaşanmaması ve cari açıkların oluşmaması açısından serbest piyasa modeli uygulanarak denge oluşturulmakta ve koalisyon birleşmeleri gerçekleştirilmektedir (Aşcı, 2012:1-10).

Bunun yanı sıra demokratik ülkelerin ulusal bütünlüklerini sağlamak amacıyla vatandaşlarından topladıkları vergi gelirleri ve finansör destekleri, hali hazır durumda bulunan güvenlik harcamalarının kaynak dağılımını ortaya koymaktadır. Ayrıca, savunma organizasyonunun tedarik ve taşımacılık aşamasını gün ışığına çıkaran finansör yatırımları, sonrasında tasarruf düzenlemeleri gerektiren enerji dalgalanmalarını da savunma sanayinin kayıpları olarak liste içine alır. Oluşan kayıpların azaltılması amacıyla dünya genelinde yapılan araştırma ve geliştirme çalışmaları, yenilenebilir enerji alternatifini uluslararası piyasalara kazandırmakta ve yeşil enerjiye bağlı yerli üretim sanayi faktörünü birincil dönüşüm aracı olarak liste başı yapmaktadır. Bu şekilde, savunma endüstrisinin sürekli yenilik kazanabilmesi ve makroekonomik yapılanmalara denge oluşturması sağlanmaktadır. Bu durumda, savunma sanayinin bir nevi filigran rolü üstlenerek pek çok devletin makroekonomik yapısında örtülü hareketlenmeler yaşanmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, döngü sırasında yaşanan etkileşimlerin birçok ülkede içsel ve dışsal maliyet değişimlerine zemin hazırlaması, uluslararası piyasalarda ithalat ve ihracat dengesini oluşturan döviz kuru değerlerinde dalgalanma yaşanmasına neden olmaktadır (T.C.K.B. , Ö.İ.K.R. , 2014). Bunun en güzel örneği, küresel boyutlarda analiz değerlemesi gösteren son durum verilerine göre Tablo-1 şeklinde yansıtılmaktadır.

Tablo.1 Dünya Ekonomisinde Son Durum
(%’de değişimin aksi belirlenmedikçe)

	YILLAR ARASI DEğİŞİM						4. Çeyrek Üzerinden 4. Çeyrek		
					Nisan 2015'den Sonra Dünya Ekonomi Görünümü ¹				
	Projeksiyonlar						Projeksiyonlar		
	2013	2014	2015	2016	2015	2016	2014	2015	2016
Dünya Çıktısı²	3,4	3,4	3,3	3,8	-0,2	0	3,3	3,3	3,7
Gelişmiş Ekonomiler	1,4	1,8	2,1	2,4	-0,3	0	1,7	2,2	2,3
Amerika Birleşik Devletleri	2,2	2,4	2,5	3	-0,6	-0,1	2,4	2,4	2,8
EURO Alanı³	-0,4	0,8	1,5	1,7	0	0,1	0,9	1,8	1,6
Almanya	0,2	1,6	1,6	1,7	0	0	1,5	1,8	1,5
Fransa	0,7	0,2	1,2	1,5	0	0	0	1,7	1,3
İtalya	-1,7	-0,4	0,7	1,2	0,2	0,1	-0,4	1,2	1,3
İspanya	-1,2	1,4	3,1	2,5	0,6	0,5	2	3,3	2,2
Japonya	1,6	-0,1	0,8	1,2	-0,2	0	-0,9	1,7	1,3
Birleşik Krallık	1,7	2,9	2,4	2,2	-0,3	-0,1	3,2	2,2	2,1
Kanada	2	2,4	1,5	2,1	-0,7	0,1	2,5	1	2,3
Diğer Gelişmiş Ülkeler⁴	2,2	2,8	2,7	3,1	-0,1	0	2,6	2,8	3,1
Yükselen Piyasa ve Gelişmekte Olan Ekonomiler⁵	5	4,6	4,2	4,7	-0,1	0	4,7	4,3	5
Bağımsız Devletler Topluluğu	2,2	1	-2,2	1,2	0,4	0,9	-1	-3,5	1,5
Rusya	1,3	0,6	-3,4	0,2	0,4	1,3	0,4	-4,8	1,8
Rusya Hariç	4,2	1,9	0,7	3,3	0,3	0,1
Yükselen ve Gelişen Asya	7	6,8	6,6	6,4	0	0	6,9	6,6	6,4
Çin	7,7	7,4	6,8	6,3	0	0	7,3	6,8	6,3

Tablo.1'in Devamı									
	YILLAR ARASI DEĞİŞİM						4. Çeyrek Üzerinden 4. Çeyrek		
					Nisan 2015'den Sonra Dünya Ekonomi Görünümü ¹				
	Projeksiyonlar								
	2013	2014	2015	2016	2015	2016	2014	2015	2016
Gelişmiş Ekonomiler	2,1	3,3	4,5	4,5	1,2	0,2
Yükselen Piyasa ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	5,2	3,4	3,6	4,7	0,1	-0,8
Emtia Fiyatları (ABD Doları)									
Petrol⁸	-0,9	-7,5	-38,8	9,1	0,8	-3,8	-28,7	-16,8	5,5
Yanıcı Olmayan (Dünya Ortalamasına Göre Emtia İhracat Ağırlıkları)	-1,2	-4	-15,6	-1,7	-1,5	-0,7	-7,5	-12,6	0,7
Tüketici Fiyatları									
Gelişmiş Ekonomiler	1,4	1,4	0	1,2	-0,4	-0,2	1	0,2	1,5
Yükselen Piyasa ve Gelişmekte Olan Ekonomiler⁵	5,9	5,1	5,5	4,8	0,1	0	5	6	4,7
Londra Bankalararası Sunulan Oran (yüzde)									
ABD Doları Mevduatları (6 Ay)	0,4	0,3	0,4	1,2	-0,3	-0,7
Euro Mevduatları (3 Ay)	0,2	0,2	0	0	0	0
Japon Yeni Mevduatları (6 Ay)	0,2	0,2	0,1	0,1	0	-0,1

Not: Gerçek efektif döviz kurları 4 Mayıs-1 Haziran 2015 döneminde geçerli olan seviyelerde sabit kaldığı varsayılmıştır. Ekonomiler ekonomik büyüklüğüne göre listelenmektedir. Toplam üç aylık veriler dönemsel olarak ayarlanır. Litvanya şimdi Euro bölgesinde yer almaktadır. Litvanya önce diğer gelişmiş ekonomilerde dâhil edildi.

- 1- Yuvarlak rakamlar altında güncellenmiş farklı değerler ve Nisan 2015 WEO tahminleri
- 2- Üç aylık tahminler ve değerler, dünya alım gücü değer eşitliği ağırlıklarının yüzde 90'ını oluşturmaktadır.
- 3- Ocak 2015 yılında Euro alanına katılan Litvanya'yı içerir.
- 4- G7 (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri) dışında kalan ve Euro bölgesi ülkeleri.
- 5- Üç aylık tahminler ve değerler, gelişmekte olan piyasa ve gelişmekte olan ekonomilerin yaklaşık yüzde 80'ini oluşturmaktadır.
- 6- Hindistan için mali yıl bazında sunulan veri ve tahminler ve GSYİH 2011 den ileriye doğru olan GSYİH piyasa fiyatları ile FY2011/12 temel yıl alınarak sunulmaktadır.
- 7- Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland, Vietnam.
- 8- İngiltere'deki Brent, Dubai Fateh ve West Texas Intermediate ham petrol fiyatlarının basit ortalaması. 2014 yılında ABD doları cinsinden ortalama petrol varil fiyatı 96,25 \$ oldu; vadeli piyasalarda 2015 yılında 58,87 \$ ve 2016 yılında 64,22 \$ olduğu varsayılan fiyat.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Update, July-2015

IMF (2015) endeksi, dünyada yaşanan iktisadi gelişmelerin son yıllardaki analiz verilerini sunmaktadır. Bu analiz değerlerine göre, ülkelerin ekonomik gelişim yoğunlukları ve küresel sıralamadaki konumları hakkında geleceğe dönük varsayımlar yapmak mümkündür. Dolayısıyla, tablodaki birinci dönem göstergesi olan 2013-2014 yıllarının yoğunluk oranları, sonrasındaki dönemlerin ilerleme yönüne ışık tutmaya yardımcı olacaktır. Zira 2013 ve 2014 dönemleri, hem ekonomi hem de ticaret yönünden pozitif içsellik ve pozitif dışsallık verileri sunmaktadır. Diğer taraftan, aşamalı görünümde olan yıllar bazındaki iz düşüm değerlerine baktığımızda; genel olarak pek çok ülkenin olumlu gelişmeler yaşadığı, yalnızca birkaç ülkenin ekonomik dalgalanmaları dışında, bütünsel yapının pozitif yönlü ilerleme kaydettiği görülmektedir. Öte yandan, 2015 dünya ekonomi atlası verilerine göre; küresel boyutlarda gerçekleşen ekonomik dalgalanmalar neticesinde, negatif yönlü etkileşimlerin yaşandığı ve genel görünümde, sıfır eksenine paralel iktisadi eğilimin tahakkuk ettiği muamma konusu bir görünüm sergilemektedir. Tablonun dördüncü çeyreğinde ise, genel dalgalanmaların süregeldiği ve bazı ülkelerin bu olumsuzluklardan etkilendiği görülmektedir. Ancak, 2016 iş düzüm değerleri çerçevesinde yansıyan verilere göre: son dönem gelişmelerinde, pozitif yönlü ilerleme

kaydedildiği ve genel görünümde sıfır eksenine paralel gelişme sağlandığı yönündedir. Lakin tabloya göre: yetersiz ticaret istatistikleri, dördüncü çeyrekte ticaret hacminin hangi boyutlarda olduğu konusuna açıklık getirememekte; ancak, uluslararası piyasalara yön veren petrol emtiasının olumlu seyrine bakılarak, ticaret hacminin de pozitif yönlü ilerleme sağladığına kanaat getirilebilir.

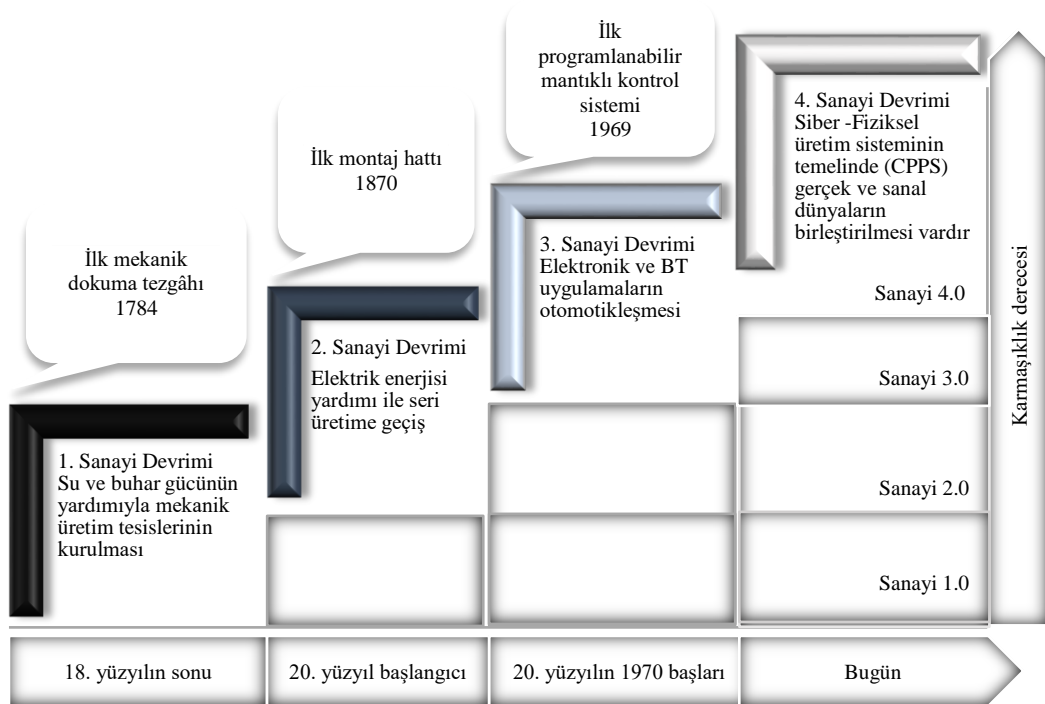
1.1.4. Savunma Sanayinin Üretim Yapılanmaları

Dünya devletleri arasındaki olgunlaşma evresinin, Batı standartları doğrultusunda ele alınması aslında şimdinin gerekçesi olmayıp, altyapısı önceki yüzyıllara dayanmaktadır. 1800’lü yıllarda İngiltere ekonomisini gözle görülür seviyelere ulaştıran birinci sanayi devrimi, geleceğe ışık tutan diğer ekonomik gelişmelerin yaşanmasına da zemin hazırlamıştır. Böylelikle kimi devlet, bu teknolojik çemberin etrafında toplanarak kendi kaderini belirlemiştir. Bu grubun dışında kalan ülkeler ise, teknik ve ekonomik gelişmelerden uzak kalmanın bedeli altında gelişmemiş ülkeler sınıfına girmişlerdir. Dolayısıyla iktisadi devrim yaşayan ülkeler, “tarım toplumu” olmaktan çıkmış ve doğrudan “sanayi toplumu” haline gelmişlerdir. Bu aşamadan sonraki 2. ve 3. sanayi devrimleri, beraberinde Global dönem başlatmıştır. Nihayetinde Global dönem, sürreal yapılanmanın farklı bakış açılarına öncülük yapan ve kabul edilebilir senaryolar oluşturan; altyapı kavramlarını, tek çatı altında toplayarak teknolojik ilerlemeye rekabet kazandıran ve ulusal bütünlüklerin sağlanmasına yönelik savunma stratejileri oluşturan bir süreç halini almıştır. Bu nedenle, Global dönem içerisinde gerçekleşen çatışmalar savunma anlayışının sürekli yön değiştirmesine ve alternatif savunma faktörlerinin oluşmasına imkân tanımıştır. Doğal olarak, Global sürecin son dönemlerine damgasını vuran uzay ve enformasyon çalışmaları giderek hız kazanmış ve batılı ulusların “sanayi toplumu” olma özelliğini bir kenara bırakarak “bilgi toplumu” olma stratejisini benimsemelerine neden olmuştur. Böylelikle Global süreç, yerini Küreselleşme akımına bırakıp; liberal, yenedünya düzeninin basamaklarını çıkmaya devam etmektedir (Ziylan vd. 1998: 8-10).

Özellikle, küreselleşme ile başlayan 21. yüzyıl sanayi periyodu; diğer bir deyişle, “Yatay Global Ekonomi” dönemi, her yönüyle birbirinden farklı ülkelerin iktisadi çerçeve altında yakınlık kurmaları sonucu, çok uluslu küresel bir organizasyon yapısının ortaya çıkışını sağlamıştır. Sonrasında yaşanan “Dikey Global Ekonomi”, süreç olmanın yanı sıra döngüyü tamamlayan mekanizmanın bir parçası gibi, savunma konusunu sosyo-ekonomik kuramın bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. (Karaman ve Altay, 1996)

Çağımızın küreselleşen dünyasında ise, bilişim sistemlerinin giderek gelişmesi ve bu yönde yapılan Ar-Ge çalışmalarının hız kazanması, birçok ülke ekonomisinin sibernetik yazılım teknolojisini yaygın bir şekilde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Beraberinde, yüksek teknoloji kapasitesine sahip gelişmiş ülkelerin robot endüstrisi, yapay zekâ ve nanoteknoloji gibi ileri seviye araştırmalarda öncü rolü üstlenmeleri, savunma sanayi çalışmalarının git gide ilerlemesine imkân sağlamaktadır. Özellikle, gelişmiş bazı Asya ve Batı ülkeleri; inşa edilen akıllı fabrikalardaki hızlı ve seri üretime yönelik yapılan robotik uygulamaları, dijital endüstri ağı ile destekleyerek akıllı üretim mekanizmalarına aktarımını sağlamaktadır. Bu yöntem sonucunda, ekosistem dengesini ayarlayan ve yeni nesil 4.0 akıllı sistem olarak bilinen “dördüncü sanayi devrimi” ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmaların sonucu olarak, 4’ncü sanayi devriminin birçok ülke ekonomisinde ve savunma endüstrisinde rekabete dayalı kazanımları artıracığı düşünülmektedir (TÜBİTAK, BTYK 29. Toplantısı, 2016). Konuyla ilgili görsel tamamlayıcılar olarak aşağıda, Şekil-4 ve Şekil-5 sunulmaktadır.

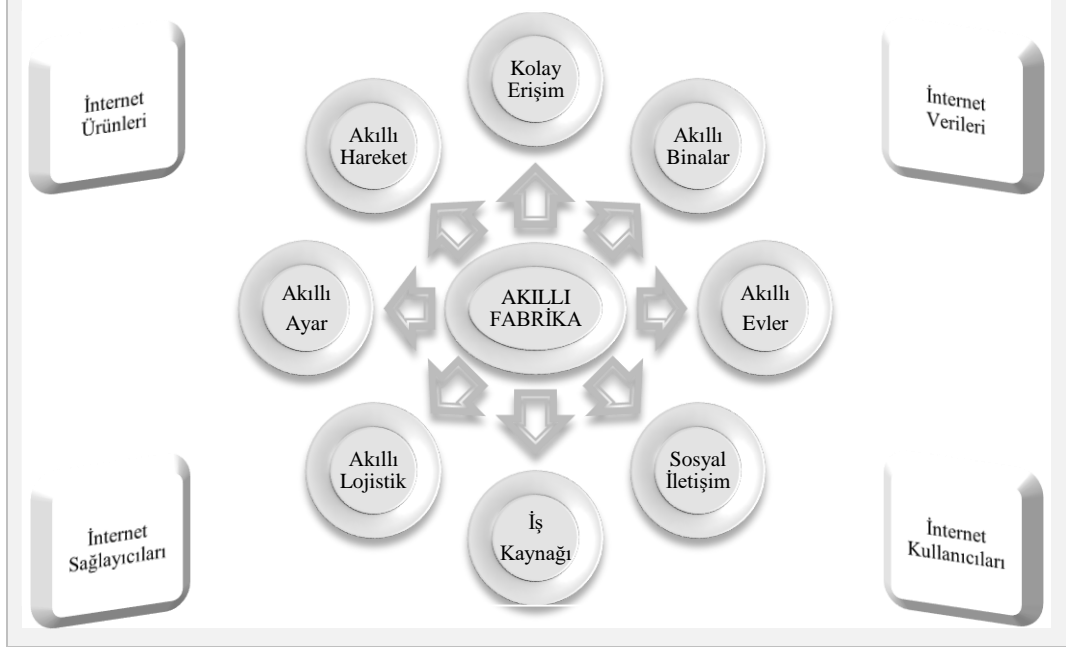
Şekil.4 Dünya Sanayi İnkılabı

Deloitte (2015) endüstri 4.0 içeriğinde gösterilen sanayi devrimi, 18.yüzyılın sonlarından başlayıp 21.yüzyıla kadar süregelen sanayileşme çalışmalarının süreçlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca sanayi dönüşümü, 1700'lü yılların ikinci yarısına kadar olan dönemi; teknolojiden uzak, karanlık çağların göstergesi olarak kabul eder ve birinci sanayi devrimi ile birlikte, yeni bir dönemin başlangıcına ışık tutar. Dolayısıyla, burada sanayileşme ile birlikte öncelikle buharın gücü keşfedilmiş ve sonrasında teknolojik fayda mekanizmaları oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci sanayi devrimi ile birlikte elektriğin nesnel kullanımı ve insanlığın bu değişkeni mekanik ortamlara aktarma histeriği; 1800'lü yılların ikinci yarısına damgasını vuran dönem içerisinde, uygulanabilirliği planlanan otomatik seri üretim mekanizmalarının, programlanabilir olma özelliğine ortam hazırladığı bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sanayi devriminin üçüncü evresinde: bilgisayar ortamı sayısal hesaplamalara bağlı üretim aşamalarına geçilmesi ve elektronik işletim sistemlerinin tüm sektörlerde giderek yaygınlık kazanması, 1900'lü yılların altın çağlarını gün yüzüne çıkarmıştır. Bundan sonraki dördüncü sanayi devrimi ile birlikte: diğer bir

deyişle, günümüz koşullarını yansıtan 21. yüzyılda; siber ortam oluşması ve nanoteknoloji ürünlerin uluslararası piyasalarda daha fazla talep edilir seviyelere ulaşması, sanayi alanındaki gelişimin boyutlarını ortaya çıkarmaktadır.

Şekil.5 Sanayi 4.0 Gelişim Faktörleri

Kaynak: Deloitte, Industry 4.0 (2015:4)

Deloitte (2015) bir önceki şekilden özetle; küresel sanayinin hızla gelişmesi ve uzay araştırmalarına bağlı inovasyon çalışmalarının git gide hız kazanması, bilişim teknolojilerinin temellerini atmış ve akıllı üretim sürecinin önünü açmıştır. Bu bağlamda, şekil-5'te de görüldüğü gibi: sanayi alanındaki aktif ilerleme, beraberinde akıllı otomasyon sistemlerini ve sibernetik yazılım bileşenlerini ortaya çıkarmıştır. Böylesine gelişmiş bir sanayi ağı içerisinde, yapay zekâya bağlı akıllı işletim sistemlerinin kullanılması; üretimden tüketime, depolanabilirlikten ulaştırılabilirliğe varana kadar, pek çok akıllı teknolojinin uygulanabilirliği çerçevesinde hizmet sunabilmektedir. Bunlar, gelişmiş internet ağı üzerinden akıllı yönetim hizmeti sunan servis sağlayıcılarıdır. Tek bir noktadan ürüne dönüşen sağlayıcılar, veri çıktısı ve kullanıcı yansımaları şeklinde sisteme bütünlük uyum sağlamaktadır.

1.2. Savunma Giderleri

Dünya ülkeleri nazarında zorunluluk ihtiva eden savunma giderleri; çevresel faktörlere karşı caydırıcı etken vazifesi gören savunma mekanizmalarının, tepki merkezli altyapısı üzerinden kaynak oluşturan ve karmaşık dönüşüm mekanizmalarına yol gösteren harcanabilir tasarruf kıstaslarıdır. Genel anlamda, yatırım mekanizmalarına doğrudan etki eden savunma harcamaları, üretim kaynaklı istihdam hacminde genişleme yaşanmasına neden olmaktadır. Böylece dünya savunma endüstrisi harcamaları, ülkelerin iktisadi ilerleyişine makro düzeyde hacim katmış olur. Bu nedenle yeryüzünde bulunan pek çok ülke, günümüz şartları altında ki sürdürülebilirliğini garanti altına alabilmek için sürekli bir yenilik döngüsü çizmektedir. Bu devir-daim esnasında hükümetlerin amaçlarına ulaşabilmesindeki temel süreç ise, savunma endüstrisi alanında yapılmakta olunan harcamalar ve Ar-Ge çalışmaları üzerinden değerlendirilmektedir. Bu durumda Defansif giderlerin hesap hareketliliği, mevcut ülkelerin sahip oldukları milli gelir istatistikleri üzerinden analiz edilerek sınıflandırılabilir. Yalnız, savunma yönlü harcamalar ile ekonomik gelişme arasında hangi türden etkileşimlerin yaşandığına dair kesin sonuçlar yer almamaktadır. Zira dünyadaki birçok ülkenin jeopolitik konumları, konjonktürel yapıları ve gelişim seviyeleri arasındaki farklılıklar bu ülkelerin, ulaşmayı hedeflediği savunma harcamaları arasında eşitsizlik oluşturmaktadır. Böylece, kesin sonuçların elde edilmesi mümkün olmamakla birlikte, ülkeler arasındaki savunma girdileri ve çıktıları bakımından farklılık görülmektedir. Öyleyse, savunma harcamaları konusunda unutulmaması gereken asıl nokta şöyle özetlenebilir; yatırım girdilerinde yaşanan dalgalanmaların kısa vadede, iktisadi kayıpları fazlalaştırdığı düşünülse de uzun süreçte pozitif yönlü kazanımlar sağladığı aşikârdır (Canbay, 2016:1-3). Sonuç olarak, dünya savunma harcamalarının eşbütünleşme dağılımı aşağıda sunulan Tablo-2(a) ve Tablo-2(b) de gösterilmektedir.

**Tablo.2(a) Dünya Savunma Giderlerinin Faktör Dağılımı Altındaki
Son Dönem Yansımaları (%)**

ÜLKELER	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 e
Donanım (a)								
Arnavutluk	"	11.3	15.7	13.4	14.4	16.3	16.6	8.9
Belçika	8.1	8.2	6.8	6.3	3.6	2.8	3.5	4.0
Bulgaristan	21.4	14.2	15.4	6.3	3.7	4.5	1.0	3.2
Kanada	13.0	12.8	13.8	9.7	8.3	11.2	13.0	15.9
Hırvatistan	"	10.2	8.1	15.8	14.7	10.7	7.3	10.5
Çek Cumhuriyeti	12.9	22.4	12.4	13.3	14.8	9.5	6.5	8.3
Danimarka	18.8	9.9	14.1	9.7	9.0	11.3	11.0	13.1
Estonya	10.1	17.9	11.9	10.1	13.7	14.5	22.1	12.8
Fransa	21.0	27.0	30.2	28.2	30.6	28.6	24.7	25.0
Almanya	17.1	17.6	17.6	16.4	16.5	12.7	12.9	13.3
Yunanistan	16.4	27.8	18.0	5.9	7.5	12.1	8.2	17.6
Macaristan	14.8	12.7	12.1	12.3	5.8	11.1	7.8	10.9
İtalya	12.7	11.3	10.9	11.7	8.9	12.5	11.2	12.5
Letonya	14.9	5.4	15.6	10.8	10.5	12.1	7.5	10.3
Litvanya	16.3	16.2	10.0	9.4	11.2	9.2	14.1	20.1
Lüksemburg	25.1	17.4	34.4	21.9	17.1	14.6	22.6	35.3
Hollanda	17.2	17.6	15.7	14.4	13.4	12.6	10.7	15.7
Norveç	22.6	19.2	18.1	17.0	17.8	18.9	21.2	22.7
Polonya	13.9	15.9	18.1	16.1	15.2	13.9	18.8	31.1
Portekiz	13.5	8.7	13.2	12.1	9.34	8.6	8.4	8.8
Romanya	16.7	8.7	8.8	7.6	4.1	10.7	15.8	14.6
Slovak Cumhuriyeti	14.6	13.2	9.8	7.1	9.6	7.4	11.1	18.0
Slovenya	7.4	8.5	18.0	5.7	1.2	1.3	0.7	0.8
İspanya	21.4	17.4	12.1	6.7	22.9	12.4	13.5	15.6
TÜRKİYE	29.3	25.6	28.0	24.6	21.2	26.9	25.1	26.0
Birleşik Krallık	22.5	21.9	24.5	22.0	19.5	21.9	20.2	23.4
Birleşik Devletler	26.1	24.1	24.0	27.0	27.0	25.8	26.0	26.1

Tablo.2(a)'nın Devamı								
ÜLKELER	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 e
Personel (b)								
Belçika	72.2	74.5	75.5	75.9	78.5	77.1	77.8	78.8
Bulgaristan *	44.9	59.2	64.3	67.4	64.7	65.4	72.8	71.8
Kanada	44.9	45.3	45.3	47.1	49.1	52.4	50.9	47.1
Hırvatistan	"	72.4	71.6	67.2	68.1	68.1	69.3	64.2
Çek Cumhuriyeti	51.5	46.1	50.7	56.3	61.7	62.0	61.4	61.4
Danimarka	51.5	56.3	50.8	52.2	49.0	51.7	51.3	48.4
Estonya	31.5	34.5	34.5	32.3	29.7	39.8	38.6	39.6
Fransa	57.4	49.3	47.6	49.4	49.1	49.2	48.5	47.8
Almanya	53.9	53.2	52.7	52.3	50.6	49.9	50.7	47.8
Yunanistan	74.1	56.5	65.1	76.0	73.2	74.6	77.2	73.3
Macaristan	48.1	50.4	56.4	50.6	47.7	49.0	49.8	54.4
İtalya	70.8	73.9	75.1	74.8	77.1	75.0	76.4	80.3
Letonya	46.3	59.3	55.9	51.3	56.2	53.0	53.0	51.8
Litvanya	56.3	60.9	65.6	66.9	66.8	66.5	57.5	49.3
Lüksemburg	54.0	57.0	45.6	52.3	54.2	51.1	49.3	40.0
Hollanda	48.6	50.1	52.3	54.7	57.5	58.5	56.5	53.7
Norveç	41.9	42.4	42.7	43.4	42.4	41.0	39.4	38.4
Polonya	63.2	61.1	56.8	57.8	57.3	57.7	51.4	43.4
Portekiz	71.7	75.3	70.2	78.3	78.4	79.8	81.3	76.8
Romanya	69.1	79.8	79.1	79.1	84.0	79.0	71.2	66.4
Slovak Cumhuriyeti	51.7	55.8	62.4	69.5	66.5	70.1	69.1	61.0
Slovenya	62.2	67.1	61.7	74.6	78.9	80.5	82.3	80.7
İspanya	53.8	58.7	63.4	64.8	57.2	68.2	67.3	64.9
TÜRKİYE	46.8	49.6	49.7	53.0	56.0	54.6	56.9	55.9
Birleşik Krallık	36.5	37.5	35.7	37.5	38.9	37.8	42.3	38.1
Birleşik Devletler	33.3	46.9	46.7	33.0	32.1	34.4	35.5	36.4

Not: *Emekliler dâhil değildir

(a) Donanım harcamaları kapsamında, büyük ekipmân ve Ar-Ge'ye ayrılmış önemli ekipmân

(b) Personel giderleri, askeri ve sivil harcamaları ve emeklileri kapsamaktadır

Kaynak: NATO (2016)

NATO (2016) istatistik değerleri altında gösterilen küresel savunma harcamalarının yüzde oranları, iki grup içerisinde toplanmaktadır. Bunlardan ilki, donanım harcamalarının yüzdeleri yoğunluğu; ikincisi ise, personel harcamalarına ilişkin yüzdeleri yoğunluğudur. Bunun yanı sıra tabloda, seçilmiş ülkelerin son

yıllarına ait savunma harcamalarını gösteren yüzdeler sunulmaktadır. Tabloda incelenen ülkelerin, donanım harcamaları bakımından genel seyrine baktığımızda; bazı ülkelerin, 2008 küresel kriz sonrası donanım harcamalarına ayırdıkları kamu yatırımlarında kesinti yoluna gittikleri ve 2015 yılına doğru ilerlerken, savunma harcamalarında gözle görülür düşüşler yaşandığı açıkça ortadadır. Türkiye'nin bu tablodaki konumuna bakıldığında, çok fazla bir etkileşim yaşandığını söylemek yanlış olacaktır. Yine de, belirli oranlarda dalgalanma etkisinin görüldüğünü söylemek daha doğru olacaktır. Öte yandan, Polonya ve Lüksemburg gibi batı merkezli iki ülkenin, açık ara farkla donanım harcamalarını artırdıkları açıkça görülmektedir. İkinci bir harcamalar konusu olan personel harcamalarına ilişkin, kamu yatırım oranlarına baktığımızda ise: tablonun genel seyrine göre, çoğu ülkenin personel harcamalarında artış yaşandığı ve az sayıda ülkenin, personel harcamalarında kesinti yoluna gittiği aşikârdır. Diğer bir konu ise, Bulgaristan'ın savunmaya bağlı personel harcamalarında atak gerçekleştirip % 100 oranındaki bir artışla kendini göstermesidir. Diğer taraftan, Türkiye'nin personel harcamalarında gözlemlenen artışın olumlu gelişmeler arasında olduğu söylenebilir. Nitekim yapılan bütün bu yatırımlar çerçevesinde, dünya savunma harcamalarının küresel denge mekanizması ile orantılı bir eksende ilerlediğini söylemek mümkündür.

Tablo.2(b) Dünya Savunma Giderlerinin Grup Dağılımı Altındaki Son Dönem Yansımaları (%)

ÜLKELER	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 e
Altyapı(a)								
Arnavutluk	"	3.7	1.8	0.8	0.6	1.2	0.9	1.4
Belçika	1.8	2.2	1.7	1.7	1.6	2.2	1.8	1.0
Bulgaristan	4.3	6.1	2.4	1.5	0.8	0.5	0.6	1.7
Kanada	3.3	3.1	4.1	5.5	5.5	4.1	3.8	6.0
Hırvatistan	"	1.5	1.4	0.7	0.6	1.2	1.6	2.7
Çek Cumhuriyeti	5.6	3.9	5.8	2.5	1.6	2.7	2.3	2.3
Danimarka	2.7	1.2	1.1	1.5	1.2	1.2	1.0	1.2
Estonya	15.4	10.0	13.7	13.6	8.8	11.5	8.2	8.5
Fransa	3.7	2.2	3.1	2.7	3.4	2.3	2.3	2.8
Almanya	4.1	4.8	5.2	4.1	3.5	3.6	3.8	3.6
Litvanya	3.4	2.4	2.0	1.4	1.5	2.0	2.2	4.5

Tablo.2(b)' nin Devamı								
ÜLKELER	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 e
Altyapı(a)								
Yunanistan	0.4	0.8	0.8	1.3	0.8	0.6	1.1	0.2
Macaristan	2.6	3.9	2.1	1.3	2.1	2.3	1.1	0.9
İtalya	1.6	1.4	1.4	1.3	1.0	1.6	1.1	0.9
Letonya	13.6	6.4	5.8	9.3	4.2	6.3	8.9	6.9
Lüksemburg	2.1	3.1	4.2	7.2	8.2	11.8	10.3	8.5
Hollanda	3.1	3.4	3.5	3.8	3.7	2.7	4.8	3.2
Norveç	6.1	5.5	5.2	4.2	4.9	5.6	6.0	6.0
Polonya	4.7	5.0	4.0	4.8	4.8	5.6	5.5	5.1
Portekiz	0.9	0.8	0.4	0.01	0.04	0.04	0.1	0.04
Romanya	1.1	1.4	1.8	1.5	1.2	1.2	1.1	1.5
Slovak Cumhuriyeti	2.0	4.5	4.2	1.0	0.4	0.3	0.6	2.4
Slovenya	4.9	3.2	2.7	2.6	2.0	1.3	0.7	1.1
İspanya	1.9	2.3	1.3	1.9	0.8	0.7	0.7	0.8
TÜRKİYE	2.6	2.9	2.8	2.9	3.7	2.7	2.8	2.2
Birleşik Krallık	2.1	2.2	1.6	1.6	1.9	2.0	1.9	2.6
Birleşik Devletler	1.8	1.0	1.0	3.1	2.4	2.1	1.7	1.7
Diğer(b)								
Arnavutluk	"	18.8	6.8	8.8	14.9	7.3	14.4	11.5
Belçika	18.0	15.1	15.9	16.2	16.3	17.9	16.8	16.2
Bulgaristan	29.3	20.5	17.9	24.8	30.8	29.6	25.5	23.2
Kanada	38.8	38.9	36.8	37.7	37.1	32.3	32.3	31.0
Hırvatistan	"	15.8	18.9	16.3	16.6	20.0	21.8	22.6
Çek Cumhuriyeti	30.1	27.6	31.1	27.9	21.9	25.7	29.7	28.0
Danimarka	27.0	32.6	34.0	36.7	40.7	35.8	36.8	37.3
Estonya	43.1	37.5	39.9	44.0	47.7	34.1	31.0	39.2
Fransa	17.9	21.5	19.0	19.8	16.9	19.9	24.4	24.4

Tablo.2(b)' nin Devamı								
ÜLKELER	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 e
Diğer(b)								
Almanya	24.9	24.5	24.6	27.2	29.4	33.8	32.6	35.3
Yunanistan	9.1	14.9	16.2	16.8	18.5	12.7	13.6	8.9
Macaristan	34.6	33.0	29.5	35.8	44.4	37.6	41.4	33.9
İtalya	14.9	13.3	12.6	12.2	13.1	10.9	11.3	6.2
Letonya	25.1	28.9	22.7	28.6	29.2	28.7	30.6	31.0
Litvanya	24.0	20.6	22.4	22.4	20.6	22.2	26.2	26.1
Lüksemburg	18.8	22.5	15.8	18.7	20.5	22.5	17.8	16.2
Hollanda	31.2	29.0	28.6	27.1	25.3	26.2	28.0	27.3
Norveç	29.4	32.9	33.9	35.3	35.0	34.4	33.5	32.9
Polonya	18.2	18.1	21.1	21.3	22.7	22.8	24.2	20.4
Portekiz	13.9	15.1	16.2	9.6	12.2	11.5	10.2	14.4
Romanya	13.1	10.1	10.3	11.8	10.7	9.1	12.0	17.5
Slovak Cumhuriyeti	31.7	26.5	23.6	22.4	23.5	22.2	19.2	18.6
Slovenya	25.5	21.2	17.6	17.1	17.9	16.9	16.4	17.5
İspanya	22.9	21.7	23.3	26.6	19.1	18.7	18.5	18.7
TÜRKİYE	21.4	21.9	19.4	19.5	19.1	15.8	15.3	15.9
Birleşik Krallık	38.9	38.4	38.3	38.8	39.6	38.2	35.6	35.9
Birleşik Devletler	38.8	28.0	28.3	36.9	38.5	37.7	36.9	35.7

Not: (a) Altyapı harcamaları, NATO ortak altyapı ve ulusal askeri inşaat dâhil

(b) Diğer harcamalar kapsamında işletme ve bakım giderleri, diğer Ar-Ge harcamaları ve harcanamayanlar yukarıda belirtilen kategoriler arasında tahsis edilmiştir.

Kaynak: NATO (2016)

NATO (2016) göstergeleri, seçilmiş ülkelerin savunma yönlü yatırımlarında yer alan altyapı harcamalarını ve diğer harcamaları kapsamaktadır. Bu kapsam çerçevesinde, savunma yatırımlarına bağlı altyapı harcamalarında çoğu ülkenin genel bir düşüş gösterdiği ve 2008 küresel krizin bu harcama oranları üzerinde büyük etkisinin olduğu açıkça ortadadır. Türkiye'nin tablodaki verilerine baktığımızda ise:

savunmaya yönelik altyapı harcamalarında çok fazla değişimin yaşanmadığı, kısa ölçekli dalgalanmalara nazaran altyapı harcama oranlarının yükselme gösterdiği de kabul edilebilir. Tabi ki gelişmiş ülkelerde bu oranların, belirli bir eksen doğrultusunda ilerleme kaydettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Bunun yanı sıra, ikinci bir grup harcaması olarak karşımıza diğer savunma harcamaları çıkmaktadır. Bu kategoride yer alan giderlerin yine aynı şekilde düşme eğilimi gösterdiği aşikârdır. Özellikle gelişmiş ülkelerde diğer harcama oranlarının yükselme kaydettiği, üçüncü dünya ülkelerinde ise bu oranların düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Türkiye açısından, diğer savunma harcamalarının durumuna baktığımızda: ciddi bir düşüş yaşandığı görülmekte ve yatırımların farklı eksenlere kaydırılmış olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Dolayısıyla, yeryüzündeki bütün devletlerin savunma yatırımlarına yönelik harcama oranları, kesinti yapılan alanlar üzerinden temin edilen artırımlar çerçevesinde belirlenmektedir. Bu nedenle, son yıllarda yaşanan küresel ekonomik krizler; ülke bütünlüğünün sağlanması yönündeki yatırım harcamalarında, küresel açıdan orantılı karar mekanizmasını harekete geçirmiştir.

1.3. Savunma Giderlerini Belirleyen Faktörler

Savunma giderleri konusunda pek çok tanımlama yapılmış olmasının yanı sıra; 2015 yılı içerisinde, SIPRI barış araştırmaları enstitüsünün yapmış olduğu açıklama gereğince: savunma endüstrisi alanında yapılan harcamaların, mevcut yatırım hizmetlerini ve varlık harcamalarından ibaret olan yatırımları kapsadığı belirtilmiştir. Bu kapsama alanı içerisindeki bileşenler ise, şu şekilde sıralanmaktadır:

- Barış ortamını sağlayan silahlı güçleri
- Savunma bakanlıkları bünyesinde hizmet veren bütün hükümet kuruluşlarını
- Sivil-asker ünitelerinin askeri müdahale amacına yönelik tesisat ve kullanımı
- Silahlı kuvvetler kapsamında uzay deneyleri
- Muvazzaf askerlere ve sivil çalışanlara yönelik giderler, asker yakınları için sunulan hizmet giderleri ve emekli personel giderleri
- Hizmete yönelik geliştirme ve bakım-onarım harcamaları
- Silahlı güçler bünyesindeki Ar-Ge harcamaları

- Askeri yapılanma harcamaları
- Silahlı kuvvetlere haiz bağışlar

Bunun yanı sıra, savunma giderlerini şekillendiren faktörler Dunne ve Mohammed tarafından 1995 yılında yazılmış olan “ *Military Spending in Sub-Saharan Africa: Some Evidence for 1967- 85** ” isimli çalışma verilerinden faydalanılarak şu şekilde tanımlanabilir. Savunma giderleri, ülke bütünlüğü altında yer alan ulusal çıkarların siyasi, iktisadi ve askeri hedefler doğrultusunda; milli, çevresel ve Global etkenlere ithafen caydırıcı yaptırımlar altında uygulanmasıdır. Ayrıca, askeri gerekçeler bağlamında iç ve dış çatışmalar, mevcut muhalif devlet görüşleri ve çevresel ülkelere ait savunma giderlerindeki yükseliş, tetikleyici faktörler olarak gösterilebilir. İktisadi bağlamda değerlendirilecek olunursa, ülke içi ve ülke dışı etkenler başlığı altında tasvir edilebilir. Bunlar: GSMH değerleri, idari yönetim giderleri, gelişim seviyesi, GSYİH istatistikleri, kur dalgalanmaları, reel yatırımlar, ihracat akışkanlığı, bölgesel ve uluslararası ekonomik işbirliği ortaklıkları çerçevesinde nitelendirilebilir. Siyasi bağlamda ise demokratik gelişmişlik, askeri idare, politik dalgalanma, bireysel-siyasi hak ve özgürlükler çerçevesinde bütünleşmektedir (Dedebek ve Meriç, 2015; Dunne ve Mohammed, 1995). Ayrıca, aşağıda konuyla ilintili olarak Tablo-3 verileri sunulmaktadır.

Tablo.3 Savunma Giderlerinin Ayraçları

	ULUSAL	BÖLGESEL	KÜRESEL
POLİTİK NEDENLER	Devlet Yapısı	Bölgesel Düşmanlar	Küresel Güç Bloğuna Bağlılık
ASKERİ NEDENLER	Askeri Çıkarlar ve İç Savaş Baskısı	Bölgesel Savaşlar ve Ülkeler Arası Düşmanlıklar	Yabancı Askeri Yardımlar
EKONOMİK VE SOSYAL NEDENLER	Ekonomik Gelişmişlik Seviyesi	Bölgesel Ekonomik Gruplaşmalar	Yabancı Sermaye Etkisi
	Milli Gelirdeki Reel Artış		Asıl Yardım Veren Ülkelerin Etkisi
	Devlet Bütçesi Büyüklüğü		Ülkeye Döviz Girişi
	Askeri Sanayinin Yapısı		
	İnsan Hakları		
	Politik Haklar		
	IMF İstikrar Programları		

Kaynak: Dedebek ve Meriç, 2015; Dunne ve Mohammed, 1995

Tabloya göre: savunma amaçlı yapılan harcamalar, stratejik açıdan üçe ayrılmakta ve siyasi konum nedenleri bakımından üç bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki olan stratejik belirleyiciler arasına; ulusal, bölgesel ve küresel boyutlarda değerlendirilen güvenlik koşulları dâhil edilmektedir. İkincisi olan siyasi konum nedenleri açısından ise, kendi arasında; politik, askeri, ekonomik ve sosyal nedenler olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır. Stratejik ayraçlar kategorisinde sıralama yapmak gerekirse: Ulusal boyutlar arasına; devlet yapısı, askeri çıkarlar ve iç savaş baskısı, ekonomik gelişmişlik seviyesi, milli gelirdeki reel artış, devlet bütçesi büyüklüğü, askeri sanayinin yapısı, insan hakları, politik haklar, IMF istikrar programları şeklinde konular idrak etmektedir. Bölgesel boyutlar arasına; bölgesel düşmanlar, bölgesel savaşlar ve ülkeler arası düşmanlıklar, bölgesel ekonomik gruplaşmalar dâhil edilmektedir. Küresel boyutlar arasına ise; küresel güç bloğuna bağlılık, yabancı askeri yardımlar, yabancı sermaye etkisi, asıl yardım veren ülkelerin etkisi ve ülkeye döviz girişi olarak intikal eden konular girmektedir. Öte yandan, siyasi konum nedenlerine bağlı ayraçlar arasında sıralama yapmak gerekirse: Politik nedenler bakımından; devlet yapısı, bölgesel düşmanlar ve küresel güç bloğuna bağlılık konuları dâhil edilmektedir. Askeri nedenler bakımından; askeri çıkarlar ve iç savaş baskısı, bölgesel savaşlar ve ülkeler arası düşmanlıklar, yabancı askeri yardımlar ilişkilendirilmektedir. Ekonomik ve sosyal nedenler bakımından ise; ekonomik gelişmişlik seviyesi, bölgesel ekonomik gruplaşmalar, yabancı sermaye etkisi, milli gelirdeki reel artış, asıl yardım veren ülkelerin etkisi, devlet bütçe büyüklüğü, ülkeye döviz girişi, askeri sanayinin yapısı, insan hakları, politik haklar, IMF istikrar programları kapsamındaki mevzuatlar ayraç içerisine alınmaktadır.

1.4. Savunma Giderlerinin İktisadi Yansımaları

Tam içtimai hizmetler sınıfında yer alan savunma ve savunma yönlü harcamalar, devlet yaptırımını altında siyasi süreçlere bağlı kalınarak gerçekleştirilir. Bu bağlamda ülke ve toplum bütünlüğüne hizmet eden savunma teknolojileri, ulusal çıkarları dışsal etkenlere karşı müdafaa etmek amacıyla şekillendirilir. Dolayısıyla, üretim ve sunum hakları bakımından devlet gücü altında gerçekleştirilen savunma

yönlü hizmetler, toplum ve fertleri arasında rekabet konusu olarak değerlendirilemez. Bunun yanı sıra, kamu harcamaları olarak da bilinen savunma (reel) harcamaları; vergiler, üretim ve tüketime bağlı ithalat-ihracat dengesi, toplumsal gelir aktarımı, umumi değerler düzeyi, istihdam, katsayı ve uyarım hacmi konularında bütünleşmiş koşullar yaratmak suretiyle iktisadi yansımalar oluşturmaktadır. Nitekim savunmaya dönük harcamaların ekonomik göstergeler üzerinde oluşturduğu değişimler, yeniden dağılım sistemi yardımıyla istikrarlı hale getirilir. Toplumsal üretim ve tüketim kaynaklı dönüşümler sonucunda ortaya çıkan kamusal vergilendirme ve harcama çıktıları, transfer giderleri altında yüksek bütçeli sosyal gruplar üzerinden tahsil edilerek düşük bütçe yelpazesinde yer alan sosyal gruplara aktarılmaktadır. Bunun yanında, kamuya ait reel giderlerin piyasa mekanizmalarıyla pozitif veya negatif yönde etkileşim yaşamaları, üretime dayalı ekonomik çerçevede yükselişin yanı sıra azalmanın da görülmesine neden olabilmektedir. Bu sebepten dolayı, savunma harcamalarının ülke ekonomisine fayda getirecek sektörler bütününde kullanılarak toplam talebin pozitif yönlü artışına destek verilebilir. Böylece, kamusal savunma hizmetlerini gerçekleştiren donanımsal faktörlerin üretimine yönelik fonlar, özel sektör kuruluşları aracılığı ile desteklenerek sonrasında, vergi ve borçlanma yükümlülüğü altında ekonomiye tekrardan geri kazandırılabilir. Bununla birlikte, üretimde kullanılan endüstriyel donanımın emek-yoğun bileşenlerinden oluşturulması, piyasalardaki istihdam düzeyinin ve üretim hacminin yükselişine imkân sağlayacaktır. Ayrıca, ileri teknolojiye ve finansman kaynaklarına sahip özel sektör kuruluşlarının savunma üretimi piyasalarına dâhil edilmesi; ilk etapta istihdam hacminin genişlemesine ve kapasite yoğunluğunun artmasına vesile olacağı gibi sonradan, kamu otoritesinin özel sektör lehine devrettiği haklarını fazlasıyla geri alabilmesinde kolaylık getirecektir. Özetlemek gerekirse, bütün bu etkenlerin oluşmasında itici güç rolünü benimseyen savunma harcamaları, gelişmekte olan ülkelerde uyarıcı faktör görevini üstlenmekte ve GSMH değerlerindeki katsayı artışına neden olmaktadır. Böylelikle, katsayı artışına paralel düzeyde değerler sunan yurtiçi hâsıla değişkenliği ekonomik bütünleşme sürecini başlatmaktadır (Egeli, 2016:52-58).

1.4.1. Savunma Politikasının Değişkenliği

Savunma politikaları, ülkelere ait ulusal çıkarların askeri, siyasi ve ekonomik değişkenler çerçevesinde değerlendirilerek, egemenlik hakkının korunmasına yönelik oluşturulan müdafaa süreçleri kapsamında ele alınabilir. Zira bütün dünya devletlerinin savunma politikaları, çoğunlukta dışsal etkenlere bağlı olarak şekillenir. Ayrıca, savunma stratejilerinin belirlenmesinde daha çok yakın coğrafya üzerinde bulunan ülkelere ait siyasi, iktisadi ve teknolojik değişimler etki etmektedir. Bununla birlikte, bölgesel hegemonya arayışları ve sürekli yenilenme girişimleri ülkeler arasında coğrafi bölünmelere sebep olduğundan, sürekli ulusal bütünlüğü korumaya yönelik yeni stratejiler geliştirilmektedir. Özellikle, 1800'lü yıllara damgasını vuran Sanayi İnkılabı sonrası teknolojik ilerlemeye paralel gelişen askeri yenilikler, savunulan fikirlerin mekânsal coğrafi bölgelerde etkileşim yaşamasına neden olmuştur. Böylelikle, teknolojik yeniliklere bağlı oluşan politik ve askeri çatışmalar, bölgesel olmaktan çıkarak uluslararası boyutlara ulaşmıştır (Meydan, 2011:1-4). 1950'li yıllara kadar süregelen uluslararası çatışmalar, bölgesel koordinasyon yöntemi ile sonlandırılarak uzun süren sancılı bekleyiş sona erdirilmiştir. Bundan sonra ki süreç, soğuk savaş olarak tabir edilen iki bölge hegemonyası arasında gelişen dolaylı ve politik misilleme dönemi olarak hafızalara kazınmıştır. Böylece, ikinci sanayi inkılabının geleceğine yön veren nükleer araştırmalar dönemi, iki büyük merkezi otoritenin siyasalları arasında çekişmelere sahne olmuştur. 90'lı yılların başlarında, komünist grubun dağılması ve Alman ittifakının yaşanması neticesinde, ekonomik piyasalara hâkim olan sessizlik yerini ekonomik birleşmelere ve uluslararası iktisadi yapılanmalara bırakmıştır. Nitekim askeri savunma stratejileri bir kenara atılmış ve ekonomik kalkınma hamleleri yapılmaya başlanmıştır. Süreç, iktisadi kalkınmaya bağlı tek merkezli hâkimiyet dönemine adım atarak, küresel bağımlılık perspektifi çizmeye başlamıştır. Ancak, 11 Eylül kargaşasıyla birlikte yeniden, savunma altyapılı stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır. Zira iktisadi toparlanma evresi olarak kabul edilen dönem bir kez daha, ulusal çıkarların askeri müdahale etkisi olmaksızın sağlanamayacağına dikkatleri çekmiştir. Artık, kutuplaşma sonrası yeni bir dönemin meyveleri olan nano teknoloji çalışmaları ve sayısal değerlemeler süreci başlatılarak,

siber bilişim araştırmalarına yön verilmiştir (Bekmez ve Destek, 2015:96). Çalışma konusunun önemini pekiştirmek amacıyla, savunma politikalarının yansımaları altında aşağıda gösterilen Tablo-4 ve savunma politikalarının dönemsel çıkarımları bağlamında sunulan Tablo-5 savunma biliminin siyasi boyutlarını ortaya koymaktadır.

Tablo.4 Savunma Politikalarının Yansımaları

	Değişim Kaynağı	Yarattığı Etki	Personel Etkileşimi	Ordu Yapısı Ve Savaş Alanı Yansıması
Teknolojik Gelişmeler	<ul style="list-style-type: none"> • İnternet ve Ağ Yapılarının Gelişmesi • Malzeme Yapılarında Değişiklik • Savaş Alanında Genişleme 	<ul style="list-style-type: none"> • İnternet Bilişim ve Karar Destek Sistemlerinin Kullanımı • İnsansız Araçlar • Nanoteknoloji • Dış Uzaya Çıkış • Genetik 	<ul style="list-style-type: none"> • Yazılım Uzmanları • KDS ini Kullanabilecek Personel • Personel Çeşitliliğinin Artması 	<ul style="list-style-type: none"> • Muharebelerin Değişimi • Hibrid Savaşlar • Siber Savaş • Ağ Merkezli Harekât • Büyüyen Muharebe Sahası ve Savaş Alanı
Ekonomik ve Siyasi Gelişmeler	<ul style="list-style-type: none"> • Azalan Savunma Bütçeleri • Ülkelerin Siyasi Durumlarındaki Değişimler • İttifaklar ve İşbirliği Anlaşmaları • Sivil Toplum Örgütleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Azalan Yatırım • Siyasi Belirsizlikler • Değişen Kamuoyu 	<ul style="list-style-type: none"> • Sivil ve Askeri Çalışanların Birlikteliği 	<ul style="list-style-type: none"> • Temel Yetkinliklere Odaklanma • Dış Kaynak Kullanımı • Bütçesi Küçülen Ordular
Küreselleşme	<ul style="list-style-type: none"> • Ülkeler Arası Ortak Harekât • Sınır Ötesi Askeri Harekât 	<ul style="list-style-type: none"> • Barışı Destekleme Harekâtı • Yardım Harekâtı • Birleşik / Müşterek Harekât 	<ul style="list-style-type: none"> • Karmaşık Harekâtı Yönetebilecek Birleşik- Müşterek Zihniyete Sahip Lider İhtiyacı 	<ul style="list-style-type: none"> • Yönetimi Karmaşık Hale Gelen Muharebe Sahası, Harekât Türleri (farklı ülkeler ve farklı kuvvetler ile birlikte harekât icrası)
Belirsizlik Ortamı ve Terörizm	<ul style="list-style-type: none"> • Asimetrik Savaş 	<ul style="list-style-type: none"> • Bilinmezlik • Öngörülemeyen Tehdit 	<ul style="list-style-type: none"> • Müşterek Harekât İle Birlikte Asker / Sivil Karışık Personel 	<ul style="list-style-type: none"> • Çok Yetenekli, Esnek, Küçük, Vurucu Gücü Yüksek Birlikler
Diğer Nedenler	<ul style="list-style-type: none"> • Değişen İklim • Eğitim İhtiyacı 	<ul style="list-style-type: none"> • Araç, Silah ve Teçhizatın Çalışmasına Olumsuz Etki • Daha İyi Yönetim 	<ul style="list-style-type: none"> • Artan Stres • Uyum Problemleri • Kaynakların Etkin Kullanımı 	<ul style="list-style-type: none"> • Değişen İklim Yönelik Gelişebilecek Silah, Araç ve Teçhizat • Yapılanma Değişimi

Kaynak: Meydan, (2011: 8 / 30)

Meydan (2011) betimlemesinde, savunma politikalarının siyasi ve iktisadi etkileşimleri çerçevesinde oluşan birleşim ve ayırım bağlarının dağılım şemasını göstermektedir. Bu şemaya göre: çapraz bağlar ile çift yönlü etkileşim gösteren egzojenler (dış kaynak), ortam ayraçlarının geniş bir alan içerisine yayılmasında etken rol oynamaktadır. Dolayısıyla, kendi arasında dört gruba ayrılan çapraz bağların egzojenleri, toplam dönüşümün ayraçlarını endojen (iç kaynak) olarak ortama sunmaktadır. Nitekim Meydan (2011), endojenleri oluşturan ayraçlar içerisindeki grup dağılımını aşağıda gösterildiği şekilde nitelendirmektedir. Bunlar:

1. Grup

- Değişim kaynağı ve teknolojik gelişmeler endojeni; internet ve ağ yapılarının gelişmesi, malzeme yapılarında değişiklik, savaş alanında genişleme
- Değişim kaynağı, ekonomik ve siyasi gelişmeler endojeni; azalan savunma bütçeleri, ülkelerin siyasi durumlarındaki değişimler, ittifaklar ve işbirliği anlaşmaları, sivil toplum örgütleri
- Değişim kaynağı ve küreselleşme endojeni; ülkeler arası ortak harekât, sınır ötesi askeri harekât
- Değişim kaynağı, belirsizlik ortamı ve terörizm endojeni; asimetrik savaş
- Değişim kaynağı ve diğer nedenler endojeni; değişen iklim, eğitim ihtiyacı

2. Grup

- Yarattığı etki ve teknolojik gelişmeler endojeni; internet bilişim ve karar destek sistemlerinin kullanımı, insansız araçlar, nanoteknoloji, dış uzaya çıkış ve genetik
- Yarattığı etki, ekonomik ve siyasi gelişmeler endojeni; azalan yatırım, siyasi belirsizlikler, değişen kamuoyu
- Yarattığı etki ve küreselleşme endojeni; barışı destekleme harekâtı, yardım harekâtı ve birleşik-müşterek harekât
- Yarattığı etki, belirsizlik ortamı ve terörizm endojeni; bilinmezlik, öngörülemeyen tehdit

- Yarattığı etki ve diğer nedenler endojeni; araç, silah ve teçhizatın çalışmasına olumsuz etki, daha iyi yönetim

3. Grup

- Personel etkileşimi ve teknolojik gelişmeler endojeni; yazılım uzmanları, karar destek sistemlerini kullanabilecek personel, personel çeşitliliğinin artması
- Personel etkileşimi, ekonomik ve siyasi gelişmeler endojeni; sivil ve askeri çalışanların birlikteliği
- Personel etkileşimi ve küreselleşme endojeni; karmaşık harekâtı yönetebilecek birleşik-müşterek zihniyete sahip lider ihtiyacı
- Personel etkileşimi, belirsizlik ortamı ve terörizm endojeni; müşterek harekât ile birlikte asker / sivil karışık personel
- Personel etkileşimi ve diğer nedenler endojeni; artan stres, uyum problemleri ve kaynakların etkin kullanımı

4. Grup

- Ordu yapısı ve savaş alanı yansıması, teknolojik gelişmeler endojeni; muharebelerin değişimi, Hibrid savaşlar, siber savaş, ağ merkezli harekât, büyüyen muharebe sahası ve savaş alanı
- Ordu yapısı ve savaş alanı yansıması, ekonomik ve siyasi gelişmeler endojeni; temel yetkinliklere odaklanma, dış kaynak kullanımı, bütçesi küçülen ordular
- Ordu yapısı ve savaş alanı yansıması, küreselleşme endojeni; yönetimi karmaşık hale gelen muharebe sahası, harekât türleri (farklı ülkeler ve farklı kuvvetler ile birlikte harekât icrası)
- Ordu yapısı ve savaş alanı yansıması, belirsizlik ortamı ve terörizm endojeni; çok yetenekli, esnek, küçük ve vurucu gücü yüksek birlikler
- Ordu yapısı ve savaş alanı yansıması, diğer nedenler endojeni; değişen iklime yönelik gelişebilecek silah, araç ve teçhizat, yapılanma değişimi şeklinde bütün grupların açılımına tanım getirmek yerinde olacaktır.

Tablo.5 Savunma Politikalarının Dönemsel Çıkarımları

	Soğuk Savaş Öncesi Dönem (1900-1945)	Soğuk Savaş Dönemi (1945-1990)	Soğuk Savaş Sonrası (Post modern) Dönem (1990-2001)	11 Eylül Sonrası Yeni Dönem 2001- ...)
Algılanan Tehdit	Düşman İşgali	Nükleer Savaş	Alt Kimlikler (etnik köken, şiddet ve terör olayları)	Simetrik ve Asimetrik
Esas Görev Tanımı	Ülkenin Savunulması	Müttefiklerin Desteklenmesi	Yeni Görevler (barışı koruma, insani yardım, vb.)	Ortak Güvenlik ve Stratejik Çevreyi Şekillendirme
Kamuoyunun Orduya Karşı Tutumu	Destekleyici	Kararsız	Kayıtsız	Destekleyici
Belirsizlik Düzeyi	Düşük	Oldukça Düşük	Yüksek	Oldukça Yüksek
Ekonomik Baskı Düzeyi	Oldukça Düşük	Düşük	Yüksek	Oldukça Yüksek
İkaz Süresi	Uzun	48 Saat	Birkaç Hafta	Çok Kısa
Benimsenen Kuvvet Yapısı	Büyük ve Sayıca Kalabalık Ordular	Büyük ve Profesyonel Ordular	Küçük ve Profesyonel Ordular	Küçük, Hafif ve Çok Yönlü Yeteneklere Sahip Birlikler
Kuvvet Planlama Yaklaşımı	Kadroya Dayalı	Tehdide Dayalı	Yeteneğe Dayalı	Göreve / Amaca Dayalı
Savunma Planlama Yaklaşımı	Görev Temelli	Tehdit ve Caydırıcılık Temelli	Yetenek Temelli	Yetenek Temelli (senaryo)

Kaynak: Meydan, (2011: 8 / 31)

Meydan (2011)'e ait dışsal ve içsel ayraçlara bakıldığında, bir önceki tablo ile aynı kompoze (bütünleştirilmiş) görüntüyü oluşturduğu kabul edilebilir. Zira tablo-5, zaman analizine bağlı gelişen endojenleri ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, ortam sağlayıcılarına göre; egzogenlerin çapraz ve dönemsel kompoze olasılıkları, savunmaya yönelik politikaların zaman dilimine paralel etkilerini sıralamaktadır. Böyle bir tabloda ortaya çıkan sonuç: etki ve tepki değişkenlerinin, zaman içerisindeki yansımaları sonrası oluşan görüntüdür. Bu görüntüyü sağlayan kompoze ayraçlar, Meydan (2011)'in tolere edilemeyen olasılıkları altında aşağıdaki gruplara ayrılmıştır.

1. Grup

- Algılanan tehdit ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; düşman işgali
- Esas görev tanımı ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; ülkenin savunulması
- Kamuoyunun orduya karşı tutumu ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; destekleyici
- Belirsizlik düzeyi ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; düşük
- Ekonomik baskı düzeyi ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; oldukça düşük
- İkaz süresi ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; uzun
- Benimsenen kuvvet yapısı ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; büyük ve sayıca kalabalık ordular
- Kuvvet planlama yaklaşımı ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; kadroya dayalı
- Savunma planlama yaklaşımı ve soğuk savaş öncesi dönem endojeni; görev temelli

2. Grup

- Algılanan tehdit ve soğuk savaş dönemi endojeni; nükleer savaş
- Esas görev tanımı ve soğuk savaş dönemi endojeni; müttefiklerin desteklenmesi
- Kamuoyunun orduya karşı tutumu ve soğuk savaş dönemi endojeni; kararsız
- Belirsizlik düzeyi ve soğuk savaş dönemi endojeni; oldukça düşük
- Ekonomik baskı düzeyi ve soğuk savaş dönemi endojeni; düşük
- İkaz süresi ve soğuk savaş dönemi endojeni; 48 saat

- Benimsenen kuvvet yapısı ve soğuk savaş dönemi endojeni; büyük ve profesyonel ordular
- Kuvvet planlama yaklaşımı ve soğuk savaş dönemi endojeni; tehdide dayalı
- Savunma planlama yaklaşımı ve soğuk savaş dönemi endojeni; tehdit ve caydırıcılık temelli

3. Grup

- Algılanan tehdit ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; alt kimlikler (etnik köken, şiddet ve terör olayları)
- Esas görev tanımı ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; yeni görevler (barışı koruma, insani yardım, vb.)
- Kamuoyunun orduya karşı tutumu ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; kayıtsız
- Belirsizlik düzeyi ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; yüksek
- Ekonomik baskı düzeyi ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; yüksek
- İkaz süresi ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; birkaç hafta
- Benimsenen kuvvet yapısı ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; küçük ve profesyonel ordular
- Kuvvet planlama yaklaşımı ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; yeteneğe dayalı
- Savunma planlama yaklaşımı ve soğuk savaş sonrası dönem endojeni; yetenek temelli

4. Grup

- Algılanan tehdit ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni; simetrik ve asimetrik
- Esas görev tanımı ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni; ortak güvenlik ve stratejik çevreyi şekillendirme
- Kamuoyunun orduya karşı tutumu ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni; destekleyici
- Belirsizlik düzeyi ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni; oldukça yüksek

- Ekonomik baskı düzeyi ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni; oldukça yüksek
- İkaz süresi ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni; çok kısa
- Benimsenen kuvvet yapısı ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni: küçük, hafif ve çok yönlü yeteneklere sahip birlikler
- Kuvvet planlama yaklaşım ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni; göreve / amaca dayalı
- Savunma planlama yaklaşımı ve 11 Eylül sonrası yeni dönem endojeni: yetenek temelli (senaryo)

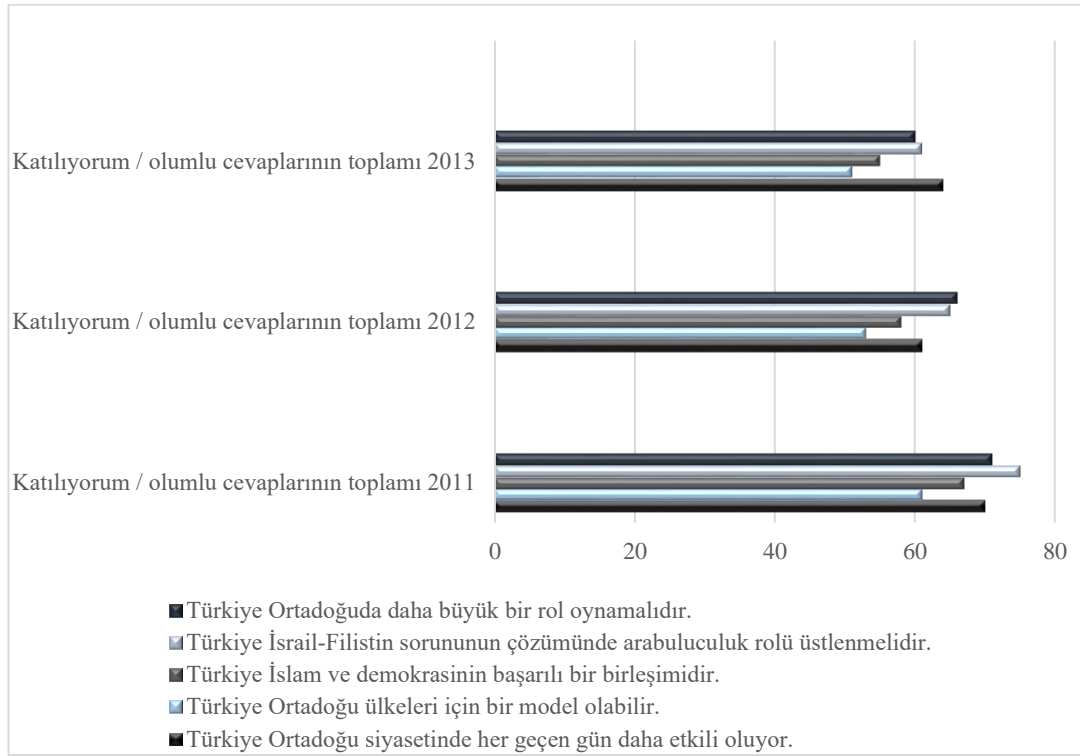
İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SAVUNMA SENTEZLİ KONUMU

2.1. Küresel Algılanma Boyutu

Küresel algılanma, nesnel dünya içerisinde yer alan enformasyon bileşenlerinin farklı çevreler tarafından öznel bir şekilde içselleştirilerek yorumlanması şeklinde tanımlanabilir. Bu durumda Türkiye’nin, uluslararası boyutlardaki mevcut varlığını 20’nci yüzyılın son çeyreğinden itibaren değerlendirmek gerekirse; gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan Türkiye, 1990’lı yıllardan itibaren hem iktisadi hem de siyasi boyutlarda hacim kazanmış ve sürreal yapılanma bakımından epeyce bir yol almıştır. Dolayısıyla, 21’nci yüzyılın başlarından itibaren Türkiye’nin sergilemiş olduğu ileri seviye demokratik açılımlar ve barış müzakereleri uluslararası kamuoyunda giderek hâkim rol oynamaya başlamış ve kolay olmayan politik süreçlerden geçerek bölgesel benliğini korumuştur. Öte yandan, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu pek çok Doğu, Ortadoğu ve Güney ülkesi konum itibarıyla Batı dünyası gibi gelişen teknolojik altyapı bakımından kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve hatta üretebilecek pozisyona gelmişlerdir. Tabii ki 21’nci yüzyıl, enformasyonizm sürecini bütün dünya ülkelerine kadar ulaştırmış ve

gelişen dünyanın uyanışına ön ayak olmuştur. Bununla birlikte, Batının kontrolü dışında gelişen Türkiye'nin bürokrasi çalışmaları ve batıya yönelik müzakerelerde dikkate alınmayan görüş ayrılıkları, bundan sonraki süreçlerde Türkiye aleyhine farklı propagandaların ilerlemesine imkân tanımaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin sonlandırılmayan Kürt anlaşmazlığı sorununu çözüme kavuşturma başarısı, Ortadoğu'nun büyüyen yeni denge unsuru olarak batının bütün dikkatlerini üzerinde toplamaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin, Bakü-Hazar enerji akımını toprakları üzerinden transfer etmek suretiyle oluşturulan KİTAH koridoru, gelişen Ortadoğu'nun denge katalizörü görevini üstlenerek yeni bir AB yapılanması ve güçlü bir Türkiye ekonomisi ortaya çıkarmaktadır (Ertem ve Esayan, 2013). Öte yandan, TESEV araştırma koordinatörlüğü görevini üstlenen dış politika yazarlarından Mensur Akgün ve Sabiha Senyücel Gündoğarın "*Ortadoğu'da Türkiye Algısı*" başlıklı 2013 araştırma raporuna göre; Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleri arasında model ülke görünümü sergilediği ve bulunduğu coğrafya içerisinde siyasi ağırlığını koruyabilen güçlü bir devlet yapılanması olduğu kanaati kesinlik kazanmıştır. Lakin Ortadoğu coğrafyası içerisinde yer alan İslam ülkelerinin son yıllarda, iç karışıklıklar sebebiyle erozyon ve yıkımlara uğraması sonrası Türkiye'nin takındığı dış politika izlenimleri, bazı Ortadoğu İslam ülkelerinin Türkiye'ye karşı olan fikirlerinde değişim ve karşıt politikalar izlenmesine sebep olmaktadır. Ancak, yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde konjonktürel imajını koruduğu ve pek çok İslam ülkesi adına gelecek vadeden bir platformda ilerlediği düşünülmektedir (TESEV, 2013:5-6). Aşağıda, Grafik-3 de görüldüğü gibi Türkiye hakkında ki Ortadoğu izlenimleri sunulmaktadır.

Grafik.2 Türkiye Hakkında ki Ortadoğu İzlenimleri

Kaynak: TESEV (2013:21), Ortadoğu'da Türkiye Algısı Raporu

TESEV raporuna göre: Ortadoğu dünyası, son yıllarda yaşanan pek çok ülkesel iç karışıklık ve bölgesel çatışmalar nedeniyle; serinkanlılığını koruyan Türkiye üzerinde ki fikirlerinde farklılık göstermeye başlamış ve bölge dinamiklerini, Türkiye ekseninde şekillendirme eğilimine girmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin son yıllarda sergilemiş olduğu jeopolitik gelişmeler, ülkenin bölgesel denge unsuru olma yönünde ki Sünni güç baskınlığını giderek maksimize ettiği yönündedir. Ayrıca Ortadoğu İslam dünyası ülkeleri, Türkiye'nin politik baskınlığını ılımlı karşılar nitelikte bir portre çizmekte ve İslam birliği açısından Türkiye'nin izlediği politikalar olumlu karşılanarak garantör ülke konumunda görülmektedir. Öte yandan, Türkiye'nin iktisadi ve siyasi kalkınmışlık derecesinde yaşanan yükselişin, demokrat ve laik bir düzen içerisinde süregeldiği yönünde izlenimler sergilenmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin AB üyeliğine dâhil olma girişimleri karşısında; Avrupa devletlerinin, bir İslam devletini aralarına kabul etmeyecekleri yönündeki hâkim görüş, Türkiye'nin sergilemiş olduğu aktif politikalar çerçevesinde, yürütülmüş bir

varsayımına dönüşmüştür. Böylelikle, Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu son hamleleri sayesinde; dünya piyasalarına ulaşabilen köprü görevi üstlendiği yönünde izlenimler oluşmakta ve doğrudan yabancı yatırım kapasitesi hacmiyle, İslam ülkeleri açısından alternatif kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir. Tabi ki Türkiye'nin, Müslüman kimliği altında yapmış olduğu evrensel ve birleştirici politikalar bütün Müslüman ülkelere ilham kaynağı olmaktadır (TESEV, 2010:13-20). Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı gibi: Türkiye, yapılan anket çalışmalarının çoğunluğunda olumlu izlenimler sergilemekte ve geleceğin Ortadoğu politikalarına yön verebilecek ülke stratejisi gerçekleştirmektedir.

Öte yandan Balkanlarda algılanan Türkiye yansımalarını değerlendirmek gerekirse; Türkiye, 1980'li yıllardan günümüze dek süregelen zaman diliminde, balkan toplumlarıyla olan ikili ilişkilerini sağlam temeller üzerine oturtmak amacıyla sürekli yapıcı ve olumlu dış politikalar sergilemiştir. Diğer yandan, balkan halkının azınlıkta kalan Müslümanlara karşı uygulamış oldukları yıkıcı ve teşhir edici muamelelere rağmen Türkiye, bölgeye yönelik siyasi, iktisadi ve sosyal politikalarını denge unsuru çerçevesinde sürdürmeye çalışmaktadır. Ayrıca Türkiye, balkanlar ile olan diyaloglarını geliştirmek adına, sivil toplum kuruluşları ve iş kollarını birleştiren platformlar vasıtasıyla dış politika hamlelerini gerçekleştirmektedir. Ancak Türkiye'nin, balkanlarda ki farklı toplum yapılarını analiz ederek, en doğru risk algısı çerçevesinde değerlendirme yapması gerekmektedir (Bilgiç ve Akyürek, 2012:8).

2.2. Bölgesel Etkileşim Boyutu

Türkiye özelinde yorumlar yapılırken, sürekli olarak çevre dinamiklerinin asimile edici baskılarından söz edilmektedir. Lakin Türkiye genelinde ki etnik gruplaşma çeşitliliği ve bu kimlik bütünlüğüne ait istekler doğrultusunda gelişen içsel sorunların, bazı dışsal etkilerin kontrolü dâhilinde gelişebildiğinden hiç bahsedilmemektedir. Tabi ki, çevre dinamiklerinin ele alındığı süreçlerde unutulmaması gereken asıl mevzu, muhteviyat gerektiren politik, iktisadi ve toplumsal konularda ki eksikliğin manipüle edilmesidir. Bu bağlamda, özellikle 1990'lı yıllardan

sonra Orta Doğu başta olmak üzere aynı coğrafya içerisindeki bölgelerde güvenlik ve otorite eksikliğinin olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise; küresel sistemle bütünleşen ABD'nin, kontrolü altındaki tekdüze kontrol hâkimiyeti sisteminin ortaya çıkmış olması ve bütün dünya devletlerinin, bu sistemin bir oyuncusu haline gelmesidir. Dolayısıyla, 21'nci yüzyılın başlangıcıyla birlikte bazı İslam ülkeleri içerisinde “kadife devrimi” olarak adlandırılan halk ayaklanmaları başlatılmış ve özellikle Türkiye eksenini etrafında gerçekleşen bu ayaklanmalar üzerinden, Türkiye coğrafyasına yönelik yıkıcı altyapı faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, Müslüman ülkeler coğrafyasında yaygın bir hal alan bu iç karışıklıklar, giderek sosyokültürel, antikapitalizm ve evrensel boyutlarda aktif yönetim karşıtı bölücü faaliyetlere dönüşmüştür. Nitekim bu olayların Türkiye çerçevesinde ele alınması, dış kuvvetlerin emperyalizm yanlısı politikalar sergilemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Sandıklı, 2013). Özellikle Amerikan coğrafyasında yaşanan 11 Eylül terör saldırıları sonrası küresel iktidara hükmeden Global güçlerin uluslararası terör sorununa çözüm odaklı yeni stratejiler geliştirmesiyle birlikte, islamafobi bakış açısı altında Müslüman ülkelere yönelik iç ayaklanmalar oluşturulmakta ve dış güçlerin baskısı altında içsel propagandaya dönüştürülmektedir. Bunun yanı sıra, 2002 yılında AK parti yönetiminin iktidarda söz sahibi olması ve beraberinde İslam ülkelerine karşı ılımlı politikalar sergilenmesi, küresel güçler tarafından “eksen kayması” deyimiyile telaffuz edilmeye başlanmış ve Türkiye aleyhinde saptırıcı politikalar izlenmiştir. Özellikle, 2003 yılı içerisinde ABD'nin Kuzey Irak'a yönelik dış politikasında yaşanan olumsuzluklar Türkiye yönünden değerlendirildiğinde, negatif koşullanma yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ABD'nin, Ortadoğu'da yaşanan sözde kargaşayı sona erdirmek amacıyla Kuzey Irak'a yönelik operasyonlarında, Türkiye koridorunu tampon bölge olarak kullanmak istemesi ve beraberinde istenilen sonuçlara beklentiler doğrultusunda ulaşamaması, ilerleyen süreç içerisinde Türkiye'nin Batı ile olan dış ilişkilerinde gergin dönemler geçirmesine neden olmuştur. Ayrıca, son yıllarda Türkiye'nin giderek ekonomisini güçlendirmesi, uluslararası kamuoyunda söz sahibi bir konuma ulaşması ve Ar-Ge başta olmak üzere pek çok sınai alanda ilerleme kaydetmesi, bundan sonraki süreçlerde uluslararası piyasalara yön verebilecek bölgesel güç kapasitesine ulaştığını göstermektedir. Lakin küresel boyutlardaki rekabetin paydaş sayısını minimum seviyede tutmak isteyen hegoman güçler,

Türkiye'nin bu organizasyon dışında kalmasını sağlamak ve uluslararası finans merkezi haline dönüşmesini engellemek amacıyla sürekli etnik kökenli politikalara başvurmuşlardır. Bunların en iyi örneği, son yıllarda hat safhaya ulaşan Alevi-Sünni ve Kürt-Türk anlaşmazlığı sorunudur (Güler, 2012:6-7/32-34). Diğer taraftan, AB'nin Kopenhag kıstasları kapsamında Türkiye'ye yönelik ileri sürdüğü koşullar, emperyalizm yanlısı siyaset yürütüldüğünü göstermektedir (Yılmaz ve Akagündüz, 2011).

Öte yandan, şu ana kadar bahsi geçen mevzular küreselleşmeye bağlı uluslararası sistemin izole edilmemiş birer yansımaları olarak karşımıza çıkmakta ve 1990 sonrası güç dengeleri altında bölgesel unsurlara bölünmektedir (Tablo-6). Ayrıca, güç unsurunun dönemsel paylaşım ağırlıklı çıktıları olarak 21. yüzyıla yön veren alt bileşenler şeklinde görülmektedir (Tablo-7).

Tablo.6 Güç merkezleri ve Sürece Bağlı Etkileri

GÜVENLİK BÖLGESİ	ALT GÜVENLİK BÖLGELERİ	SÜPER GÜÇ / BÜYÜK GÜÇLER	BÖLGESEL GÜÇLER	MUHEMEL TRENDLER
AVRUPA	(1) AB Merkez (2) Baltık (3) Doğu Avrupa (4) Balkanlar	* AB * ABD * Rusya Fed.	* Ukrayna	* AB, ABD İle Birlikte Avrupa Diğer Bölgeleri Şekillendirmektedir. * AB, Rusya'yı Yanına Çekerek ABD'ye Rakip Olabilir
BDT	(1) Rusya (2) Orta Asya (3) Kafkasya - Karadeniz	* Rusya Fed. * ABD - AB * Çin	* İran	* Çin - Rus - İran İttifakı Japonya İle Tüm Asya'yı Kontrol Altına Alabilir * Kafkasya ve Ukrayna'yı ABD ve AB'ye Kaptrabilir
DOĞU ASYA	(1) Kuzeydoğu Asya (2) Güneydoğu Asya	* Çin * ABD * Japonya	* Avustralya	* Çin'e Karşı ABD - Japonya Güç Dengesi Statükoyu Korur. * Devam Eden Dönüşüm Dengeleri Değiştirebilir
GÜNEY ASYA	-	* Çin * ABD	* Hindistan	* Çin Önderliğinde Süper Karışım Bir Bölge Olabilir * ABD - Hindistan Dengeleyebilir

Tablo-6'nın Devamı				
GÜVENLİK BÖLGESİ	ALT GÜVENLİK BÖLGELERİ	SÜPER GÜÇ / BÜYÜK GÜÇLER	BÖLGESEL GÜÇLER	MUHTEMEL TRENDLER
ORTA DOĞU	(1) Magrep (2) Merkez (3) Körfez ve Doğu	* ABD * AB * Çin - Rusya	* İran	* Batı Tarafından Dönüştürülmekte * Mısır, S. Arabistan, Irak, İran ve Türkiye 'nin Geleceği Belirleyici Olacaktır
AFRİKA	(1) Güney Afrika (2) Batı Afrika (3) Afrika Boynuzu	* AB * ABD * Çin	-	* Zayıf Devlet Yapıları Bölgesel Güç Çıkması Engeldir * Batı Tarafından Dönüştürülmekte ve Sömürülmektedir
KUZAY AMERİKA	-	* ABD	-	NAFTA ve Pan - American FTAA'ya Göre Şekillenmesi Beklenmektedir
GÜNEY AMERİKA	(1) Güney Koni (2) Andean Ülkeleri	* ABD	* Brezilya * Arjantin	* Brezilya ve Arjantin Mercosour'la Güçlerini Artırabilir * Andean Ülkeleri Uyuşturucu ve İç Karışıklıklarla Meşgul edilmektedir

Kaynak: Yılmaz (2015)

Yılmaz (2015)'in vurgulamaya çalıştığı sınır politikası, küresel boyutlardaki güç merkezlerini ve bölgesel etki alanlarını göstermektedir. Böylelikle, bölgesel dağılım içerisindeki merkezi otoritelerin ve denge unsuru görünümü çizen büyük güçlerin sınıflandırma şematığı belirlenmiş olmaktadır. Bunun yanı sıra, bölgesel çıkarların korunması yönünde koalisyon oluşturan güçlerin denge arayışlarına sahne olmakta ve Batı ile Doğu arasındaki potansiyel güç farkını elimine ederek, süper güçlerin mevcut durumlarını korumaya yönelik alternatif arayışlarını sergilemektedir. Zira böyle bir ortamda, Türkiye'nin denge kurucu konumuna baktığımız zaman: kendi geleceğini belirleyen bir görüntü içerisinde olduğu ve Ortadoğu jeopolitiği açısından, merkez ülke statüsünde bulunduğu görülmektedir.

Tablo.7 İkinci Milenyum Çağının İstikrar Bileşenleri

GÜÇ	POLİTİKA	STRATEJİ	AKTÖRLER	KAVRAMSAL
YUMUŞAK	<ul style="list-style-type: none"> * Diplomasi (Müzakere, Görüşme, Konferans) * Zorlayıcı Diplomasi * Kurumsal ve Kültürel İlişki ve Programlar * İyi Yönetişim * Ortak Demokrasi * Açık / Sivil Toplum 	<ul style="list-style-type: none"> * Güvenlik Ortamını Şekillendirmek * Rejim Restorasyonu * Kontrol Altına Almak * Dinler Arası Diyalog * Misyonerlik * Yıkıcı Faaliyetler 	<ul style="list-style-type: none"> * Hükümetler Arası Örgütler (BM, AB vb.) * NGO'lar * Vakıflar & Dernekler * STÖ'leri & Lobiler * Medya * Think - Thank Merkezleri * Üniversiteler 	<ul style="list-style-type: none"> * Modernizm * Realizm * Demokrasi projeleri * Yeni Muhafazakârlık * Büyük OD Projesi * İnsan Hakları * Post - Modernizm * Azınlıklar & Öteki
EKONOMİK	<ul style="list-style-type: none"> * Ekonomik Yardım Programları * Ekonomik Kısıtlamalar * Ekonomik Zorlamalar (Ambargo, Ticaret Yasağı vb.) * Finansal Tuzaklar * Ekonomik İstihbarat * Şeffaflık 	<ul style="list-style-type: none"> * Dış Yardımlar * Serbest Pazar * Özelleştirme * Pazar Geliştirme * Dış Borç Tuzağı * Ekonomi Tetikçiliği * Borsa Tehdidi * Ekonomik Örtülü Operasyonlar 	<ul style="list-style-type: none"> * ABD Merkez Bankası * AB ECHO * Çokuluslu Şirketler * IMF, Dünya Bankası * Dünya Ticaret Örgütü * BM Kalkınma Fonu * Para Piyasaları * Uluslararası Finansörler * Yasadışı örgütler 	<ul style="list-style-type: none"> * Liberalizm * Serbest Piyasa * Kalkınma Projeleri * Küreselleşme * Post - Modernizm * Entegrasyon * Karşılıklı Bağımlılık * Özelleştirme * İşleyen Merkez
SERT	<ul style="list-style-type: none"> * Topyekün Savaş * Sınırlı Savaş * Düşük Yoğunluklu Savaş * Gerilla Savaşı * Terörizm * Savaş Benzeri Harekât * Savaş Dışı Harekât (İnsani Yardım, Barışı Koruma Operasyonları vb.) 	<ul style="list-style-type: none"> * Askeri İşbirliği * Kriz Yönetimi * Etnik Temizlik & Göçe Zorlama * İç Savaş * Ayaklanma Çıkarma & Bastırma * İşgal & İmha * Barış Adına El Koyma * Ülke İnşası 	<ul style="list-style-type: none"> * Silahlı Kuvvetler * Özel Kuvvetler * Paramiliter Unsurlar * Özel Askeri Şirketler * Milis Gücü * Gerilla Kuvvetleri * Terörist Örgütler * Yasa Dışı Örgütler * Gizli Servisler * Bozguncu Ajanlar 	<ul style="list-style-type: none"> * Terörle Savaş * Kitle İmha Silahlarının Yayılmasını Önleme * Başarısız (Kırılğan) Devletler * Barışı Koruma * Ulus - Yapıcılık * Önleyici Vuruş * Enerji Güvenliği * Sivil Kontrol
AKILLI	<ul style="list-style-type: none"> * Tanıtım ve İmaj * Dönüşüm * Fikirler Savaşı * Halk Hareketleri * İnternet Özgürlüğü * Marka Geliştirme * Siber Güvenlik 	<ul style="list-style-type: none"> * Propaganda & Psikolojik Savaş * Dezenformasyon * Gündemi Belirlemek * Bilim Diplomasisi * Değişim Programları 	<ul style="list-style-type: none"> * Sosyal Medya * Barış Kolordusu * Vatandaş Koruması * İliştirilmiş Gazeteler * Gerilla Gazeteciliği * Elit Tabaka * Etki Ajanları * Hackers 	<ul style="list-style-type: none"> * Kamu Diplomasisi * Sosyal Radar * Halkların Duyarlılık Analizi * Twitteroloji * Algılama Yönetimi * Yumuşak İstihbarat * Siber Savaş

Kaynak: Yılmaz (2015)

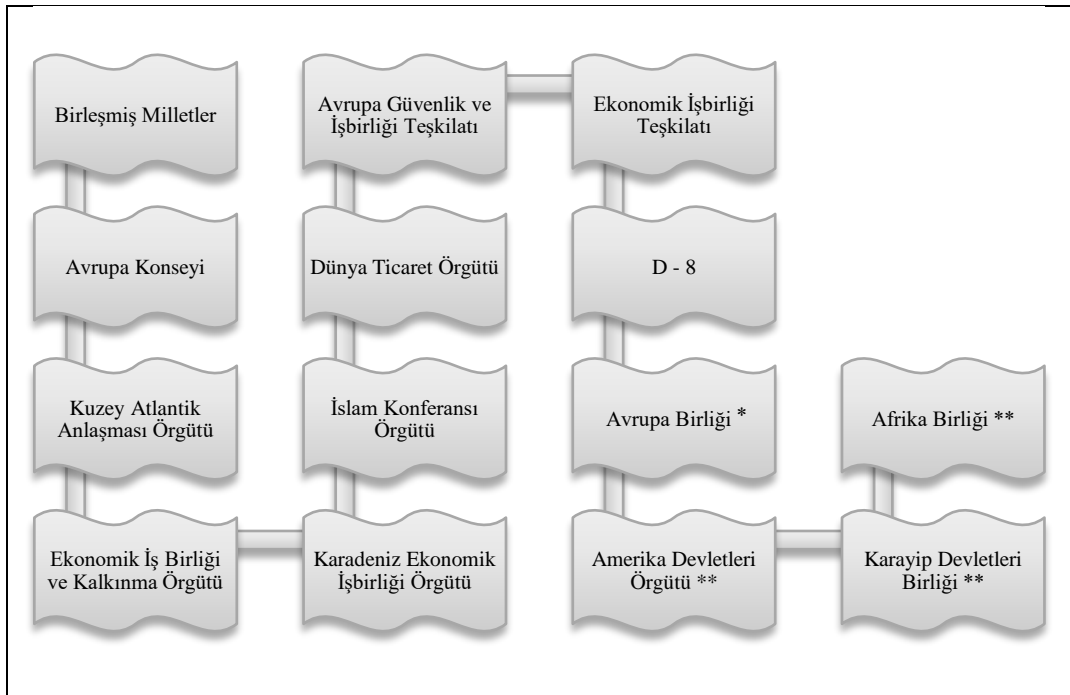
Yılmaz (2015) tarafından vurgulanmak istenen nokta: 21. yüzyılın egzojenleri ile endojenleri arasında yaşan ikili kuramsallık değişkenlerini ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda, güç kuramının egzojenleri olan yumuşak güç, ekonomik güç, sert güç ve akıllı güç değişkenlerinin; diğer endojen unsurlar olan politika, strateji, aktörler ve kavramsal hizmetler ile uyguladığı bütünleşme yapılanmaları sonucu, uluslararası teşebbüslerin iktisadi ve ekonomik varlığı görülür. Nitekim bu ağ yapılanmaları içerisinde gerçekleştirilen nasyonal (milliyetçi) faaliyetler ve zıt karşıtlığı olan rasyonalizm çatışmasının ürünleri olarak, grup endojenlerinin uluslararası piyasalara sirayet ettiği bir platform oluşur.

2.2.1. Jeostratejik Etki Alanı

TASAM Başkanı Süleyman Şensoy, 2008 tarihli “*Avrupa Birliği-Türkiye Orta Asya'nın Çok Boyutlu Güvenliği*” çalışmasında: açıklığa kavuşturmak istediği noktayı, Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle Ortadoğu'nun bel kemiğini oluşturduğu yönünde açıklamıştır. Dolayısıyla Türkiye, Avrupa ve Asya kıtaları arasında siyasi ve iktisadi bir rol üstlenmenin yanı sıra, ulaşım ağlarının kesişim noktasında yer alan konumu itibariyle; AB'nin Ortadoğu'ya hatta Orta Asya bölgesine karşı olan planlarını aktif hale getirebilmesinde, kilit anahtar görevi oluşturmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Kopenhag görüşmelerinde şart koşulan mevzuatları gerçekleştirebilmek amacıyla yaptığı çalışmalar, AB üyeliğine girmesinde yeterli görülüyor ise de bu durumun biran önce çözümlenmesi konusunda sabırsız bir bekleyiş hâkim durumdadır. Zira Avrupa ve Asya arasında şekillenen TRACECA enerji hattının, Türkiye toprakları üzerinden nakledilmesi büyük bir enerji yoğunluğuna ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Bu işlemin gerçekleşmesi adına ise, her yönüyle gelişmiş ve istikrarlı bir Türkiye modeli çizilmeye çalışılmaktadır. Lakin bunun için her koşulda bağımlı ve Batının istekleri doğrultusunda hareket eden yönetilebilir bir Türkiye'nin arzusu içerisinde hareket edilmektedir (Şensoy, 2008). Yeni milenyum döneminin hızla yükselişe geçen kader anahtarı Türkiye, Avrasya koridoru üzerinde ki sosyokültürel bağlantı mekanizması rolü ve konjonktürel yayılma noktası görüntüsüyle; Batı aktörleri ve Doğu modeli arasında kilit sistemi görmektedir.

Öte yandan Türkiye, birçok medeniyetin geçiş noktası üzerinde köprü oluşturması nedeniyle, çok çeşitlilik kavramının anlam kazanmasına imkân tanımaktadır. Bunun yanı sıra, küresel boyutlarda ortaya çıkan illegal faaliyetler; Global güçlerin dayatması altında yayılarak, Türkiye merkezli koridor üzerinden sağlanmaktadır. Böylece, batı ile doğuyu birleştiren hinterlandın kesişim noktasında yer alan “Türkiye Cumhuriyeti” devletine, bulunduğu konum itibariyle etkili bir dış politika uygulama sorumluluğu yüklenmektedir. Türkiye’nin de bu vazifeyi ziyadesiyle yerine getirebilmesi, uluslararası boyutlarda üyesi olduğu bölgesel kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Bayar, 2008). Bu aşamada, konuyu kavramak açısından aşağıda Şekil-6 ve Şekil-7 görselleri sunulmaktadır.

Şekil.6 Türkiye’nin Bağlı Olduğu Uluslararası Organizasyonlar

* Katılım müzakereleri devam etmektedir

** Türkiye, daimi gözlemci statüsündedir

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı (2011)

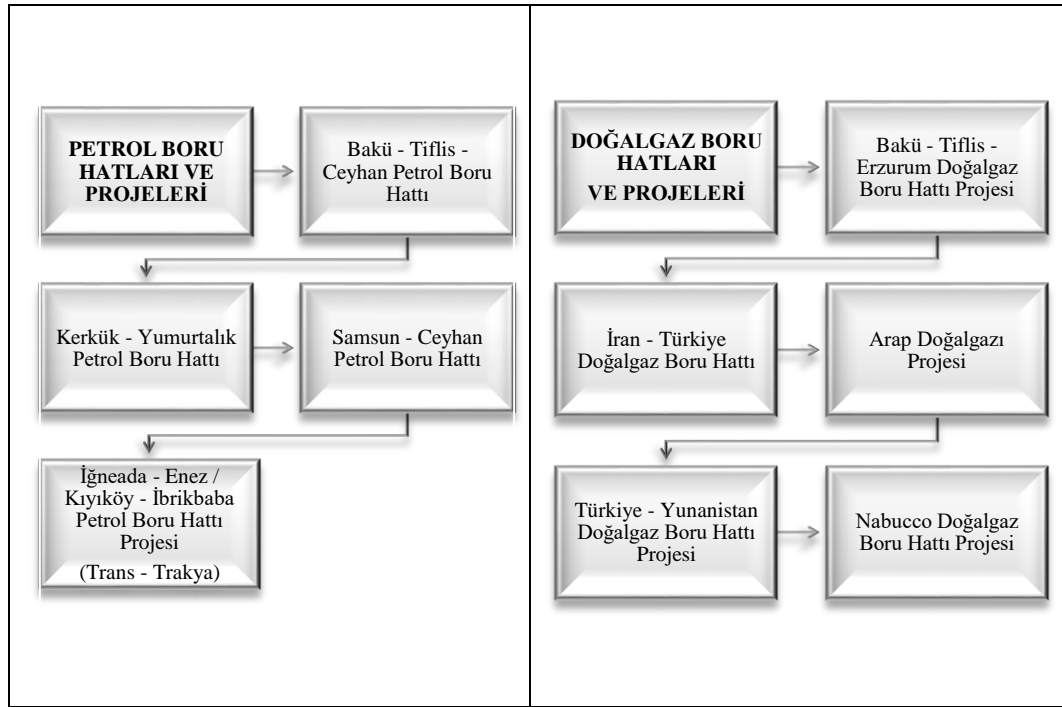
T.C.D.B. (2011) arşivinden yararlanılarak düzenlenen uluslararası boyutlardaki organizasyonlar; Türkiye’nin sahip olduğu jeostratejik konumu itibariyle, kilit nokta olma özelliğinden dolayı bölgesel istikrarın sürdürülebilmesi ve

küresel işbirliği projelerinin uygulanabilirliğine kanaat getirilebilmesi açısından, önemli bir köprü vaziyetinde olduğunun kanıtıdır. Nitekim Türkiye'nin üyesi olduğu ve gözlemci statüsünde bulunduğu teşkilatlar, bölge ekonomisinin kalkınması ve güvenlik altyapısının güçlendirilmesi amacıyla yönelik gerçekleştirilmiş organizasyonlardır. Ayrıca bu teşkilatlar arasında, inanç bütünlüğünü sağlamak ve küresel barışa destek vermek amacıyla, ulus ötesi birleşmelerin gerçekleştirildiği yapılanmalar görülmektedir. Dolayısıyla, T.C.D.B. (2011) kayıtları altında sunulan organizasyonlar aşağıda sırasıyla verilmektedir. Bunlar:

- Birleşmiş Milletler: Beş daimi üye (ABD, İngiltere, Fransa, Çin, Rusya) ve toplamda 196 ülkeden oluşan organizasyon 1945 yılında kurulmuştur. Türkiye ise, bu organizasyona 15 Ağustos 1945 yılında üye olmuştur.
- Avrupa Konseyi: On kurucu üye (Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Norveç) tarafından 1949 yılında kurulmuştur. Türkiye ise, bu organizasyona 1949 yılında kurucu üye sıfatıyla dâhil olmuştur.
- Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO): Toplamda 28 üye ülkesi bulunan organizasyon 1949 yılında kurulmuştur. Türkiye bu organizasyona, 18 Şubat 1952 yılında üye olmuştur.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü: Türkiye'nin de aralarında yer aldığı 20 kurucu üyesi bulunan organizasyon 1961 yılında faaliyete geçmiştir. Toplamda 30 üye devlet barındıran kuruluş, üyesi olmayıp da işbirliği yaptığı 70'ten fazla ülkeye ev sahipliği yapmaktadır.
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı: Türkiye'nin kurucu ülke sıfatıyla aralarında yer aldığı 57 katılımcı ülke ve Cezayir, Fas, İsrail, Mısır, Tunus, Ürdün, Afganistan, Güney Kore, Japonya, Tayland, Avustralya devletlerinin ortaklık anlaşmaları yaptığı bir kuruluştur. 1975 yılında faaliyete geçirilmiştir.
- Dünya Ticaret Örgütü: Türkiye'nin de aralarında yer aldığı toplam 155 üye ülkesi bulunan organizasyon 1995 yılında faaliyete geçirilmiştir. Türkiye bu kuruluşa, 26 Mart 1995 yılında kurucu üye sıfatıyla dâhil olmuştur.

- İslam Konferansı Örgütü: Türkiye'nin kurucu ülke sıfatıyla aralarında yer aldığı, 57 üye devleti bulunan organizasyon 1969 yılında kurulmuştur.
- Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu ve Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya kurucu ülkelerin yanı sıra Arnavutluk, Sırbistan ve Yunanistan ülkelerinin katılımlarıyla şimdiki halini alan kuruluş 1992 yılında faaliyete geçirilmiştir.
- Ekonomik İşbirliği Teşkilatı: Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu ve İran, Pakistan kurucu ülkelerin yanı sıra Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan ülkelerinin katılımlarıyla son şeklini alan kuruluş 1985 yılında faaliyete geçirilmiştir.
- D -8: Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu ve İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya ülkelerinin katılımlarıyla oluşturulan kuruluş 1997 yılında faaliyete geçirilmiştir.
- Avrupa Birliği: Türkiye'nin henüz üyesi olmadığı, ancak katılım görüşmelerinin devam ettiği kuruluş, 1992 yılı itibariyle AB tanımlaması altında faaliyetlerine başlamıştır.
- Amerika Devletleri Örgütü: Organizasyon 35 üye devlet ile birlikte, 66 daimi gözlemci sıfatı altında toplam 101 üye ülkeye ev sahipliği yapmaktadır. Teşkilat 1951 yılında faaliyetlerine başlamış ve Türkiye, bu kuruluşa 16 Eylül 1998 yılında daimi gözlemci sıfatıyla dâhil edilmiştir.
- Karayip Devletleri Birliği: Karayip ülkeleri topluluğu olarak bilinen ve 25 üye devleti ile birlikte 3 ortak yapılanmadan oluşan teşkilat 1994 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye bu kuruluşun faaliyetlerine 2008 yılı itibariyle gözlemci olarak katılmaktadır.
- Afrika Birliği: Organizasyon 1963 yılında faaliyetlerine başlamış ve 53 üye ülkesi bulunmaktadır. Türkiye bu teşkilatın faaliyetlerine, 2005 yılı itibariyle gözlemci ülke statüsünde katılmaktadır.

Şekil.7 Türkiye'nin Jeostratejik Konumuna Bağlı Organizasyonlar

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı (2011)

T.C.D.B. (2011) görsel tema vurgusunun üzerinde durduğu nokta: Türkiye'nin Asya ile Avrupa kıtaları arasında köprü vaziyeti üstlenmesinden dolayı, stratejik öneme sahip bir konum içerisinde olduğuna dikkat çekmektir. Bu avantaj üstünlüğü, Türkiye'nin hem iktisadi hem de politik açıdan önemli organizasyonlara üyeliğini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Ortadoğu petrol rezervlerine ulaşılabilir yeterliliği, bölge devletler açısından ilgi odağı olmakta ve nakil hatlarının, proje üyesi ülkelere ait güvenilir topraklar üzerinden geçirilmesi planları; Türkiye'nin dış mihraklar karşısında, avantaj üstünlüğüne sahip olmasını bir kez daha ortaya koymaktadır. Zira T.C.D.B. (2011) kayıtlarında yer alan dokümanlar, Türkiye'nin uluslararası boyutlarda gerçekleştirmeyi planladığı petrol boru hatlarını ve doğalgaz boru hatlarını sırasıyla vermektedir. Bunlar:

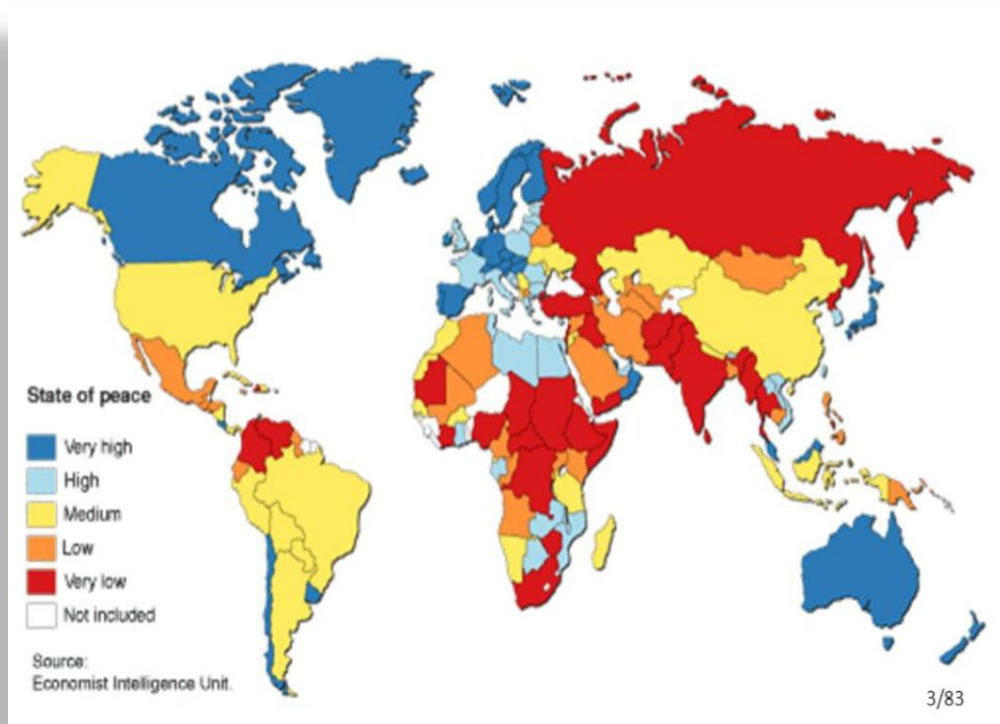
- Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı: Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye topraklarına ulaştırılan petrol boru hattı, 2005 yılında tamamlanmış ve 2006 tarihinde faaliyete geçirilmiştir.

- Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı: Kuzey Irak topraklarında başlayıp, Türkiye sınırları içerisinde son bulan petrol boru hattının inşaat çalışmaları, 1973 yılında faaliyete geçirilmiş ve 1977 yılında ilk transfer işlemleri sirayet etmiştir
- Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı: Rusya petrolünün, Türkiye toprakları üzerinden transfer edilmesi amacıyla planlanan proje, politik nedenlerden dolayı faaliyete geçirilememiştir.
- İğneada-Enez / Kıyıköy-İbrikbaba Petrol Boru Hattı Projesi: Trans-Trakya projesi ile Rus petrolünün, Karadeniz kıyılarından başlayarak Ege kıyılarına kadar, boru hattı yardımıyla transfer edilebilmesi açısından hizmete sunulacak olan bir uygulamadır.
- Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı Projesi: Bu proje ile Azerbaycan'a ait doğalgaz rezervinin, Gürcistan toprakları üzerinden Türkiye sınırlarına transfer edilmesi planlanmıştır. Proje 2012 yılında faaliyete geçirilmiştir.
- İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı: Proje kapsamında, İran topraklarından ve bölge ülkelerden temin edilecek doğal gazın Türkiye'de kullanılmak üzere transfer edilmesi planlanmıştır.
- Arap Doğalgazı Projesi: Mısır toprakları üzerinden elde edilecek doğal gazın; Lübnan, Ürdün, Suriye ve Türkiye Topraklarından boru hattı yardımıyla, Avrupa'ya nakledilmesi planlanan proje uygulamasıdır.
- Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi: Türkiye'nin Bursa ili sınırlarında üretimi gerçekleştirilerek, kara ve deniz yolu boru hattı ile Yunanistan topraklarına ulaştırılması planlanan proje uygulamasıdır. 2005 yılında faaliyete geçirilmiştir.
- Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi: Türkiye sınırlarına, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı yoluyla ulaştırılan doğalgazın, Türkiye üzerinden Avusturya topraklarına transfer edilmesini gerçekleştirecek olan dağıtım projesidir. Altyapı çalışmalarının 2012 yılında başlayıp 2015 yılında tamamlanması planlanmıştır.

2.2.2. Jeopolitik Baskı Alanı

İkinci milenyum sürecinin başlangıcı ile birlikte: Türkiye, mevcut varlığını beşeri ve iktisadi açılardan dengede tutabilmek amacıyla, dış politikasında uyguladığı yumuşak güç kontrolünü arabulucu kimliği ile harmanlayarak, evrensel barış üzerinde yoğunlaştırmıştır. Ayrıca Türkiye, jeopolitik konumu itibariyle de Ortadoğu'nun ihtiyaç duyulan çözümleyici bürokrasisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim çok uluslu yapısı gereği, Avrupa'dan başlayıp Orta Asya'ya ve Afrika bölgesine kadar etkileşim sahası yaratan Türkiye, pek çok medeniyetin de karşılıklı geçiş noktası durumundadır. Tabi ki bu sosyokültürel özelliği sayesinde, farklı kültürlerin bir araya gelerek yeni iletişim yöntemleri oluşturulmasına imkân tanımaktadır. Bunun yanı sıra, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları sayesinde dış mihraklar tarafından ilgi duyulan bir cazibe sergilemekte ve dış politika muhatapları arasında zamanla olumlu sonuçlar elde etmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin jeopolitik istikrara yönelik asıl hedefi: İslam dünyası tarafından bahşedilen model ülke sıfatının yanı sıra, Müslüman ülkeler çerçevesinde önderlik meziyetine hâkim yeni bir Türkiye imajı yaratmaktır. Ancak, birtakım yıpratıcı dışsal girişimler ve iç kaynaklı bölücü faaliyetler Türkiye'nin, biran önce iktisadi yetkinliğe ulaşması gerektiğini göstermektedir. Bunun için, sınır komşularına yönelik sıfır sorun politikasını aktif ve etkili bir yöntemle uygulaması icap etmektedir. Özellikle son yıllarda, doğu ekseninde ki İran, Irak ve güney ekseninde yer alan Suriye üçlemesi ile Türkiye arasında gelişen olumsuz politikalar, bundan sonra ki süreçlerde dış güçlerin etki alanı dışında bir dış politika izlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Stratfor, 2010). Bu nedenle, Türkiye'nin jeopolitiğine örnek teşkil edebilecek çeşitli değişkenler aşağıda Harita-1, Harita-2, Harita-3 ve Harita-4 de gösterilmektedir.

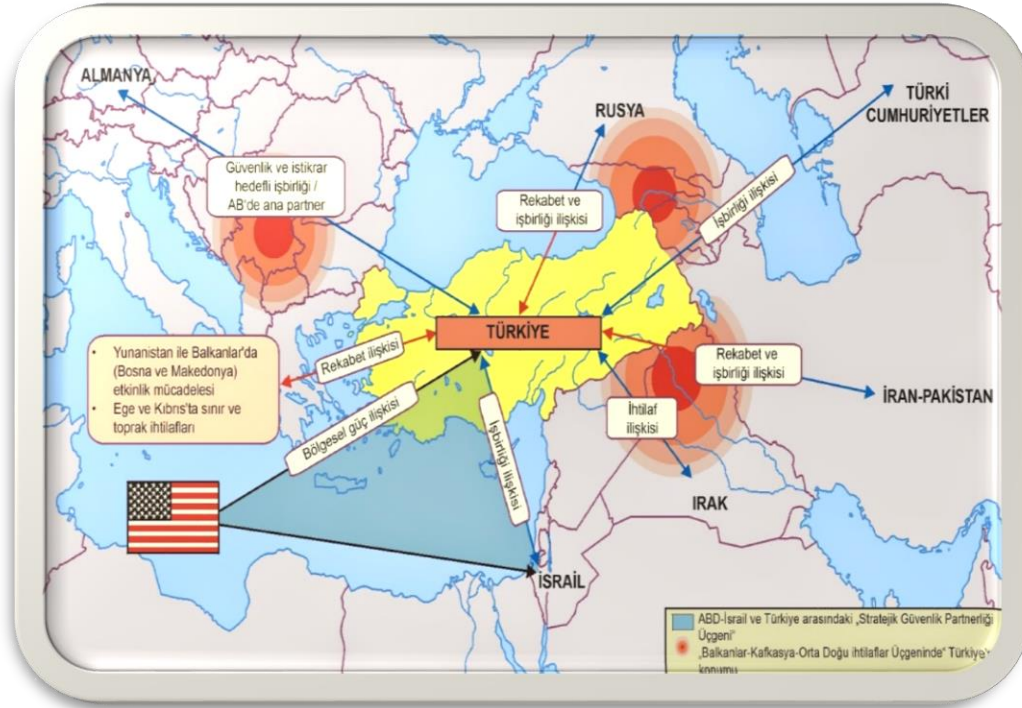
Harita.1 Türkiye'nin Amatör Dış Politikası

Kaynak: Çakır (2014)

Çakır (2014)'ün bakış açısı altında, haritadaki küresel dağılıma ve Türkiye'nin içerisinde yer aldığı politik konuma baktığımızda: dış politika izlenimlerinin yavaş, çok yavaş ve hızlı, çok hızlı kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Diğer yandan Harita-1, Türkiye'nin uygulamış olduğu dış politika hamlelerinde çok yavaş ilerleme potansiyeli gösterdiğini işaret etmektedir. Zira Türkiye ile birlikte bölgesel komşuları olan, Rusya ve İran devletlerinin de aynı sınıflandırma içerisinde yer aldıkları ayrı bir harita göstergesidir. Bunun yanı sıra, Batı merkezli ülkelerin dış politika girişimlerine çok hızlı adaptasyon sağladıkları yönünde görünüm sergilenmekte ve Türkiye'nin dış politikaya yönelik hızlandırılmış stratejiler uygulaması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

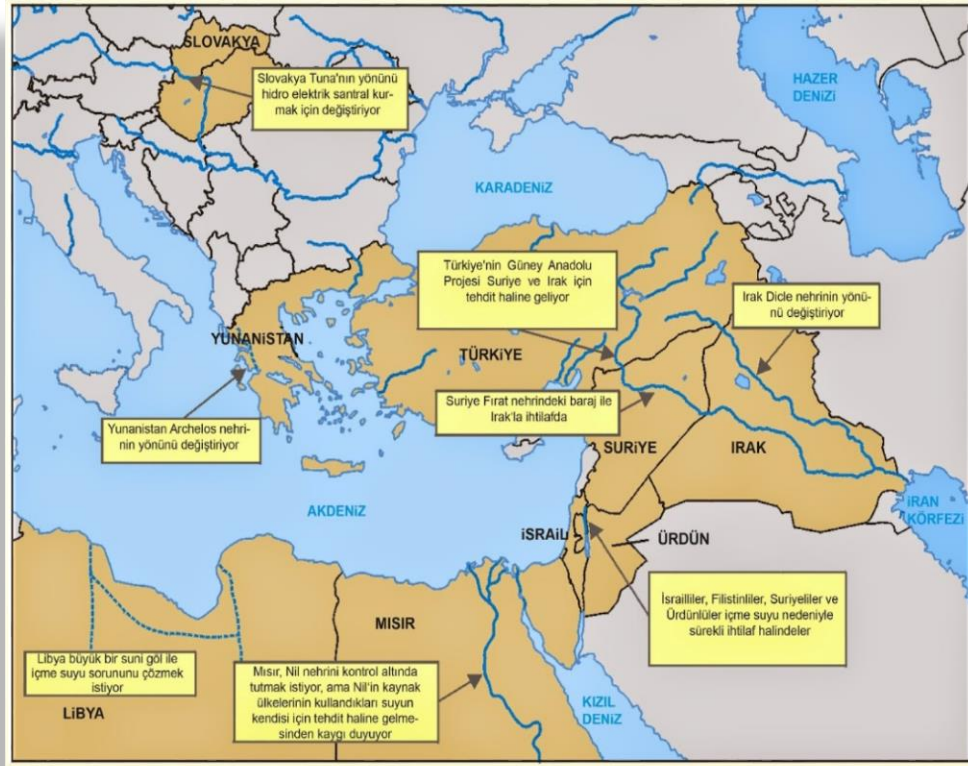
Harita.2 Türkiye'nin Dış İlişkiler Jeopolitiği

Kaynak: Çakır (2014)

Çakır (2014)'ün haritadaki izlenimine göre: Türkiye, bölgesel güçler ve dış mihraklar ile ikili ilişkilerinde potansiyel çıkarlara ve rekabete dayalı işbirliği stratejisi içerisinde hareket etmektedir. Tabii ki bu tür stratejilerin, çift taraflı politika uygulaması olduğu unutulmamalı ve Türkiye'nin de oyun içerisinde kalabilmek adına, sınır komşularıyla dönemsel düetlere girmesi gerektiği bilinmelidir. Dolayısıyla, tabloya baktığımızda Türkiye'nin: Rusya ile rekabet ve işbirliği ilişkisi, Türki Cumhuriyetler ile işbirliği ilişkisi, İran -Pakistan ile rekabet ve işbirliği ilişkisi, Irak ile ihtilaf ilişkisi yaşadığı görülmektedir. Öte yandan, İsrail-Amerika-Türkiye üçgeninde: Türkiye'nin İsrail ile işbirliği ilişkisi ve ABD ile bölgesel güç ilişkisi kurduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türkiye'nin Yunanistan ile Balkanlarda, Bosna-Makedonya etkinlik mücadelesine bağlı rekabet ilişkisi, Ege ve Kıbrıs'ta sınır-toprak ihtilafına bağlı rekabet ilişkisi ve son olarak Almanya ile güvenlik-istikrar hedefli işbirliği ilişkisi içerisinde bir portre çizdiği görsel yansımalarıdır.

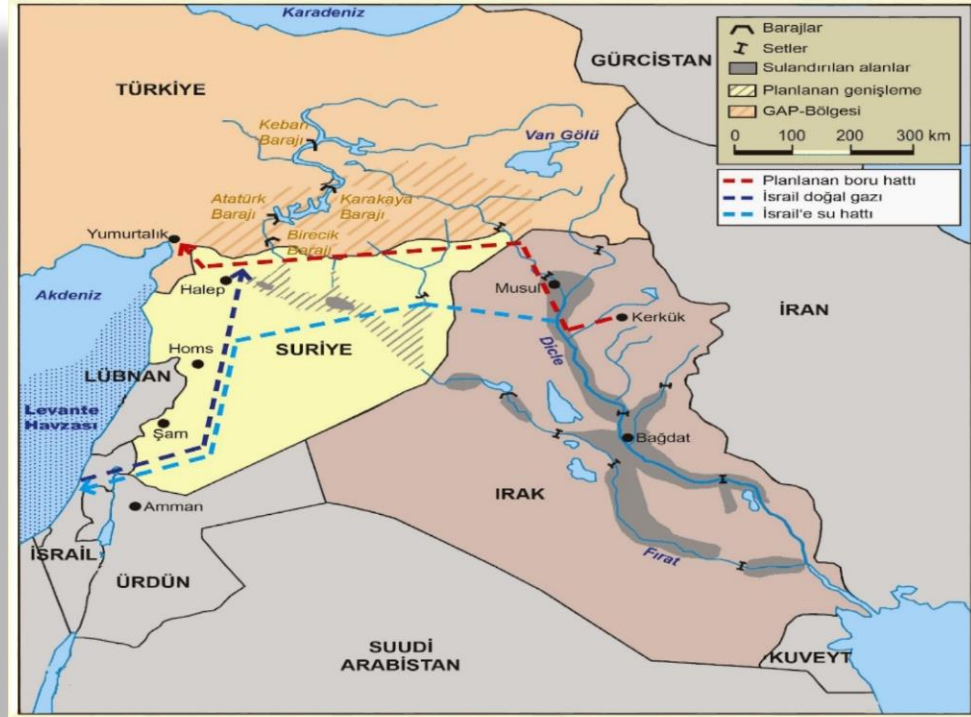
Harita.3 Türkiye Özelinde, Doğal Yerüstü Kaynakları Jeopolitiği

Kaynak: Çakır (2014)

Çakır (2014), Türkiye'nin hidrolik enerji haritasında: doğal yerüstü kaynaklarının ekonomik istikrarı destekleyen stratejik değerine ve Türkiye açısından potansiyel önemine değinmektedir. Ayrıca, Türkiye jeopolitiğini yakından ilgilendiren avantaj üstünlüğü gerçeğine karşılık, bölge ülkelerin tek taraflı çıkar faaliyetlerini gözler önüne sermektedir. Öte yandan haritaya göre Irak, Dicle nehrinin yönünü değiştirerek kendi potansiyel çıkarlarını gözetmekte ve Suriye ile Irak arasında, Fırat nehri üzerindeki baraj yapılanmasından kaynaklanan ihtilaf anlaşmazlığı dikkatleri çekmektedir. Bir diğer açıdan önemli olan konu ise, Türkiye'nin GAP organizasyonuna yönelik faaliyetlerinde Suriye ve Irak cephesi tarafından tehdit unsuru olarak algılanması ve GAP projesinin, başarısızlıkla sonuçlandırılması yönündeki uluslararası teşebbüslerin etkili olmasıdır.

Harita.4 Türkiye'nin 2016 Yılı Güney Eksenli Jeopolitiği

Kaynak: Çakır (2014)

Çakır (2014)' ün görsel kaynaklı verilerine göre, Türkiye'nin GAP projesi kapsamında gerçekleştirmeyi umut ettiği planlar içerisinde: Güneydoğu bölgesinin her yönüyle kalkınması, bölge halkının iktisadi ve ekonomik açıdan kendini geliştirmesi; ayrıca bölgesel istikrarın sağlanması bakımından, komşu ülkelerle ortak proje çalışmalarının yürütülmesi konuları ele alınmaktadır. Ancak son yıllarda, bölgenin komşu ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar ve devrim hareketleri, planlanan bölgesel kalkınmanın sekteye uğramasına neden olmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin bölgeye yönelik projelerini yeniden planlaması ve güney eksenine paralel şerh alanı oluşturması gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN 20’ NCİ VE 21’ NCİ YÜZYIL SAVUNMA STRATEJİSİ

3.1. Türkiye’nin, Cumhuriyet Sonrası Savunma Sanayi Perspektifi

Türkiye’nin savunmaya yönelik ilerleme çalışmaları, Osmanlı döneminin ikinci yarısına kadar olan süreci içine almaktadır. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti adına yapılan ilk özel savunma girişi, Şakir Zümre önderliğinde 1925 yılına müteakiben gerçekleştirilmiştir. Bundan sonra ki ilk kalkınma planı periyodunda alınan kararlar, savunma sanayi adına yapılması gereken faaliyetlerin, doğrudan devletin katkısı ve himayesi altında gerçekleştirilmesini tasvip niteliğindedir. Cumhuriyet sonrası dönemde ilk olarak, “Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü” faaliyete geçirilmiş ve pek çok savunma üretimine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Yıl 1940’ı gösterirken, milli sanayi endüstrisinin hedefi kapsamında ki bazı uçak modellerini üretmesi ve savunma endüstrisinde yaşanan ilerleme bölgesel güçlerin dikkatini çekmiştir. Özellikle Amerika ve İngiltere’nin, Türkiye’ye yönelik pasifleştirme politikası çerçevesinde yapmış oldukları bağışlar ve Türkiye’nin NATO’ya üye kabul edilmesi, gelişim aşamasındaki Türk savunma sanayinin ilerleyişini sekteye uğratmıştır. Böylelikle 1941 – 1944 yılları arası, Amerikan hükümeti tarafından Borçlanma ve İsticar (Lend and Lease) kanunu kapsamında; Türk ordusu adına, Amerikan savunma sanayi bütçesinden 95.000.000 \$ değerinde askeri yardım malzemesi temin edilmiştir. Ayrıca, 1945 tarihli “Askeri Yardım Anlaşması” çerçevesinde yapılacak olan ihtiyatlanma yardım kararı, karşılıklı imza altına alınarak teyit edilmiştir. Tabi ki Türkiye’nin bu tutum çerçevesinde varmaya çalıştığı asıl nokta; ABD ve koalisyon ülkeleri tarafından temin edilen bağışlar yardımıyla, Türk ordusunu daha modernize bir yapıya dönüştürmek ve savunma amaçlı yapılan harcamaların devlet bütçesi üzerinde oluşturacağı külfet sorununu ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla Türkiye, koalisyon hükümetlerinden sağladığı bağışlar yardımıyla Sovyet Rusya baskısına karşı askeri yetkinliğini güçlendirmiş; ancak, gönderilen askeri araç ve gereçlere ait yıllık

400.000.000 TL civarındaki bakım giderleri, Türkiye ekonomisi üzerinde ki dalgalanmaları tetiklemiştir (SSM, 2009).

Genel olarak, Cumhuriyetin ilanı ile beraber savunma endüstrisinde kazanılan yetkinlik ve tecrübe varlığını yitirmiş, yerli üretime yönelik çalışmaların önü kapatılmış ve bu yolla milli üretime dayalı tesislerin verimliliği düşürülerek GSMH zarara uğratılmıştır. Bu doğrultuda yapılması gereken asıl vazife, üretime dayalı askeri fabrikaların zararını minimum seviyede tutmak ve devletin himayesi altında üretim gerçekleştirmek olacaktır. Bunun için, 15.03.1950 tarihli ve 5591 sayılı kanun gereğince: Türkiye hükümeti tarafından, ülke genelindeki özel teşebbüse bağlı bütün askeri fabrikalar “Kamu İktisadi Devlet Teşekkülü” girişimleri sonrası, alt birimler arasında yer alan “Makine Kimya Endüstrisi Kurumu” sorumluluğuna verilmiştir. Akabinde, yıl 1952’yi gösterirken NATO ülkelerinin Türkiye’yi organizasyona dâhil etmesi ve ikinci dünya savaşından arta kalan muharip donanımların hibe altında Türkiye’ye devredilmesi, yerli üretim sanayinin gelişmesinde engel teşkil etmiştir. Öte yandan, Türk ordusunun yeniden istikrar kazanabilmesi amacıyla, 1954 yılında faaliyete geçirilen Ar-Ge Daire Başkanlığı çerçevesinde, aktif girişimler yaşanmış olsa da istenilen sonuçlara varılamamıştır. Öyle ki, 1964 senesinde yaşanan Kıbrıs sorununa müteakiben; hibe ile Türkiye’ye gelen askeri donanımlar kullanılmak istenmiş ve bunun üzerine, NATO ülkeleri tarafından kullanılmamasına yönelik bağımlılık senaryosu çizilmiştir. Yaşanan bu olay: Türkiye’de ki savunma endüstrisinin, altyapısı sağlam temeller üzerine kurulması gerektiğini ve bu yönde etkin politikalar uygulanmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, 1974 senesinden sonra geliştirilmeye çalışılan TSK altyapı çalışmaları; Aselsan, Havelsan ve sonrasında Aspilsan kuruluşlarının devlet bütçesi imkânlarıyla faaliyete geçirilerek yeni projelere imza atılması imkân dâhilinde sağlanmış olsa da, 1950’lerden başlayarak bu yönde sürdürülen askeri donanım açığının kolaylıkla kapatılamayacağı kanaatine varılmıştır. Ancak yine de, istenilen hedeflere ulaşabilmek için altyapı çalışmalarının hızlandırılmasına dair politikalardan vazgeçilmemiş ve 1980’li yıllardan itibaren faaliyetlere ağırlık verilmiştir. Özellikle 1985 yılına müteakiben, 3238 sayılı Anayasa Kanunu çerçevesinde SAGEB teşkilatı kurulmuş ve bundan

sonraki süreçte yıl 1989’u gösterirken hükümet, SAGEB yükümlülüğü altındaki yetkileri 390 sayılı yasa kapsamında SSM teşkilatının hukuki tanımına dâhil etmiştir. Böylece, Türk ordusunun daha modern teknolojilerle donatılmasının önünü açan, ulusal boyutlu bir organizasyon ortaya çıkmıştır (Mevlütöğlü, 2016:9-13).

Diğer bir taraftan NATO verilerine göre, Türkiye’nin 1949 yılından sonra ki savunma giderleri ve değişkenlik gösteren iktisadi faktörleri incelendiğinde: ülkesel ve bölgesel krizlerin etkili olduğu bir süreç görülmekte; 1950’li yıllardan itibaren ise, dış mihrakların politik baskısı altında yönlendirilmeye çalışılan bir Türkiye portresi çizilmektedir. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesi, bundan sonraki süreçte Türkiye’nin Batı ile ortaklaşa politikalar sergilemesinin önünü açmıştır. Böylelikle yeni Ortadoğu projesi kapsamında, gelecek yüzyılın altyapısını oluşturan ekonomik ve siyasi düzenlemeler baş gösterecektir. Bu analiz çerçevesinde, Türkiye’nin 1949-2016 yılları arasındaki savunma verileri aşağıda Tablo-8 ile gösterilmektedir.

**Tablo.8 NATO Verileri Işığında,
Türkiye’nin 1949 – 2016 Yılları Arasındaki Savunma Harcamaları**

YILLAR	TÜRKİYE (Milyon Türk Lirası)	TOPLAM AVRUPA (Milyon US \$)	TOPLAM KUZEY AMERİKA (Milyon US \$)	TOPLAM NATO (Milyon US \$)
1949	556	4.825	13.952	18.777
1950	599	5.445	14.802	20.247
1951	652	7.627	34.279	42.506
1952	725	10.231	49.473	59.704
1953	827	12.403	51.347	63.750
1954	936	11.746	44.557	56.303
1955	1.077	11.828	42.190	54.018
1956	1.159	13.137	43.401	56.538
1957	1.266	13.814	45.988	59.802
1958	1.470	12.925	46.836	59.761
1959	2.155	11.358	47.475	60.833
1960	2.405	14.186	47.034	61.220
1961	2.718	15.245	49.523	64.768
1962	2.980	17.263	54.097	71.360

Tablo-8'in Devamı				
YILLAR	TÜRKİYE (Milyon Türk Lirası)	TOPLAM AVRUPA (Milyon US \$)	TOPLAM KUZEY AMERİKA (Milyon US \$)	TOPLAM NATO (Milyon US \$)
1963	3.297	18.589	54.857	73.446
1964	3.443	19.706	52.890	72.596
1965	3.821	20.574	53.362	73.936
1966	3.996	21.475	65.205	86.680
1967	4.596	22.994	77.282	100.276
1968	5.159	22.296	82.515	104.811
1969	5.395	23.216	83.200	106.416
1970	6.237	24.416	78.437	102.053
1971	8.487	26.910	76.973	103.883
1972	9.961	32.338	79.898	112.236
1973	12.192	39.214	80.761	119.975
1974	15.831	44.097	88.832	132.929
1975	-	51.958	94.023	145.981
1976	-	51.869	94.653	146.522
1977	-	58.254	104.806	163.060
1978	-	71.676	112.444	184.120
1979	-	85.226	126.360	211.586
1980	18.565	107.625	148.684	256.309
1981	31.306	97.561	175.133	272.694
1982	44.779	94.896	202.595	297.491
1983	55.673	92.866	223.759	316.625
1984	80.304	86.818	244.248	331.066
1985	119.812	83.559	274.181	357.740
1986	186.779	120.787	289.000	409.787
1987	247.686	148.358	296.992	445.350
1988	378.892	157.014	303.116	460.130
1989	610.453	-	310.810	-
1990	13.865.971	186.189	317.717	503.906
1991	23.656.518	188.211	291.490	479.701
1992	42.319.927	193.154	315.998	509.142
1993	77.716.559	172.317	307.941	480.258
1994	156.724.002	167.756	295.887	463.644
1995	302.864.000	184.227	287.933	472.160

Tablo-8'in Devamı				
YILLAR	TÜRKİYE (Milyon Türk Lirası)	TOPLAM AVRUPA (Milyon US \$)	TOPLAM KUZEY AMERİKA (Milyon US \$)	TOPLAM NATO (Milyon US \$)
1996	611.521.000	186.617	279.860	466.477
1997	1.183.327.000	172.732	284.146	456.879
1998	2.289.430.000	175.306	281.806	457.112
1999	4.167.636.000	179.868	289.288	468.957
2000	6.248.274.000	164.349	309.989	474.338
2001	8.843.915.000	160.519	321.260	481.779
2002	13.641.178.000	176.097	365.246	541.343
2003	13.553.387.000	-	-	-
2004	13.385.686.000	-	-	-
2005 ^a	13.840	250.064	516.557	766.621
2006	16.514	261.743	570.994	832.736
2007	15.392	287.761	604.032	891.793
2008	18.873	314.190	749.319	1.063.509
2009	19.603	282.287	776.561	1.058.848
2010	21.241	274.592	739.113	1.013.705
2011	22.807	281.686	762.784	1.044.470
2012	24.956	263.654	732.941	996.595
2013	27.466	269.441	699.077	968.518
2014	29.727	270.261	672.092	942.353
2015	32.690	235.668	656.444	892.112
2016 ^e	33.840	238.844	679.453	918.298

Not: e - Tahmini

a - 2005 yılından itibaren veriler yeni para birimi cinsinden ifade edilmektedir.

| - Kısaltılmış

Kaynak: NATO (2017)

NATO (2017) istatistikleri, Türkiye'nin 1949 – 2016 yılları arasında “Türk Lirası” cinsinden yapmış olduğu savunma harcamalarını göstermektedir. Bunun yanı sıra, Avrupa'nın toplam savunma harcamalarını, Kuzey Amerika'nın toplam savunma harcamalarını ve NATO gücünün toplam savunma harcamalarını Amerikan doları bazında sunmaktadır. Keza, tablo verilerine baktığımız zaman: Türkiye'nin ve gruba dâhil edilmiş diğer savunma harcamalarının, 1949 yılından itibaren düzenli bir şekilde artı yönlü ivme kazandığı aşikârdır. Özellikle, Türkiye'nin 1990'lı yıllardan itibaren

savunma harcamalarına ciddi yatırımlar yapmaya başladığı ve bu hızla ilerlemeye devam ettiği yabana atılmayacak bir görüntü sergilemektedir. Öte yandan, Türk lirasının değer kazanması amacıyla 2005 yılında; yerel para üzerindeki sıfırlardan eksiltme yoluna gidilerek, mevcut harcamaların istikrar seviyesinde, belirli bir oran yakalamaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim 2015 yılına doğru, savunma harcamalarının epey bir yol kat ettiği ve Ar-Ge ağırlıklı yapılanma kategorisi içerisinde bir rol sergilediği açıkça ortadadır.

3.1.1. İthalata Dayalı Savunma Endüstrisi

Türkiye, 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren sanayi alanındaki gelişmeye yönelik altyapı çalışmalarına, giderek yoğunluk kazandırmış ve bu süreç içerisinde gelişmekte olan ülkeler adına liderlik görevini üstlenmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin endüstrileşmeyi, iktisadi yükselişin anahtarı olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir. Özellikle 1930'lu yıllardan sonraki dönem, ithal ikamesine bağlı teknolojik ilerlemeyi öngören politikaların yerleşik bir sistem oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Yaklaşık 50 yıl süren ithal teknoloji serüveninin, Türkiye'de ki iç pazar koşullarında hâkim rol üstlendiği kabul edilmektedir. Nitekim ülke ekonomisine şart koşan içe dönük Liberal ticaret anlayışının, beraberinde ulusal bankacılık sistemine bütünleşmiş destek verdiği ve sıkı para politikasının uygulanabilirliğine zemin hazırladığı gözden kaçmamaktadır. Türkiye'nin bu aşamalarda, serbest girişimin desteklenmesi ve milli sanayi gereksiniminin özendirilmesi amacıyla birtakım teşviklerde bulunduğu görülmektedir. Lakin dış piyasalarda öngörülemeyen ani dalgalanmalar, Kamu İktisadi Teşebbüslerin kontrollü devlet gücü altında gerçekleştirilmesi gerektiğini göstermiş ve yanı sıra, özel teşebbüslerin de gerekliliğine dikkatleri çekmiştir (Eşiyok, 2006:1-20). Tabi ki Türkiye'de, 1950'li yıllardan sonra ortaya atılan kamu ve özel kesime bağlı piyasa modeli, istenilen iktisadi şekillenmeyi sağlayamayıp; ithalata dayalı atıl kapasitenin giderek çoğalmasına ve istikrarsız pazar ortamının oluşmasına neden olmuştur. Böyle bir piyasa ortamında dış ticaret açığının GSMH üzerinde oluşturacağı olumsuz etkiler, devletin dışa yönelik faaliyetlerini katlanmış rotasyon kurallarına göre

şekillendirmesine fırsat tanımaktadır. İşte bu noktada, yıl 1980’i gösterirken hükümet alınan kararlara istinaden dışa dönük endüstrileşme modelinin uygulanmasına karar vermiştir. Dolayısıyla, dış ülkelerden devlet yaptırımı altında satın alınan teknoloji, gümrük politikalarının uygulanabilirliği çerçevesinde kambiyo yönetmeliğine dönüştürüldükten sonra, Türkiye piyasalarında ithalata dayalı ihracat tarifelerinin geçerliliği teminata bağlanmıştır (Işıkçı, 2017:170-176). Bu bağlamda, Türkiye’nin 1923 - 1980 yılları arasında ithalata dayalı ihracat değerlerini aşağıda, Tablo-9 ile göstermek mümkündür.

**Tablo.9 Türkiye’nin 1923 – 1980 Yılları Arasında,
İthal İkamesine Dayalı Dış Ticaret Verileri**

Yıllar	İhracat (000 \$)	Değişim (%)	İthalat (000 \$)	Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (000 \$)	Dış Ticaret Hacmi (000 \$)	İhracat / İthalat Karşılama Oranı (%)
1923	50790	-	86872	-	-36082	137662	58.5
1924	82435	62.3	100462	15.6	-18027	182897	82.1
1925	102700	24.6	128953	28.4	-26253	231653	79.6
1926	96437	-6.1	121411	-5.8	-24974	217848	79.4
1927	80749	-16.3	107752	-11.3	-27003	188501	74.9
1928	88278	9.3	113710	5.5	-25432	201988	77.6
1929	74827	-15.2	123558	8.7	-48731	198385	60.6
1930	71380	-4.6	69540	-43.7	1840	140920	102.6
1931	60226	-15.6	59935	-13.8	291	120161	100.5
1932	47972	-20.3	40718	-32.1	7254	88690	117.8
1933	58065	21.0	45091	10.7	12974	103156	128.8
1934	73007	25.7	68761	52.5	4246	141768	106.2
1935	76232	4.4	70635	2.7	5597	146867	107.9
1936	93670	22.9	73619	4.2	20051	167289	127.2
1937	109225	16.6	90540	23.0	18685	199765	120.6

Tablo-9'un Devamı							
Yıllar	İhracat (000 \$)	Değişim (%)	İthalat (000 \$)	Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (000 \$)	Dış Ticaret Hacmi (000 \$)	İhracat / İthalat Karşılama Oranı (%)
1938	115019	5.3	118899	31.3	-3880	233918	96.7
1939	99647	-13.4	92498	-22.2	7149	192145	107.7
1940	80904	-18.8	50035	-45.9	30869	130939	161.7
1941	91056	12.5	55349	10.6	35707	146405	164.5
1942	126115	38.5	112879	103.9	13236	238994	111.7
1943	196734	56.0	155340	37.6	41394	352074	126.6
1944	177952	-9.5	126230	-18.7	51722	304182	141.0
1945	168264	-5.4	96969	-23.2	71295	265233	173.5
1946	214580	27.5	118899	22.6	95691	333469	180.5
1947	223301	4.1	244644	105.8	-21343	467945	91.3
1948	196799	-11.9	275053	12.4	-78254	471852	71.5
1949	247825	25.9	290220	5.5	-42395	538045	85.4
1950	263424	6.3	285664	-1.6	-22240	549088	92.2
1951	314082	19.2	402086	40.8	-88004	716168	78.1
1952	362914	15.5	555920	38.3	-193006	918834	65.3
1953	396061	9.1	532533	-4.2	-136472	928594	74.4
1954	334924	-15.4	478359	-10.2	-143435	813283	70.0
1955	313346	-6.4	497637	4.0	-184291	810983	63.0
1956	304990	-2.7	407340	-18.1	-102350	712330	74.9
1957	345217	13.2	397125	-2.5	-51908	742342	86.9
1958	247271	-28.4	315098	-20.7	-67827	562369	78.5
1959	353799	43.1	469982	49.2	-116183	823781	75.3
1960	320731	-9.3	468186	-0.4	-147455	788917	68.5
1961	346740	8.1	507205	8.3	-160465	853945	68.4
1962	381197	9.9	619447	22.1	-238250	1000644	61.5

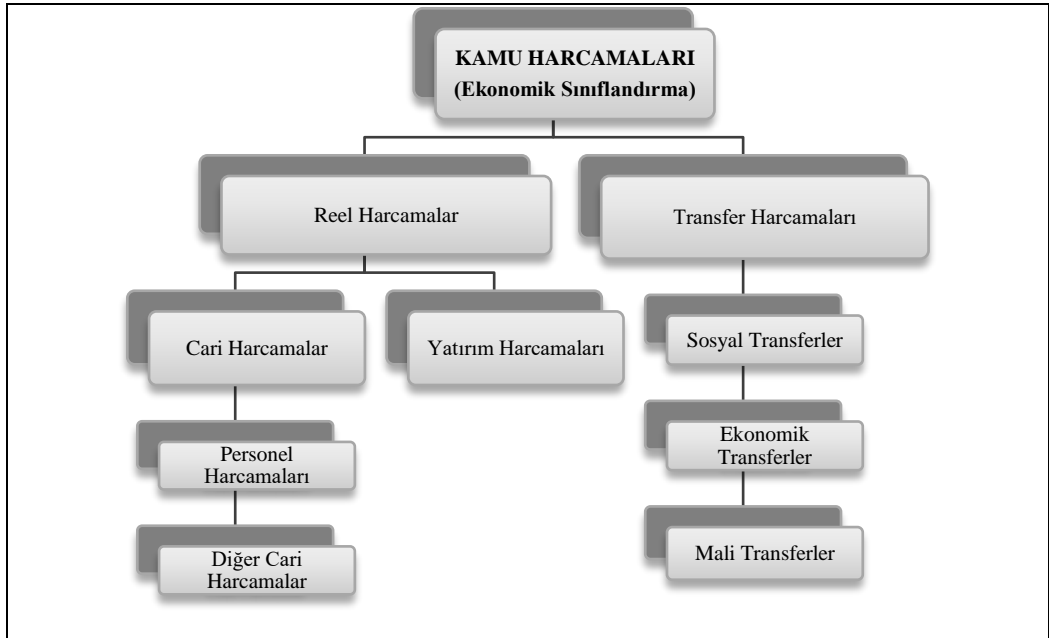
Tablo-9'un Devamı							
Yıllar	İhracat (000 \$)	Değişim (%)	İthalat (000 \$)	Değişim (%)	Dış Ticaret Dengesi (000 \$)	Dış Ticaret Hacmi (000 \$)	İhracat / İthalat Karşılama Oranı (%)
1963	368087	-3.4	687616	11.0	-319529	1055703	53.5
1964	410771	11.6	537229	-21.9	-126458	948000	76.5
1965	463738	12.9	571953	6.5	-108215	1035691	81.1
1966	490508	5.8	718269	25.6	-227761	1208777	68.3
1967	522334	6.5	684669	-4.7	-162335	1207003	76.3
1968	496419	-5.0	763659	11.5	-267240	1260078	65.0
1969	536834	8.1	801236	4.9	-264403	1338070	67.0
1970	588476	9.6	947604	18.3	-359128	1536081	62.1
1971	676602	15.0	1170840	23.6	-494239	1847442	57.8
1972	884969	30.8	1562550	33.5	-677581	2447519	56.6
1973	1317083	48.8	2086216	33.5	-769133	3403299	63.1
1974	1532182	16.3	3777501	81.1	-2245319	5309683	40.6
1975	1401075	-8.6	4738558	25.4	-3337483	6139633	29.6
1976	1960214	39.9	5128647	8.2	-3168433	7088862	38.2
1977	1753026	-10.6	5796278	13.0	-4043252	7549304	30.2
1978	2288163	30.5	4599025	-20.7	-2310862	6887187	49.8
1979	2261195	-1.2	5069432	10.2	-2808236	7330627	44.6
1980	2910122	28.7	7909364	56.0	-4999242	10819486	36.8

Kaynak: TÜİK (2013:2-3)

TÜİK (2013) göstergeleri, Türkiye’de 1923 – 1980 yılları arası ithal ikamesine dayalı gelişen savunma sanayi giderlerinin; örgütsel karşılama kıstaslarına bağlı taleplerini, hükümetin “Reel harcamalar” sınıfında yer alan “yatırım harcamaları” çerçevesinde ele almaktadır. Dolayısıyla, kamu teşekkülü altında gerçekleştirilen savunma harcamaları, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin GSMH

faktörleri arasında değişkenlik gösteren etkileyici bir aktör olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye'nin savunma sanayi altyapı çalışmalarına hız kazandırıldığı ve ithal ikamesine paralel yatırım harcamalarının desteklendiği görülmektedir. Tabii ki bütün bu yapılanmaların idamesi, devletin KİT organizasyonları vasıtasıyla; kamu harcamaları çerçevesinde desteklenmesi sonucu, birçok ulusal sektör üzerinden finanse edilmektedir. Bunun en açıklayıcı tanımlaması olarak aşağıda, Şekil-8 gösterilebilir.

Şekil.8 Savunma Harcamalarının Kamu Harcamaları Arasındaki Yeri

Kaynak: Tuncer ve Yüksel (2011)

Tuncer ve Yüksel (2011) kamu harcamalarını, sınıflandırma bakımından iki gruba ayırmışlardır. Birinci grupta Reel harcamalar, ikinci grupta Transfer harcamaları yer almaktadır. Reel harcamalar kendi arasında ikiye ayrılır. Cari harcamalar ve yatırım harcamalarıdır. Cari harcamalarında iki alt bileşeni olan, personel harcamalarına ve diğer cari harcamalara ayrılmaktadır. Bununla birlikte, Transfer harcamaları da; sosyal transferler, ekonomik transferler ve mali transferler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Nitekim sınıflandırmaya dâhil edilen tanımlamalar, Tuncer ve Yüksel (2011) tarafından aşağıda açıklığa kavuşturulmaktadır.

- Reel Harcamalar: Kamuya ait üretim mekanizmalarının, üretime yönelik işgücü ve istihdam unsurlarını faaliyete geçirmek amacıyla kullanıldığı harcama türü olarak bilinir.
 - Cari Harcamalar: Kamu faaliyetlerinin sürdürülebilir olmasına yönelik yapılan harcamalar olarak nitelendirilir.
 - Personel harcamaları: İşgücü faaliyetlerinde görev alanlar için yapılan harcamalar türüdür.
 - Diğer cari harcamalar: Sürdürülebilir girişimleri etkileyen yan harcamalardır
 - Yatırım Harcamaları: Üretim hacminin ve verimlilik seviyesinin geliştirilmesine yönelik yapılan harcamalardır. Uzun dönemde getiri sağlayan harcama türüdür.
- Transfer Harcamaları: Karşılığı olmayan, piyasa kullanımına aktarılan harcama yöntemidir. Ayrıca, devletin borç ve faiz ödemeleri altında yaptığı harcamaları temsil eder.
 - Sosyal transferler: Karşılık beklenmeden, ihtiyaç sahiplerine yönelik yapılan harcamalardır.
 - Ekonomik Transferler: İktisadi kalkınmayı desteklemek ve istihdama yönelik işgücü potansiyelini maksimize etmek amacıyla yapılan harcamalardır.
 - Mali transferler: İktisadi sürdürülebilirliğin kesintisiz devam edebilmesi amacıyla yapılan harcamalar olarak kabul edilir.

Yukarıda kısa tanımlarına yer verilen kamu düzeni unsurlarının, 2. Dünya Savaşı sonrası küresel boyutlarda yaşanan borç krizine bağlı olarak elimine reaksiyon geçirmesi; Türkiye’de dâhil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde, iktisadi hareketsizlik ve makroekonomik dalgalanma yaşanmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu olumsuzluklar beraberinde; GSMH oranında azalma, ithalat fazlası artış, alacak tablosunda gerileme, büyüyen işsizlik oranı ve sonrasında yüksek enflasyon değerlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hal böyleyken, Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda, mali yapılanma politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

Öncelikle KİT giderlerinin, asgari seviyelere çekilmesi amacına yönelik yatırım değerleri yükseltilmiş ve çalışanların hizmet alacaklarında kesinti yoluna gidilmiştir. Sonrasında ise, kamu teşekkülleri ve kamuya ait toplumsal faaliyetlerin kısıtlanması kararı alınmıştır (Güraslan, 2005: 1-3). Bu nedendir ki! Türkiye'nin, 1980 - 2000 yılları arasındaki savunma harcamalarına baktığımız zaman, 1990'lara doğru eşdeğerlemeli artış yaşandığı söylenebilir. Bununla birlikte, dönemin kargaşa ortamı ve Türkiye'nin konumu itibariyle içinde bulunduğu belirsizlik, savunma endüstrisine yönelik yeni teknolojilerin oluşturulmasında dış yardımlara olan bağımlılık sürecinin uzamasına neden olmuştur. Ancak Türkiye'nin, Rusya ile Batılı ülkeler arasında enternasyonal tampon bölge oluşturması ve beraberinde iktisadi bütünleşmeye yönelik çabaları, dönemin Türkiye'sine olan gerekliliğe dikkatleri çekmektedir. Zira gelişmekte olan ülkeler grubu içerisinde, kanat ülke statüsüne sahip olan Türkiye'nin ve onun stratejik varlığını ortaya koyan savunma endüstrisinin, 1980'li yıllardan itibaren daha fazla dışa bağımlı hale geldiği ve ithal ikamesine dayalı ihracat prensiplerini benimsediği görülmektedir. Dolayısıyla, bu yönde yapılan çalışmaların bundan sonraki aşamalarda Türkiye'nin, kanat ülke olma özelliğini ziyadesiyle pekiştirdiği söylenebilir (Kalyon, 2008: 241-244).

3.1.2. Dış Politikaya Paralel Savunma Harcamaları

Türkiye'nin askeri yapısında, gerçekleştirilen İnkılap ve düzenleme süreçlerinin temeli; 19'ncü yüzyılın ikinci çeyreğinde kapatılan, Yeniçeri Ocağının son dönemlerine denk gelmektedir. Keza askeri yeniliklerin özeline baktığımızda, dönemsel çıkarların korunması ve mekânsal bütünlüğün sağlanması yönünde politikalar yer almaktadır. Ancak, 21'nci yüzyılın başlarında Amerika'da görülen 11 Eylül saldırıları sonrası, İslam ülkelerinde ortaya çıkan Arap Baharı süreci ve Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz Darbe girişimi, bundan sonraki dönemlerde dünya devletlerinin ve Türkiye'nin yerli savunma sistemlerine yönelik reform sürecine tanıklık edecektir. Diğer yandan, 20'nci yüzyılın savunma politikalarını değerlendirmek gerekirse: dünya devletlerinin Resesyon süreci, otonom ülkelerin kararları doğrultusunda şekillenmiş ve Türkiye'de bu sistemin bir parçası olarak,

güvenlik unsurlarının modernizasyonuna yönelik harcamalarını belirlemiştir (SETA-ANALİZ, 2016).

Başka bir deyişle, Türkiye’de 1920’li yıllardan sonra uygulamaya konan iktisadi kalkınma planları, zamanın ilerleyişine paralel savunma gücünün de yenilenmesi gerektiğini göstermiştir. Bu kapsamda, askeri yapıyı şekillendirmek ve modernize etmek amacıyla; yurtdışından tecrübeli, profesyonel eğitmenler getirilmiş ve ordu donatım için gerekli olan etkili faktörlerin oluşturulması sağlanmıştır. Ziyadesiyle ilerleme kaydedilen dönemde, dünya genelini kapsayan 1929 ekonomik buhranı ve ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar sonrası; Türkiye’de, dönemin hükümeti tarafından millileştirme politikaları benimsenerek, devlet eliyle yeniden yapılanma ve I. Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulaması yürürlüğe konulmuştur. Bu sırada, uluslararası sisteme hâkim olan negatif dışsallıklar ve beraberinde Almanya, Japonya ve İtalya devletlerinin yıkıcı tutumları büyük boyutlarda kargaşaya neden olmuştur. Uluslararası arenada bu tür karışıklıklar yaşanırken Türkiye, “Yurtta sulh cihanda sulh” prensibini benimseyerek, tüm dünya devletleri ile olan dış ilişkilerinde dostluk taraftarı müzakerelere yer vermiştir. Tabi ki Türkiye’nin: yaşanan bu hasmane tutumlar karşısında, ülke bütünlüğüne yönelik savunma tedbirlerini ihmal etmediği ve bu yöndeki harcamalarını, gelişen dünyanın yeni savunma sistemleri ışığında şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir. Özellikle de, ikinci dünya savaşının başlamasına ramak kalmışken Türkiye, milli bütünlüğünü korumaya yönelik harcamalarında artırım yoluna gitmiştir (Zengin, 2007). Özellikle, dönemin savunma harcamalarına yönelik bütçe istatistikleri, aşağıda Tablo-10 ile gösterilmektedir.

**Tablo.10 Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı Öncesi,
Savunma Giderlerinin Bütçe İstatistikleri Arasında ki Yeri (1935 - 1939)**

A - CETVELİ (GİDERLER)					
DAİRELERİN İSİMLERİ	1935	1936	1937	1938	1939
	LİRA				
Büyük Millet Meclisi	2.895.712	2.901.480	3.627.064	3.918.070	4.431.860
Riyaseti Cumhur	400.880	400.100	404.960	406.280	429.360
Divanı Muhasebat	593.366	589.590	602.034	651.830	747.580
Başvekâlet	1.099.062	1.211.240	1.302.165	1.298.620	1.300.000
Şûrayı Devlet	217.813	220.900	236.914	252.370	355.000
İstatistik Umum Müdürlüğü	563.072	312.200	317.591	243.640	242.000
Diyanet İşleri Reisliği	610.616	607.630	608.241	608.100	625.540
Maliye Vekâleti	13.799.114	17.715.158	20.251.749	21.418.600	22.299.266
Düyunu Umumiye	46.492.563	45.728.100	49.149.275	50.738.390	49.739.599
Tapu Ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.134.770	1.248.990	1.370.222	1.471.490	1.757.000
Gümrük Ve İnhisarlar Vekâleti	4.947.659	5.101.160	5.643.976	5.666.370	5.515.000
Dâhiliye Vekâleti	4.316.744	4.724.622	4.856.198	5.073.190	5.201.000
Matbuat Umum Müdürlüğü	111.398	136.390	186.009	188.000	188.000
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü	4.112.003	4.573.790	5.666.967	7.000.180	7.400.000
Jandarma Umum Kumandanlığı	9.289.752	8.871.980	10.210.300	10.613.470	11.013.000
Hariciye Vekâleti	3.220.480	3.195.790	3.305.925	3.535.810	3.561.000
Sihhat Ve İçtimai Muavenet Vekâleti	4.820.587	5.458.180	6.498.737	7.901.780	8.471.000
Adliye Vekâleti	8.716.208	8.798.880	9.246.603	9.600.340	10.005.270
Maarif Vekâleti	9.058.540	10.270.690	12.229.371	14.670.130	16.164.400
Nafia Vekâleti	12.440.005	14.670.790	15.773.108	8.892.040	8.143.510
İktisat Vekâleti	4.079.150	4.180.900	5.668.316	5.489.790	1.206.072
Münakalat Vekâleti	—	—	—	—	1.481.135
Ticaret Vekâleti	—	—	—	—	1.667.800
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü	—	—	517.085	646.140	660.800
Ziraat Vekâleti	5.079.251	8.040.830	6.112.962	7.143.700	7.330.000

Tablo-10'un Devamı					
A - CETVELİ (GİDERLER)					
DAİRELERİN İSİMLERİ	1935	1936	1937	1938	1939
	LİRA				
Milli Müdafaa Vekâleti (KARA)	44.130.678	46.314.500	49.294.880	61.361.030	68.667.000
Milli Müdafaa Vekâleti (HAVA)	4.862.270	7.909.470	7.842.493	8.050.140	8.302.000
Milli Müdafaa Vekâleti (DENİZ)	4.198.374	5.761.780	6.283.826	6.553.880	6.984.000
Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	3.206.155	3.065.270	3.065.293	5.755.330	6.284.000
Harita Umum Müdürlüğü	614.831	745.170	745.512	775.310	892.000
UMUMİ YEKÜN	195.011.053	212.755.580	231.017.776	249.954.020	261.064.192

Kaynak: TBMM – RGA (1935-1939) ve Zengin (2007)

TBMM – RGA (1935-1939) ve Zengin (2007) istatistiklerinde vurgulanan tema konusu: Türkiye'nin "Kurtuluş Savaşı" sonrası erime noktasına gelmiş olan savunma gücünü, imkânsızlıklara rağmen yeniden oluşturma ve modern kalıba yerleştirme gayreti içerisinde olduğunu göstermektedir. Öte yandan tablo-10, 1935 – 1939 yılları arasında çok yönlü yatırım teşviklerinin gerçekleştirildiği ve ulusal bütünlüğün korunmasına yönelik yatırımların ağırlıklı olduğu bir görüntü sergilemektedir. Bununla birlikte, karar verici mekanizmaların altyapısını güçlendirmeye yönelik yatırımlar da yapıldığı gözden kaçmamaktadır. Zira Cumhuriyet sonrası dönemin mali istatistiklerine göre: Türkiye'nin her açıdan, kalkınmayı gerektirecek yatırımlara yöneldiği ve ulusal bütünlüğün korunması amacıyla, askeri gücünü modernize etme yolunda çalışmalar yürüttüğü dikkat çekmektedir.

Diğer yandan, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşından sonra gerçekleştirdiği savunma harcamalarına baktığımızda: Savunma Bakanlığı bünyesinde sürdürülen Ar-Ge çalışmalarının, ilerleyen zaman nezdinde sekteye uğramaması açısından 1950 yılına müteakiben, "Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu" teşkilatının açıldığı

görülmektedir. Ancak ilerleyen süreçte, Amerikan hükümetinin önce Truman Doktrini sonra da Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye yaptığı dış yardımlar, savunma sanayi altyapısının bağımlı değişken bir görünüm almasına neden olmuştur. Akabinde, yıl 1952'yi gösterirken Türkiye'nin NATO grubuna dâhil edilmesi ve bu çerçevede; müttefik devletlerin, savaş sonrası savunma stoklarında oluşan askeri teçhizat fazlalığının Türk Silahlı Kuvvetlerine bağışlanması, gelecek yıllara ışık tutacak olan Ar-Ge çalışmalarında duraklama evresinin yansımalarını hissettirecektir. Öte yandan, 1964 yılında Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile Kıbrıs sorunu meselesinin yaşanması ve bunun neticesinde; hibe ile karşılanan savunma donanımları, dönemin iktidar hükümeti tarafından karşı müdafaa gerekçesi altında kullanılmak istenmiş ancak, müttefik ülkelerin engellemesi ile karşılaşmıştır. Yaşanan bu olay, Türkiye'nin milli müdafaa gereksinimlerinde dışa bağımlı olduğunu ve kendi savunma altyapısını oluşturmadığı müddetçe bağımlılık sürecinin devam edeceğini ortaya koymaktadır (Gullo, 2016). Nihayetinde bu gelişmeler, içinde bulunulan şartların zorunluluğu ışığında gelecekteki savunma politikalarının zeminini hazırlamıştır. Bu politikalara istinaden, 1965 yılında "Türk Donanma Cemiyeti" nin kurulduğu görülmekte ve ardından, 1970 yılına müteakiben "Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı" nın kuruluşu gelmektedir. Onun arkasından, 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs çıkarması ve buna karşılık gelen, Amerikan hükümetinin ambargo uygulaması "Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı" nın kurulmasına öncülük etmiştir. Dolayısıyla dönemin yaşanan sıcak gelişmeleri, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları üzerinde büyük etki yaratmış ve bu kargaşa, kurulan askeri vakıfları güçlendirme yönünde bireysel bağışların toplanmasına önayak olmuştur. Bu aşamadan sonra: Türk ulusunun yardımlarıyla oluşturulan kaynak birikimi, yasalar çerçevesinde çıkarılan kanunlar gözetiminde resmiyete bağlandığından; geçen süre zarfında kurulan Vakıf kaynaklı savunma endüstrisi yapıları, çeşitli başlıklar altında toplanarak Türkiye savunma sanayi bünyesinde hizmet vermeye devam etmiştir (SASAD, 2011). Nitekim aşağıda Tablo-11 ile: yıllar bazına göre, İkinci Dünya Savaşı sonrası savunma verileri sunulmakta ve karşılaştırmalı değerleri gösterilmektedir.

**Tablo.11 Rastgele Seçilmiş NATO Ülkelerine Göre,
Türkiye'nin Yaptığı Savunma Harcamalarının Karşılaştırması (1949 – 2016)**

YILLAR	BELÇİKA Euro	YUNANİSTAN Euro	TÜRKİYE Lira	NORVEÇ Norveç Kronu	DANİMARKA Danimarka Kronu
1949	205080000	4784000	556	370000000	360000000
1950	204700000	5784000	599	357000000	359000000
1951	331860000	7674000	652	572000000	475000000
1952	494920000	7792000	725	831000000	676000000
1953	491201000	8120300	827	1067000000	889000000
1954	513310000	10060000	934	1141000000	885000000
1955	423080000	10820000	1077	953000000	920000000
1956	423030000	14490000	1159	967000000	936000000
1957	455030000	13140000	1266	1049000000	1012000000
1958	453940000	13120000	1470	1024000000	988000000
1959	463210000	13896000	2153	1107000000	986000000
1960	474990000	14996000	2405	1058000000	1113000000
1961	484904000	14770000	2718	1179000000	1180000000
1962	523330000	14970000	2980	1371000000	1551000000
1963	551070000	15803000	3157	1465000000	1651000000
1964	616090000	16570000	3443	1570000000	1764000000
1965	620630000	18460000	3821	1897000000	1974000000
1966	698290000	21040000	3996	1947000000	2080000000
1967	753497000	27560000	4596	2097000000	2249000000
1968	801170000	32291000	5159	2300000000	2591000000
1969	836740000	37453000	5395	2502000000	2640000000
1970	926820000	41696000	6399	2774000000	2967000000
1971	100780000	45429000	8487	3022000000	3195000000
1972	1120100000	50509000	9961	3239000000	3386000000
1973	1252700000	58668000	12192	3505000000	3520000000
1974	1431300000	92440200	15831	3938000000	4462000000
1975	1757500000	134810000	33000	4771000000	5355000000
1976	2018900000	167170000	40691	5333000000	5714000000
1977	2218200000	198790000	49790	5934000000	6382000000
1978	2472100000	228499000	66239	6854000000	7294000000
1979	2639400000	263510000	93268	7362000000	8045000000
1980	2869500000	284600000	203172	8242000000	9117000000
1981	3115750000	419266000	313067	9468000000	10301000000

Tablo-11'in Devamı					
YILLAR	BELÇİKA Euro	YUNANİSTAN Euro	TÜRKİYE Lira	NORVEÇ Norveç Kronu	DANİMARKA Danimarka Kronu
1982	3275340000	517300000	447790	10956000000	11669000000
1983	3386600000	567400000	556738	12395000000	12574000000
1984	3448500000	659690000	803044	12688000000	13045000000
1985	3574200000	781120000	1235000	15446000000	13344000000
1986	3769900000	821120000	1868000	16033000000	13333000000
1987	3852800000	953560000	2477000	18551000000	14647000000
1988	3734400000	1144690000	3789000	18865000000	15620000000
1989	3790700000	1220330000	7158000	20248000000	15963000000
1990	3847400000	1485530000	13866000	21251000000	16399000000
1991	3914700000	1683270000	23657000	21313000000	17091000000
1992	3292500000	2026830000	42320000	23638000000	17129000000
1993	3212700000	2263510000	77717000	22528000000	17390000000
1994	3271100000	2554000000	156724000	24019000000	17293000000
1995	3251300000	2841760000	302864000	22224000000	17468000000
1996	3255700000	3258820000	611521000	22813000000	17896000000
1997	3267100000	3664960000	1183330000	23010000000	18521000000
1998	3297200000	4184030000	2289430000	25087000000	19071000000
1999	3377600000	4495930000	4167640000	25809000000	19428000000
2000	3463300000	4894720000	6248270000	25722000000	19339000000
2001	3392800000	4948450000	8843920000	26669000000	21017000000
2002	3344000000	5030300000	13641000000	32461000000	21269000000
2003	3434000000	4461700000	15426000000	31985000000	21075000000
2004	3433000000	5047600000	15568000000	32945000000	21441000000
2005	3400000000	5651700000	16232000000	31471000000	20800000000
2006	3434000000	6064000000	19088804430	32142000000	23173000000
2007	3773000000	6234600000	19959795566	34439000000	22731000000
2008	4298000000	7218700000	22291540705	35932000000	24410000000
2009	4046000000	7660100000	25345413766	38960000000	23252000000
2010	3960000000	6163900000	26960182975	39279000000	25328000000
2011	3956000000	5128000000	28984811371	40534000000	24259000000
2012	4023000000	4603600000	32252999769	41560000000	25617000000
2013	3964000000	4259252000	35529248652	43427000000	23682000000
2014	3907000000	4169100000	38895099997	46234000000	22769000000
2015	3803000000	4461500000	43196122865	46894000000	22633000000
2016	3674000000	4497100000	44715717276	50398000000	23657000000

Not: | Kısaltma işareti, Mavi renkle yazılan rakamlar SIPRI tahminleridir

Kaynak: SIPRI (2016)

SIPRI (2016) istatistik göstergelerinde: Türkiye'nin 1949 – 2016 yılları arası gerçekleştirdiği savunma harcamaları ve rastgele seçilmiş NATO üyesi ülkelere kıyasla gelişim aşamaları gösterilmektedir. Ayrıca tabloya göre, Türkiye'de ki savunma yatırımlarının diğer NATO üyesi ülkelerin savunma yatırımlarına nazaran, belirli bir eksen doğrultusunda ilerleme kaydetmesi ve hızlı bir ivme artışının yaşanması, ülke ekonomisinin istikrarlı bir yükseliş aşamasında olduğunun kanıtıdır. Dolayısıyla askeri harcamaların, ekonomik istikrar faaliyetleri ile doğru yönlü bir ilişki içerisinde yol aldığını kabul edersek; Türkiye'nin iktisadi kalkınma düzeyini yansıtan savunma yatırımları, dönemsel karışıklıklara rağmen son hızla ilerlemeye devam etmektedir.

Öte yandan, bölgesel savunma ağına bir ayağı olan Ortadoğu'nun, Türkiye cephesi üzerinden 1980'li yıllarına ait savunma politikalarına baktığımız zaman ilk olarak; Ortadoğu bölgesinde, İran iç karışıklığının ve iktidar değişikliğinin yaşandığını, Sovyet güçlerinin Afganistan topraklarını zorla işgal ettiğini ve sonrasında İran-İrak mücadelesinin patlak verdiğini görmekteyiz. Tabii ki yaşanan bu kargaşa ortamı, Türkiye'nin bütün dikkatini bölge ekseninde yoğunlaştırmasına ve ülke bütünlüğünü yıkmaya çalışan terör olayları ile mücadele kapsamında faaliyetler gerçekleştirilmesine ev sahipliği yapacaktır. Bunun yanı sıra, kesintisiz sekiz yıl devam eden İran-İrak mücadelesi sırasında Türkiye, tarafsızlık politikası sergileyerek, Körfez ülkeleri ve komşu devletler ile ikili ekonomik, dostluk ilişkilerini sürdürmeye özen göstermiştir. Dolayısıyla, Sovyet yayılcılığına karşı NATO müttefiklerinin caydırıcı politikalarını benimseyen Türkiye, savunma ekseninin güneydoğu kanadını oluşturmuştur. Bu durumda, görünen şudur ki: Özal hükümeti, doğu ülkeleri ile olan dış ilişkilerde dengeli ve akılcı stratejiler sergileyerek, Türkiye'nin arabulucu bir rol üstlenmesine önderlik etmiş ve ABD ön onaylı batının desteğini arkasına alarak, müttefik sayısını çoğaltma yoluna gitmiştir. Ancak böyle bir yöntemle, hem kaynak yönünden hem de stratejik yönden geleceğin Türkiye'si için gerekli altyapının sağlanabileceği düşünülmüştür (BİLGESAM, 27.01.2016).

3.1.3. Enformasyon Odaklı Savunma Politikası

Günümüzün dünyasında, enformasyon altyapısı ile şekillenen toplumların giderek hızlı bir şekilde çoğaldığını görmekteyiz. Böyle bir yapılanmanın teorik açılımına baktığımız zaman: teknolojik ilerlemeye bağlı enformasyon bileşenlerinin, elektromanyetik sistemler vasıtasıyla diğer toplumlara iletilmesini sağlayan ileri seviye modelleme olduğunu anlamaktayız. Böyle bir durumda Türkiye'nin: gelişen dünya ülkelerine karşı, bulunduğu konumunu muhafaza etmesi bakımından; çözümlenmesi gereken önemli konulardan bir tanesi, enformasyon çözünürlüğü olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Türkiye, enformasyon altyapısına yönelik ilk çalışmalarını 24 Şubat 1995 tarihli, "VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı" gözetim raporu ekseninde kayıtlara geçirmiştir. Raporu oluşturan "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası" prensiplerine göre: Türkiye'nin, gelişen ve gelişmekte olan ülkeler gibi sanayi alanında hacim kazanmış; sibernetik yazılım, biyoteknoloji ve yarı iletken malzemelerin üretimi konularında yeteneklerini geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Göker ve Akarsoy, 1996). Bu doğrultuda, Türkiye'nin enformasyon ağırlıklı yeteneklerini geliştirebilmesi adına, uygulanması gereken yedi maddelik perspektif sunulmaktadır. Daha aydınlatıcı tanım oluşturulabilmesi adına maddeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Türkiye'yi gelişen ülkeler çerçevesinde, bir adım daha ileriye götürecektir olan Telematik sektörler bütünüünün gerçekleştirilmesi
- Türkiye sanayi altyapısının uluslararası boyutlarda rekabet avantajı sağlayabilmesi açısından, esnek üretime yönelik otomasyon kabiliyetinin geliştirilmesi
- Demiryolu ulaşımının, konvansiyonel ağ şebekesinden ayrıştırılarak elektromanyetik sistemler ile donatılması ve merkezi istikametlerde raylı ulaşım ağının ilerletilmesi
- Savunma endüstrisi, Havacılık sektörü ve Uzay sanayi segmentlerinde; emtia ve hizmet döngüsüne bağlı, endüstriyel gelişime yönelik yatırım programlarının belirlenmesi

- Genetik modifikasyon, Biyoteknoloji ve Deneysel geliştirme konularına yoğunlaşma ile birlikte, GAP türevi kalkınma tasarılarını hedef gözetilen yapılanmalar
- Çevre ile bütünleşik, yenilenebilir, verimli ve ortam koşullarına uyumlu enerji sistemleri üzerinde yoğunlaşma ve bu sistem ağının ulusal boyutlarda uygulanabilirliğine dair platform oluşturma
- Nanoteknoloji yöntemlerinin, farklı platformlarda destekleyici unsurlar oluşturabilmesine yönelik endüstriyel yapılanmalar

Bu durumda, Türkiye'nin savunma eksenine paralel Ar-Ge çalışmalarını, sıralanan maddeler ışığında devlet teşvikine bağlı sınıai yatırımlara dönüştürmesi gerektiği öngörülmektedir (Göker ve Akarsoy, 1996).

3.1.4. İktisadi Kalkınmaya Yönelik Organizasyonlar

Dünya tarihinde sanayi ve otomasyon hizmetlerinin hızla ilerlemesi, toplumların iktisadi ve beşeri konularda, altyapılarını geliştirmeye yönelik Ar-Ge faaliyetlerine doğrudan etki etmiştir. Ayrıca, Global evrimin gereksinimleri doğrultusunda dünya devletlerine yön veren rekabet koşulları, ülkelerin ulusal ve uluslararası boyutlarda stratejiler üretmelerine sebep olmuştur. Nitekim yaşanan bu gelişmelerin 20. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmesi muhtemel sonuçlar arasındadır (Giray, 2004:188-190). Diğer yandan, Türkiye'nin iktisadi kalkınma süreçlerine baktığımız zaman; 1923-1963, 1963-1999 ve 1999 sonrası olmak üzere üç farklı döneme ayrıldığını görmekteyiz. İlk kırk yıllık dönem için Türkiye'de, Cumhuriyet sonrası başlatılan iktisadi kalkınma girişimlerinin zamanla göz ardı edildiği ve sekteye uğratıldığı öngörülmektedir. İkinci kırk yıllık dönemin başlangıcı olan 1963 yılından itibaren, iktisadi kalkınma politikalarının değişmeye başladığı ve ulusal manada çok yönlü faaliyetlerin gerçekleştirileceği bir dönem ortaya çıkmıştır. Lakin yaşanan gelişmeler, bu dönemin başlangıcını da hataların tekerrürü konumuna getirmiştir. Sehven gerçekleştirilen yatırımların birçoğunun ülkenin Batı coğrafyasında değerlendirildiği ve bu sebepten dolayı doğu bölgelerinde mahrumiyet kavramının

oluştugu görülmektedir. Ortaya çıkan bu görüntü, ulusal çerçevede yerleşme politikasının önünü açmış ve bölgesel yapılanma teorilerinin uygulanmasına olanak sağlamıştır. Diğer taraftan, ülkemizin gelişimine yönelik tasarlanan beş yıllık ilerleme programları ve alt unsurlar çerçevesinde; Bölgesel Atılım Projeleri, Kırsal Gelişim Planları, Köy Hizmeti Yönergeleri, Bölgesel Endüstri Kuruluşları ve Yerel Sanayi Tesisleri oluşumuna devlet tarafından organize destek verilmiştir. Ayrıca, Türkiye’de 1960’lardan buyana 10 defa alternatif kalkınma programı uygulanmıştır. Uygulanan programlar kapsamında; Doğu Marmara İnkişaf Tasarısı, Antalya Kalkınma Programı, Çukurova Yerel Gelişim Planı, Güneydoğu Anadolu Kalkındırma Programı, Zonguldak-Bartın-Karabük Yerel Gelişim Planı, Doğu Anadolu İnkişaf Tasarısı ve Doğu Karadeniz Kesimi Gelişim Projesi adıyla önemli yapılandırma planları hizmete geçirilmiştir (Tok, 2008: 1-8). Kalkındırma projeleri kapsamında: 1980’li yıllara kadar gerçekleştirilen yatırımlar, çoğunlukta tarıma dayalı sanayi kollarını geliştirmeye yönelik uygulamaları içerirken; 1980’lerden itibaren ülke bütünlüğünü korumaya yönelik yatırımlar gündem konusu haline gelmiştir. Açıklamalarla ilgili istatistik verileri ve yatırım harcamaları; aşağıda, Tablo-12(a) ve Tablo-12(b) ile gösterilmektedir.

**Tablo.12(a) Türkiye’de 1927 – 2000 Yılları Arası,
Kalkınmaya Yönelik İnşası Gerçekleştirilen Bölgesel Yapılanma Oranları (%)**

BÖLGELER	1927	1964	1973	1981	1996	2000
	%					
MARMARA	29.4	56.1	54.7	57.9	49.7	50.4
EGE	19.1	14.0	15.0	14.9	19.9	17.7
İÇ ANADOLU	13.6	11.6	12.6	11.6	12.6	14.6
KARADENİZ	17.5	8.2	7.8	6.8	7.1	6.8
AKDENİZ	7.9	6.4	6.6	5.5	5.7	5.9
GÜNEYDOĞU ANADOLU	7.4	1.7	2.1	2.0	3.6	3.2
DOĞU ANADOLU	5.1	1.6	1.2	1.4	1.3	1.3

Kaynak: KB (2017) ve TÜİK (2017)

KB (2017) ve TÜİK (2017) göstergeleri, Türkiye’de 1927 – 2000 yılları arası gerçekleştirilen kalkınma projelerinin, ulusal boyutlarda faaliyete geçirildiği yüzde oranlarını vermektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye’nin bölgesel yatırım ölçeklerine ve bölgelerin birbirine kıyasla, avantaj üstünlüğüne dayalı makroekonomik performans yeterliliğine değinilmektedir. Nitekim Marmara Bölgesinde, 1927 yılı itibariyle % 29.4 oranında bir kamulaştırma yatırımı gözlemlenirken, 2000 yılında bu oranın % 50.4 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Fakat Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, bu oran düzeylerinin belirli seviyelerde intikal yetkinliği mevcut iken; 2000’li yıllara doğru, hali hazır durumdaki değerlerin başlangıç seviyelerine göre yarısının altında değerler zinciri oluşturduğu açıkça ortadadır. Dolayısıyla bu üç bölgenin, devlet yatırımlarından mahrum kaldığı ve yetersizlikler silsilesine muhtaç bırakıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde yaşanan küçük çaplı dalgalanmalar sonrası, yatırımların sabit değer aralığında bir yol izlediği mukabildir. Son olarak, 1927 yılında İç Anadolu Bölgesinin % 13.6 olarak belirlenen kamulaştırma yatırımlarının, 2000 yılına doğru % 1 oranında değer artışı ile % 14.6 seviyesine ulaştığı görülmektedir.

**Tablo.12(b) Türkiye’de 1927 – 2000 Yılları Arası,
Yapım Endüstrisinin Bölgelere Göre Kalkınma Öncelikli İstihdam Oranı (%)**

BÖLGELER	1927	1964	1973	1981	1996	2000
	%					
MARMARA	30.0	46.7	49.3	48.1	50.9	51.8
EGE	22.7	16.3	14.4	13.9	17.4	16.6
İÇ ANADOLU	10.6	15.0	13.0	12.4	12.1	13.1
KARADENİZ	15.7	8.2	11.1	10.8	7.3	7.1
AKDENİZ	9.5	8.8	8.1	10.4	7.7	6.9
GÜNEYDOĞU ANADOLU	7.1	1.2	1.5	2.1	2.7	2.8
DOĞU ANADOLU	3.2	3.8	2.4	2.3	1.9	1.7

Kaynak: KB (2017) ve TÜİK (2017)

KB (2017) ve TÜİK (2017) verileri, Türkiye’de 1927 – 2000 yılları arası istihdam edilen işgücü potansiyelinin, bölgeler arasındaki dağılım yüzdelerini vermektedir. Tabloya göre: Marmara Bölgesinin 1927 yılındaki istihdam oranı % 30 seviyesinde iken, 1964 yılından itibaren bu oran ciddi bir artış gösterip % 46.7 seviyesine ulaşmış ve 2000 yılından itibaren oranlama düzeyi, % 51.8 seviyesine tekabül etmiştir. Öte yandan, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin istihdam değerlerinde süregelen farklılık; 1927 yılından başlayarak, 2000 yılına kadar çok ciddi oranlarda işgücü azalışının yaşandığını göstermektedir. Diğer taraftan, Ege ve Akdeniz Bölgelerine baktığımız zaman: 1927 yılında Ege Bölgesinin istihdam düzeyi % 22.7 seviyesinde iken, 1981 yılında gözle görülür bir işgücü azalması yaşandığı ve 2000 yılına doğru işgücü düzeyinin % 16.6 seviyesine ulaşabildiği nitelendirilebilir. Bunun dışında, Akdeniz Bölgesinin 1927 yılındaki istihdam kapasitesi % 9.5’i gösterirken, bu oranın 2000 yılına doğru % 6.9 seviyesine düştüğü açıkça ortadadır. Dolayısıyla mevcut verilerden yola çıkılarak, bölgesel istihdama etki eden faktörleri; teknolojik gelişme ile orantılı, coğrafi yetkinlik düzeyi ve nitelikli işgücü kapasitesi altında ifade etmek mümkündür.

3.2. Türkiye’nin 2000’li Yıllara Ait Savunma İstatistikleri

Türkiye 1940’lardan buyana serüven dolu siyasi bir süreç geçirmiştir. Lakin buna rağmen yılmadan, azimle sanayi yönündeki yatırımlarına organize bir şekilde yön veren ülke konumunu korumuştur. Bunun yanı sıra, Türkiye’nin 2000 senesine ait gözlem verilerine göre: endüstriye dayalı büyüme değerlerinin, ulusal ekonomi bütünündeki milli hâsıla yüzdesine karşılık gelen oransal değeri % 27,8 seviyesinde iken; ilerleyen sürece bağlı 2006 senesinde bu oran % 29,3 seviyesinde değer bulmuştur. Öte yandan, Türkiye’nin ülke bütünlüğünü korumaya yönelik planlanan yerli savunma endüstrisinin geliştirilmesi, öncelikli bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dış piyasalarda, talep değeri yüksek savunma sistemlerine karşı mücadele üstünlüğü kazanabilmek adına, yerli savunma sanayimizin modern sistemlerle desteklenmeye çalışıldığı ve bu yönde yapılan Ar-Ge faaliyetlerinin hızlandırıldığı görülmektedir. Bu durumda, Türkiye’nin sahip olduğu jeopolitik ve

jeostratejik konumu itibariyle, uluslararası camiada giderek değer kazandığı ve avantaj üstünlüğünü korumak için savunma sanayi yönünde modern teknoloji sistemlerini uygulaması gerektiği bir kez daha ortaya çıkmaktadır (TOBB-TSSM, 2008: 3-5). Diğer yandan, SASAD kuruluşu tarafından yapılan anket çalışmalarına göre Türkiye'nin 2000 – 2016 yılları arasındaki savunma sanayi istatistikleri, aşağıda Tablo-13 ile gösterilmektedir.

**Tablo.13 Türkiye'nin 2000 – 2016 Yılları Arasındaki
Savunma Sanayi İstatistikleri (Milyon ABD Doları)**

YILLAR	CİRO	İHRACAT	ÖZKAYNAKTAN ARGE	KURULUŞ DIŞINDAN ARGE	TOPLAM ARGE
2000	851.852.000	123.442.000	43.081.000	-	-
2001	848.897.075	134.064.179	24.411.819	-	-
2002	1.062.375.000	247.727.000	48.912.000	-	-
2003	1.301.000.329	331.135.000	58.428.250	-	-
2004	1.337.120.000	196.341.000	63.860.000	-	-
2005	1.591.162.692	337.422.986	78.511.203	-	-
2006	1.720.405.000	351.989.000	90.089.000	-	-
2007	2.010.604.105	420.408.813	120.193.753	246.930.723	367.124.476
2008	2.316.821.798	576.337.824	228.232.727	281.350.285	509.583.013
2009	2.319.309.533	669.179.072	206.128.919	299.142.266	505.271.185
2010	2.732.933.353	634.189.588	143.427.656	522.591.951	666.019.607
2011	4.380.884.735 ¹	1.089.916.455 ²	220.755.043	451.350.692	672.105.735
2012	4.756.380.651 ¹	1.262.000.000 ²	200.000.000	572.000.000	772.000.000
2013*	5.076.000.000 ¹	1.569.000.000 ²	237.000.000	690.000.000	927.000.000
2014	5.101.000.000 ¹	1.855.000.000 ²	350.000.000	537.000.000	887.000.000
2015	4.908.000.000 ¹	1.929.000.000 ²	287.000.000	616.000.000	904.000.000
2016	5.968.000.000 ¹	1.953.000.000 ²	513.000.000	741.000.000	1.254.000.000

Not: 1- Toplam savunma ve Havacılık sektörü cirosu

2- Toplam savunma ve Havacılık ihracatı

* Askeri fabrika ve tersanelerin üretim tutarı 550 Milyon Dolar dâhildir.

Kaynak: SASAD (2011-2016)

SASAD (2011-2016) istatistik değerleri; Türkiye'nin 2000 – 2015 yılları arasında icra ettiği savunma faaliyetlerini, Ar-Ge yatırımlarını, ihracat yoğunluğunu ve kâr düzeyini göstermektedir. Bu bağlamda, 2000 yılına ait savunma ihracatı göstergelerinin 123.442.000 milyon \$ seviyesinde olduğu gözlemlenirken, ilerleyen yılların sonunda 2015 yılı göstergelerinin 1.929.000.000 milyon \$ seviyesine yükseldiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, Öz kaynaktan Ar-Ge başlangıcının 2000 yılından itibaren faaliyet gösterdiği, 2015 yılına kadar aktif kaynak sağladığı ve yaklaşık yedi kat büyüklüğünde kaynak dağılımına ulaştığı vuku bulunmaktadır. Böylesine çarpıcı maliyetler sonucunda ulaşılan kar düzeyi; 2015 yılı itibariyle, başlangıç seviyesinin yaklaşık beş katı büyüklüğüne ulaştığı ve 2015 yılını 4.908.000.000 milyon \$ seviyesinde kapattığı açıkça ortadadır. Nitekim tablo kapsamındaki genel görüntü, 2000 yılındaki faaliyet kapasitesinin 2015 yılına kadar hızlı bir süreçten geçtiği ve bu sürecin sonunda istenilen değerlere ulaşıldığı yönündedir.

3.2.1. Siyasi Yönetim Odaklı Savunma Anlayışı

Türkiye'de 1980 sonrası dönem; siyasi ve iktisadi açılımların gerçekleştiği, post-modern yapıya sahip işlevsel analiz sürecinin son kesitlerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla, bu sürecin beraberinde getirdiği modernizasyon çalışmaları ve güvenlik gereksinimleri gereği, zorunluluk haline dönüşen sermaye akımını oluşturabilmek amacıyla “*Savunma Sanayi Destekleme Fonu*” kurulmuş ve tasarı faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine dayanak oluşturması gerekçesiyle, SSDİB ve SSGİB başlıklarının birleşimi altında askeri yapılanma gerçekleştirilmiştir. Hâlihazır durumdaki bu teşkilatın, ilerleyen yıllarda yapısal dönüşüm sergileyerek “*Savunma Sanayi Müsteşarlığı*” adı altında kayıtlara geçtiği görülmektedir (Sümen, 2014: 70-71). Öte yandan Türkiye'de 21'nci yüzyıla girerken, politika ve askeri otorite arasında süregelen istikrar seviyesinin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun gerekçesi olarak: ulusal yapıda görülen faktör değişkenliği, seçim sonuçlarına göre Adalet ve Kalkınma Partisinin tek başına iktidar yönetimine gelmesi ve Türkiye'nin AB uyumluluk süreçlerine göre şekillenen kararları doğrultusunda açıklanabilir. Diğer

yandan, Türkiye’de ki askeri otoritenin siyasi yönetime karşı olan müdahale yöntemi AK parti döneminde pasif konuma düşmüş olsa bile, siyasi yönetim üzerindeki etki derecesini farklı mekanizmalar üzerinden sürdürmeye devam etmiştir. Tabi ki bu dönemde, Türkiye’nin gündem konusu haline gelen AB üyelik faaliyetlerinin hız kazandığı görülmektedir. Zira Türkiye’den: siyasi yapılanma üzerindeki askeri otorite etkisinin azaltılması ve bu yönde yapılacak çalışmalar ışığında, ordu-siyaset ilişkisinin belirli sınırlar çerçevesi altında sürdürülmesi istenmiştir. Ortaya çıkan bu portre, TSK’nin sınırlandırılmış yetki alanı içerisinde sivil yapılanma eylemi olarak değerlendirilebilir (Cansever ve Kiriş, 2015: 372-375).

Zira farklı açılardan bakıldığında, Türkiye’nin askeri ve finansal idâmesini düzenlemeye yönelik çalışmaların başlangıç süreci AK parti hükümetinin ülke yönetimini tek başına üstlendiği 2002 seçimleri sonrasına dayanmaktadır. Bu dönemde, mali istikrar düzeyini dengeleme faaliyetlerinin gerekçesi olarak karşımıza çıkan yapılanma faktörleri: uluslararası finans kurumları ile yapılan karşılıklı anlaşmalar, AB üyeliğine uyumluluk mevzuatları ve ülke yönetimindeki siyasal değişime bağlı gerçekleşen bürokratik tekâmüller altında sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla, 10.12.2003 yılı çerçevesinde düzenlenen “*Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu*” beraberinde pek çok yasa değişikliği getirmiş ve Türkiye’nin siyasal yönetim anlayışına, “Türk Silahlı Kuvvetler” inden bağımsız uluslararası bir hacim kazandırmıştır (T.C.M.B. , 2012).

3.2.2. Yeni Düzen Savunma Harcamaları

Türkiye’nin 2007 – 2013 yılları arasındaki dokuzuncu kalkınma programı çerçevesinde hedeflenen öncelikleri: uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü gösterebilen, enformasyona dayalı kabuk değiştirme yetisini kazanmış ve AB müktesebatı kapsamındaki bölgesel güç birliğinin intibak aşamalarına nüfuz edebilen bir Türkiye doğaçlaması yaratmaktır. Bu doğrultuda izlenmesi gereken asıl yöntem ise, sınırlı kaynaklara dayanan öncelikli kararların belirlenmesi ve faaliyetlere yönelik inovasyon çalışmalarının düzenli takibi olarak özetlenmektedir (SSM, 2015:13).

Nitekim dokuzuncu kalkınma programı hedef tayin edilerek, SSM (2015:14) güncel verileri altında; Türkiye'nin savunma endüstrisine yönelik projeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Enformasyon ve endüstriyel ağırlıklı; savunma sanayi, uzay bilimleri, havacılık araştırmaları, malzeme teknolojisi ve biyoteknoloji alanlarında Ar-Ge faaliyetleri yoğunlaştırılacaktır.
- Savunma endüstrisi alanında; uluslararası piyasalara ödün vermeyen, kendi savunma sistemlerini ulusal kaynakları çerçevesinde üretebilen, savunma sanayiine yönelik modernizasyon ve Ar-Ge faaliyetlerini dışa açık fikirler ile harmanlayıp güvenlik altyapı sistemlerine uyumlu hâle dönüştürebilen bir organizasyon gerçekleştirmek temel amaçtır.
- Milli imkânlarla dayalı savunma endüstrisinin sanayi altyapı dinamikleri, en üst seviye kullanımına bağlı teknik koşullar altında, daha esnek ve ergonomik sanayi donanımları eşliğinde değişime açık bir bilişim sistemine dönüştürülecektir.

Yine SSM (2015:14)'in vurgulama yaptığı kayıtlara göre: kalkınma programı kapsamında, 2007 – 2011 yılları arası gerçekleşmesi planlanan amaçlar kesin karara bağlanmış ve bu yönde atılan adımlara paralel, rekabet üstünlüğünün kazanılmasına yönelik projeler başlatılmıştır. Bu projeler;

- Ulusal teknoloji bileşenlerinin, endüstriyel inovasyon yöntemleri kullanılarak geliştirilmesinin yanı sıra, büyük ölçekli üretici firmaların sanayi donanımlarını tedarik etmeye yönelik, küçük ve orta ölçekli işletmeler ile yardımcı işletme kollarına asgari %20 oranında üretim hakkı tanıma ve bunun yanında yatırım değerinin %2'si civarında yaratıcı çalışmalar düzenleme mecburiyeti getirilmiştir.
- Savunma endüstrisine yönelik faaliyetlerde bulunan farklı ölçeklerdeki şirketlerin 2009 senesi itibariyle iktisadi ve finansal verileri değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda hizmet veren şirketlerin özellikle performans kalitesi, yardımcı işletme kollarını kullanma kabiliyetleri, ihracat değerleri ve yaratıcı

teknolojiyi keşfetme başarıları analiz edilmekte; elde edilen istatistiksel veriler doğrultusunda savunma sanayi sektörünün ilerleme raporları oluşturulmaktadır.

- Başlatılan uygulamalar eşliğinde, “Türkiye Savunma Sanayi” gereksinimlerinin milli imkânlar doğrultusunda gerçekleştirilme düzeyi 2011 istatistiklerine göre %54 oranında belirlenmiş ve istenilen yönde %50 başarı sağlanmıştır. Ayrıca, “Savunma Sanayi Müsteşarlığının” hedeflemiş olduğu ihracat değerleri oranının 2011 verilerine göre 1.09 Milyar Dolar seviyesine ulaştığı görülmektedir.

Öte yandan, SSM (2015:14) resmi kayıtlarına göre: devlet kurumlarında ifa edilen hizmetlere yönelik nitelikli aktivitelerin çoğaltılması konusunda uygulamalar başlatılmıştır. Bu uygulamalar;

- Müsteşarlık bünyesinde yer alan denetleyici mekanizmalar evvela kontrol edilmiş; rutin güncellemelerin ardından gerekli görülen alanlarda aktif girişimler sergilenerek “İdari Yöntem Mekanizmaları” genel değerlendirme altında tekrardan düzenlenmiştir.
- Müsteşarlık kapsamında uygulanan alışlagelmiş standart yönetim sistemi yerine, hedeflenen yönetim anlayışına kavuşabilmek için insan kaynakları alanında; yeterlilik sağlama, verimlilik dengesini koruma, eğitim sertifikasyonu ve uyumlaştırma çalışmalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır.
- Ulusal boyutlarda kesintisiz hizmet sunumu gerçekleştirebilmek amacıyla “Elektronik Veri Transferi Modeli” olan “E-devlet” sisteminin uygulamaya konulması sonucu belirgin bir ilerleme kaydedilmiştir. Diğer yandan, müsteşarlık faaliyetlerini ileri teknoloji sistemlerine ileten “Yazılım Dairesi Bilişim Programı” hizmete geçirilmiştir.

Sonuç olarak, 2007 – 2011 yılları arasında planlanan kurumsal hedeflere ulaşıldığı kayıtlarda yerini almıştır. Bir sonraki dönemi işaret eden 2012 – 2016 yılları arasındaki süreç ise, kurumsal hareket tarzı yerine sistemsel denge modelini benimsemektedir. Bu aşamada, Türkiye’nin güncel görünümünü yansıtacak olan

endüstriyel gelişmişlik düzeyine dikkat çekilirken; planlanan tasarıların “yazılım yönetimi” kapsamında değerlendirilmesi; geniş bir yelpazede öneri sunan savunma endüstrisinin, amaçladığı sürdürülebilirlik niteliği altında değerlendirilmesi; geliştirmeye yönelik yapılan araştırmalara bilimsel sınıflandırma getirilmesi ve endüstriyel gelişim tabanının detaylandırılması vukuu bulmaktadır (SSM, 2015: 13-15). Böyle bir yapılanmanın 2007 – 2016 yılları arasında hedeflenen dönemsel çıkarım şematığı ve 2003 – 2014 yılları arasındaki savunma harcamaları aşağıda Şekil-9 ve Tablo-14 ile gösterilmektedir.

Şekil.9 Türkiye'nin 2007 – 2016 Yılları Arası, Gerçekleştirmeyi Hedeflediği Vizyon Kurgusu

SSM (2015:16)'in kaynak erişimi içerisindeki vurgulama konusu: Türkiye'nin 2007 – 2016 yılları arası gerçekleştirmeyi hedeflediği iktisadi ve ekonomik faaliyetlerin dönüşüm aşamalarına değinmek ve sıfır sorun politikasının çözüm süreçlerini açıklığa kavuşturmadır. Ayrıca, ergonomik gelişim stratejisini iki dönem altında toplayıp, dönemsel yetkinlik kategorisine ayırmaktadır. Böylelikle birinci dönem (2007-2011) senaryo kurgusu, uzmanlaşma etkinliği üzerine ağırlığı verirken; ikinci dönem (2012-2016) senaryo kurgusu, uzmanlaşma ile birlikte teknolojik avantaj üstünlüğü konusuna öncülük etmektedir. Dolayısıyla, her iki dönem de profesyonel bakış açısı altında, milyar dolarlık yatırım projelerine ev sahipliği yapmak üzere planlanmıştır.

Tablo.14 Türkiye'nin 2003 – 2014 Yılları Arasında Gerçekleşen Savunma Harcamaları

HARCAMALAR VE MALİYETLER	KUVVET GRUPLARI				GENEL TOPLAM
	KARA KUVVETLERİ	DENİZ KUVVETLERİ	HAVA KUVVETLERİ	DiĞERLERİ	
2003 MALİ YILI / MİLYONLARCA TÜRK LİRASI					
PERSONEL	1.941.456.636	672.737.852	815.430.510	3.282.188.103	6.711.813.101
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.229.775.514	235.345.585	423.102.099	816.336.251	2.704.559.449
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	1.205.839.084	435.237.179	891.300.055	3.450.807.829	5.983.184.147
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	0	0	0	26.390.290	26.390.290
GENEL TOPLAM	4.337.071.234	1.343.320.616	2.129.832.664	7.575.722.473	15.425.946.987
2004 MALİ YILI / MİLYONLARCA TÜRK LİRASI					
PERSONEL	2.195.328.006	737.165.739	1.234.245.736	2.123.824.364	6.290.563.845
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.140.776.023	241.039.459	148.481.280	951.206.428	2.481.503.190
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	668.731.541	433.045.385	456.616.634	3.018.482.071	4.576.875.631
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	0	84.559	0	36.659.219	36.743.778
GENEL TOPLAM	4.004.835.570	1.411.335.142	1.839.343.650	6.130.172.082	13.385.686.444

Tablo-14'ün Devamı					
HARCAMALAR VE MALİYETLER	KUVVET GRUPLARI				GENEL TOPLAM
	KARA KUVVETLERİ	DENİZ KUVVETLERİ	HAVA KUVVETLERİ	DİĞERLERİ	
2005 MALİ YILI / MİLYONLARCA TÜRK LİRASI					
PERSONEL	2.434.067.829	803.890.533	796.301.875	2.054.282.844	6.088.543.081
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.272.135.884	279.454.439	766.121.259	633.543.617	2.951.255.199
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	1.099.966.417	427.203.273	895.503.516	2.305.792.766	4.728.465.972
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	1.055.582	8.002.540	34.478.750	28.604.170	72.141.042
GENEL TOPLAM	4.807.225.712	1.518.550.785	2.492.405.400	5.022.223.397	13.840.405.294
2006 MALİ YILI / BİNLERCE YENİ TÜRK LİRASI					
<i>Ölçü Birimi, toplam askeri harcamaların binde birini geçmemelidir</i>					
PERSONEL	2.642.827.818	883.290.058	1.079.859.355	2.665.520.283	7.271.497.514
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.468.581.817	301.959.971	630.740.274	862.637.826	3.263.919.888
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	1.007.810.849	808.304.116	934.166.683	2.253.215.955	5.003.497.603
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	0	13.119.295	0	22.058.156	35.177.451
GENEL TOPLAM	5.119.220.484	2.006.673.440	2.644.766.312	5.803.432.220	15.680.080.905
2007 MALİ YILI / BİNLERCE TÜRK LİRASI					
PERSONEL	2.865.215.449	953.478.706	1.175.410.846	3.134.761.396	8.128.866.397
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.460.738.667	78.092.190	112.074.879	429.345.131	2.080.250.867
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	1.596.768.784	513.247.589	992.084.424	3.602.785.061	6.704.885.858
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	892.500	17.290.000	1.393.958	17.650.440	37.226.898
GENEL TOPLAM	5.923.615.400	1.562.108.485	2.280.964.107	7.184.542.028	16.951.230.020

Tablo-14'ün Devamı					
HARCAMALAR VE MALİYETLER	KUVVET GRUPLARI				GENEL TOPLAM
	KARA KUVVETLERİ	DENİZ KUVVETLERİ	HAVA KUVVETLERİ	DİĞERLERİ	
2008 MALİ YILI / BİNLERCE TÜRK LİRASI					
PERSONEL	3.871.937.718	1.111.758.921	1.341.501.850	3.400.911.722	9.726.110.211
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.025.032.586	293.353.241	578.136.160	514.356.663	2.410.878.650
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	970.373.341	445.992.357	684.275.464	2.453.837.133	4.554.478.295
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	33.444.917	8.987.452	1.315.115	9.696.525	53.444.009
GENEL TOPLAM	5.900.788.562	1.860.091.971	2.605.228.589	6.378.802.042	16.744.911.164
2010 MALİ YILI / BİNLERCE TÜRK LİRASI					
PERSONEL	4.032.862.599	1.240.240.300	1.523.349.200	1.243.881.650	8.040.333.749
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.835.618.885	442.201.190	615.681.443	357.304.800	3.250.806.318
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	1.443.760.170	557.845.826	1.048.537.019	4.014.236.159	7.064.379.174
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	77.477.700	14.954.443	30.427.757	35.634.600	158.494.500
GENEL TOPLAM	7.389.719.354	2.255.241.759	3.217.995.419	5.651.057.209	18.514.013.741
2012 MALİ YILI / BİNLERCE TÜRK LİRASI					
PERSONEL	6.028.698.000	1.587.249.000	1.967.485.000	1.663.334.358	11.246.766.358
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.075.368.000	303.875.000	771.585.000	716.444.207	2.867.272.207
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	1.490.874.252	770.051.091	1.246.543.049	3.358.586.252	6.866.054.644
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	209.230.000	22.212.000	45.236.000	81.668.603	358.346.603
GENEL TOPLAM	8.804.170.252	2.683.387.091	4.030.849.049	5.820.033.420	21.338.439.812

Tablo-14'ün Devamı					
HARCAMALAR VE MALİYETLER	KUVVET GRUPLARI				GENEL TOPLAM
	KARA KUVVETLERİ	DENİZ KUVVETLERİ	HAVA KUVVETLERİ	DİĞERLERİ	
2014 MALİ YILI / BİNLERCE TÜRK LİRASI					
PERSONEL	7.206.113.268	2.017.596.156	2.401.009.519	2.118.307.015	13.743.025.958
OPERASYONLAR VE BAKIM	1.083.838.659	437.747.777	804.359.546	906.072.858	3.232.018.840
SATINALMA VE İNŞAAT (YATIRIMLAR)	1.496.504.534	716.892.672	1.185.147.823	4.768.062.789	8.166.607.818
ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME	0	16.461.443	86.429.595	194.528.289	297.419.327
GENEL TOPLAM	9.786.456.461	3.188.698.048	4.476.946.483	7.986.970.950	25.439.071.942

Kaynak: UNODA (2017)

UNODA (2017) istatistik göstergeleri: Türkiye’de 2003 – 2014 yılları arası gerçekleştirilen savunma harcamalarını, harcamalar kapsamındaki faktör dağılımını; harcama faaliyetlerinde öncelikli kuvvet gruplarını ve yıllar bazında farklılık gösteren harcama tutarlarını vermektedir. Bu çerçevede altında, 2003 mali yılı göstergelerine göre: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine ait harcamalarda en fazla değer yoğunluğu; Kara Kuvvetleri bünyesinde hizmet veren personel, satınalma, operasyon ve bakım faktörleri üzerinde etkisini göstermektedir. Diğer yandan, 2003 mali yılı içerisinde kara, deniz ve hava gücüne yönelik Ar-Ge faaliyetlerinde, herhangi bir harcama girişimi gözükmemektedir. 2004 yılı savunma harcamalarına baktığımız zaman: Kara Kuvvetlerine ait personel, operasyonlar ve bakım giderlerinin yükseldiği; Hava Kuvvetleri bünyesindeki personel giderlerinin de değer hacmi kazandığı görülmektedir. Öte yandan Ar-Ge harcamalarında, Kara Kuvvetlerinin ve Hava Kuvvetlerinin harcama verilerine ulaşılamadığı; Deniz Kuvvetlerinin ise, 84.559 Milyon Türk Lirası tutarında harcama gerçekleştirdiği faaliyet konusudur. 2005 mali yılının savunma giderlerine baktığımızda: askeri harcamaların, faktör unsurları genelinde istikrarlı bir yol çizdiği ve Ar-Ge çalışmalarının aktif rol üstlendiği bir

görüntü ortaya çıkmaktadır. 2006 yılına ait istatistik göstergeleri ise, Türk Lirasının birim değer oranında değişiklik yapıldığını ve askeri harcamalar genelinde olumlu değerler zinciri olduğu yönünde veriler sunmaktadır. 2007 yılı ve sonrasındaki verilere göz attığımız zaman: Türkiye'nin savunma harcamalarında olumlu gelişmeler yaşandığı ve uzun dönemde yapılacak Ar-Ge faaliyetlerinin daha verimli sonuçlar ortaya çıkaracağı yönünde kanaat oluşmaktadır.

3.2.3. Savunma Harcamalarında 2001 - 2008 Ekonomik Krizleri Sonucu Oluşan Farklılıklar

1980 öncesi dönemin Türkiye ekonomisi: müdahale yönetimi altında, içe dönük kalkınma programı sürdüren bir ekonomik model görüntüsü çizmekte iken; 1990'lardan itibaren, ani ataklarla gelişen büyüme politikaları sergilemiştir. Ayrıca Türkiye, iktisadi kalkınma hedeflerine ulaşmak amacıyla 1999 yılının Aralık ayında "IMF stand-by" organizasyonunu (SBA) gerçekleştirmiştir. Faaliyet kapsamında planlanan programın amacı; döviz hareketliliğine bağımlı gelişen ani şokların, önceden tespitini sağlamaya yönelik müdahale sisteminin oluşturulmasıdır. Sistem ilk zamanlarda olumlu göstergeler sunmuş olsa da, enflasyon hedeflenenden daha ağır bir tempoda düşme eğilimi göstermiştir. Tabii ki bu sırada, dış borçların yapısal düzenlemeleri ve ekonomiyi güçlendirmeye yönelik çalışmalar sektöre uğramış, SBA projeleri sistem dışı kalmıştır (EGİAD, 2007:92-95). Öte yandan, dış piyasaların mali kaynaklarına olan erişim serbest hale gelmiş ve 2001 krizinin yaşandığı bu dönemde, Türkiye'nin durağan piyasalarına müdahale eden dış borç oranı giderek artmıştır. Dahası, 2001 dönemine kadar geçen süreçte Türkiye'nin asıl GSYİH oranı % 5.7 seviyesinde düşüş yaşamıştır. Ayrıca, ekonomik istikrardaki sert ve kırılğan düşüş karşısında Türk lirasının süratli bir şekilde değerini yitirmesi sonucu, sene sonunda kesinleşen enflasyon oranı % 69 civarında netleştirilmiştir. Sonrasında, 2002 yılında gerçekleştirilen genel seçim sonrası kurulan hükümet, yapısal dönüşüm politikaları ve makro dinamik değişim esasları doğrultusunda bir dizi sürdürülebilirlik stratejisi hazırlamıştır. Sürdürülebilirlik projeleri kapsamında, reel GSYİH'nin yeniden etkili sonuçlar vermeye başladığı görülmektedir. Lakin 2006 yılının ikinci yarısına doğru

baş gösteren ekonomik hareketsizlik, ülkede kritik politika anlaşmazlıklarının yaşanmasına neden olmuş ve uluslararası meta sektörlerinde likiditenin yoğunlaşması ile Türk lirasının beklenenden hızlı bir şekilde ivme düşüklüğü yaşamasına sebep olmuştur. Akabinde, 2007 yılının ikinci yarısından sonra başlayan ve 2008 yılına damgasını vuran ekonomik yöndeki artçı şoklar; Türkiye'nin iktisadi girişimlerinde durağanlaşma etkisi yaratsa da istikrarlı fonksiyon işleyişinde aşırı etkilenme yaşanmamıştır. Nitekim Türkiye'nin 2001 tarihinde gözlemlenen kamu borçları devinimi, % 74 oranındaki GSYİH düzeyinden indirgenerek 2008 yılına kadar % 40 seviyesine düşürülmüştür. Genel olarak; 2001 krizi dönemindeki imalat sanayiinin kullanım kapasitesi düzeyi, asgari % 68.5 oranında düşme eğilimi gösterirken, 2008-2009 yılları arasında bu oranlama % 63.8 seviyesine gerilemiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin göreceli sanayi üretimi ancak 2009 yılının ortalarına doğru iyileşme göstermeye başlamıştır (Macovei, 2009: 1-39).

Bu noktada, imalat sanayi ile göreceli bağlantısı bulunan savunma sanayiinin harcamalar fizibilitesine bakmak gerekirse: Türkiye'nin 21. yüzyıl başlarındaki ilk on yıllık askeri harcama sürecinde 2010 yılı savunma giderleri, 26.3 Milyar Lira (17.5 Milyar Dolar) olarak kayıtlara geçmiştir. Fakat gerçekle kıyaslandığında savunma giderlerinin, 2009 yılındaki orandan % 3.0 ve ilk ekonomik kriz dönemindeki 2001 yılından % 11.2 seviyesinde düşük olduğu görülmektedir. Bu da, savunma harcamalarının GSYİH içerisindeki payının azaldığını gösterir. Öyle ki, 2001 yılının askeri harcamalar oranı % 3.7 seviyesinde iken, bu oranlama 2010 yılında % 2.4 seviyesine inmiştir. Ancak savunma giderlerindeki bu azalmaya rağmen, Türkiye'nin Sıprı kaynaklı 2010 yılı istatistik verilerine göre, dünya devletleri arasında 15'nci sırayı alan en büyük savunma harcamalarına sahip ülkesi konumuna geldiği teyit edilmektedir (SIPRI, 2010-2016). Ayrıca, aşağıda tablo-15 ile görüntülenen iktisadi değerlere bakıldığında; Türkiye'nin 2001 ve 2008 ekonomik krizleri dönemindeki mevcut istatistikleri ve yüzde oran dağılımları verilmektedir.

**Tablo.15 Türkiye'nin 2001 ve 2008 Ekonomik Kriz Dönemlerinde,
Ulusal Savunma Çerçevesi Altındaki İstatistik Dağılımı**

FAKTÖR DAĞILIMI	YILLARA GÖRE İNDEKS DAĞILIMI					
	2000	2001	2002	2007	2008	2009
Silahlı Kuvvetler Personeli (toplam iş gücünün yüzdesi)	3.87	3.05	3.01	2.65	2.58	2.48
Silahlı Kuvvetler Personeli (toplam)	827700	665100	664800	612000	613000	612800
Silah İhracatı (SIPRI eğilim göstergesi değerleri)	19000000	5000000	26000000	58000000	97000000	63000000
Silah İthalatı (SIPRI eğilim göstergesi değerleri)	1190000000	510000000	905000000	692000000	710000000	780000000
GSYİH (sabit 2010 ABD doları)	500192265451	471693928705	500768385906	699189648233	703796182604	669831853657
GSYİH (cari ABD doları)	266567532789	196005289735	232534560443	647155131629	730337495197	614553921935
Kişi Başına GSYİH (sabit 2010 ABD doları)	7909	7349	7689	10058	10005	9399
Kişi Başına Düşen GSYİH (cari ABD doları)	4215	3053	3570	9309	10382	8623
Genel Yönetim Nihai Tüketim Harcamaları (GSYİH'nin yüzdesi)	11.72	12.39	12.72	12.78	12.80	14.70
Genel Yönetim Nihai Tüketim Harcamaları (sabit 2010 ABD doları)	73213286003	72436606102	76659012347	93725211437	95364030923	102782882962
Genel Yönetim Nihai Tüketim Harcamaları (cari ABD doları)	31258755598	24297455939	29601451035	82750757540	93492969650	90341241290
Yüksek Teknoloji İhracatı (imal edilen ihracatın %'si)	4.8	3.8	1.7	1.8	1.6	1.7
Yüksek Teknoloji İhracatı (cari ABD doları)	1077574539	990847814	536439348	1643907482	1679724101	1359242821

Tablo-15'in Devamı						
FAKTÖR DAĞILIMI	YILLARA GÖRE İNDEKS DAĞILIMI					
	2000	2001	2002	2007	2008	2009
İthalat Değer Endeksi (2000 = 100)	100	75.95	94.58	312.02	370.55	258.57
İçe Aktarma Hacmi Endeksi (2000 = 100)	100	76.16	96.06	192.50	190.43	165.16
Sanayi, Katma Değer (GSYİH ya oranı)	31.33	30.15	28.62	27.74	27.18	25.25
Sanayi, Katma Değer (yıllık % büyüme)	6.23	- 8.98	4.71	5.76	- 1.30	- 8.60
Sanayi, Katma Değer (sabit 2010 ABD doları)	1.15	1.04	1.09	1.67	1.65	1.51
Sanayi, Katma Değer (cari ABD doları)	74502607965	52517290388	58491957603	160651108296	178482500192	178482500192
Enflasyon, GSYH Deflatörü (yıllık%)	49.22	52.85	37.42	6.22	11.99	5.29
Makine ve Nakliye Ekipmanları (imalat sanayinde katma değeri %)	14.62	12.70	14.71	19.96	20.08	18.01
Askeri Harcama (merkezi yönetim harcamalarının yüzdesi)	-	-	-	-	7.49	7.05
Askeri Harcama (GSYH'nin yüzdesi)	3.74	3.68	3.89	2.36	2.34	2.66
Askeri Harcama (cari yerel para birimi)	6248270000	8843920000	13641000000	19959795565	22291540704	25345413765
Teknik İşbirliği Hibeleri (Büyük Ortadoğu Projesi, cari Amerikan doları)	84800000	88430000	95910000	227450000	447820000	154270000

Kaynak: The World Bank (2017)

The World Bank (2017) sınıai ve iktisadi endeks değerleri: Türkiye’de 2001 ve 2008 yıllarına damgasını vuran ekonomik kriz dönemlerinin, savunma harcamalarını destekleyen yatırımlar üzerindeki faktör değişkenliğine bağlı dönemsel girdi ve çıktı dağılımına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, 2000 - 2009 yılları arasındaki dönemde; Türk Silahlı Kuvvetlerinin kapasite yoğunluğu, ileri teknolojiye dayalı sanayi hacmi, GSYİH değerleri, tüketim harcamaları oranı, SIPRI verileri altında sunulan silah ihracatının ve ithalatının değer düzeyleri gösterilmektedir. Dolayısıyla tabloda, savunma merkezli etken faktörler ile birlikte alternatif süreç aşamaları da belirtilmektedir. Bu faktörler arasındaki donanımlı asker gücünün, 2000 yılında % 3.87 düzeyinde olduğu, fakat 2009 yılına doğru bu seviyenin azalma gösterip % 2.48 düzeyine gerilediği açıkça ortadadır. Bunun dışında, 2000 yılındaki silah ihracatı tutarının 19.000.000 milyon \$ değerinde iken, 2009 yılında 63.000.000 milyon \$ seviyesine yükseldiği görülmektedir. Öte yandan, 2000 yılında belirlenen silah ithalatı tutarının 1.190.000.000 milyon \$ değerinde olduğu nitelendirilirken; 2009 yılına müteakip alınan sonuçlara göre, silah ithalatına ayrılan miktarın 780.000.000 milyon \$ seviyesine gerilediği yolundadır. Akabinde, GSYİH düzeyinin 2000 – 2009 yılları arasındaki dönemlere ivme yükseliş ile girdiği ve kişi başına GSYİH düzeyinde artış sağlandığı varılan sonuçlar arasındadır. Ayrıca, genel yönetime ait nihai tüketim harcamalarının da artış eğilimi içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Lakin imalat sanayiine yönelik ihracat verileri içerisindeki, yüksek teknoloji ihracatı oranlarına baktığımızda: 2000 yılına ait değerin % 4.8 düzeyinde olduğu gözlemlenirken, 2001 ve 2008 ekonomik kriz dönemlerinde ivme azalışı sebebiyle, 2009 yılı içerisindeki yüksek teknoloji ihracatına yönelik değerin % 1.7 seviyesine düştüğü öngörülmektedir. Ancak, yüksek teknoloji ihracatı hesaplamalarının, cari ABD doları üzerinden yapılan değerlendirme sonuçlarına göre; 2000 yılında 1.077.574.539 seviyesinde olan değer hacminin, 2009 yılında 1.359.242.821 seviyesine yükseldiği apaçık ortadadır. Bunun dışında, sanayi katma değer oranının yıllık büyüme yüzdesi, 2000 yılında: % 6.23 seviyesini görmüş olduğu halde, 2001 ve 2008 ekonomik kriz dönemlerinde sıfırın altında değerler olarak eksi (negatif) değerler tablosu çizmiştir. Başka bir gündem konusu olan enflasyon düzeyinin, yıllık yüzde dağılımına baktığımız zaman: 2000 yılı enflasyon oranı % 49.22 seviyesinde iken, 2001 ve 2008 ekonomik kriz dönemlerinde enflasyon oranı ani yükselmeye bağlı düşüş eğilimi

sergileyip, 2009 yılında % 5.29 seviyesini görmüştür. Tabloda son olarak, askeri harcamaların GSYİH içerisindeki yüzde dağılımını incelediğimiz zaman: 2000 yılında % 3.74 seviyesini gören harcama oranının, 2001 ve 2008 kriz dönemlerinde azalma etkisi gösterdiği ve 2009 yılına % 2.66 seviyesinde giriş yaptığı belirtilmektedir. Dolayısıyla, 2000 yılına ait askeri harcama tutarı, güncel Türk Lirası üzerinden hesaplandığında 6.248.270.000 Türk Lirası değerinde bir tutar ortaya çıkmakta; diğer taraftan, askeri harcamaların 2001 ve 2008 ekonomik krizlerinden etkilenmediği anlaşılıp, 2009 yılında 25.345.413.765 Türk Lirası değerinde bir tutara ulaştığı kayıtlarda yerini almaktadır.

3.2.4. Arap Baharının Savunma Harcamaları Üzerinde Oluşturduğu Olumsuz Etkiler

Öncelikle, “*Arap Baharı*” yakıştırması altında tanımlanan gerçeğin aydınlatılması gerekmektedir. Zira 2011 yılında Tunus hükümetinin üzerine kara bir bulut gibi çöken olay, bir dizi halk ayaklanması olarak tanımlanabilir. Öte yandan, yaşanan kargaşanın domino etkisi oluşturarak diğer Arap ülkeleri çerçevesinde yayılmacı bir eksen çizdiği görülmektedir. İlk Tunus topraklarında başlayan iç karışıklık, Mısır ve ardından Libya devletlerinde iktidar yönetimlerinin halk tarafından devrilmesine sahne olmuştur. Git gide alevlenen iç çatışmalar, Yemen ve sonrasında Suriye iktidarının değiştirilebileceği olasılığını gündeme getirmiştir. Ayrıca bu olay, eksen çevresinde yer alan diğer Arap ülkelerinde de iktidar hükümetlerinin sürdürülebilirliği tartışmasını ortaya çıkarmıştır. Nitekim Ortadoğu bölgesini alev çemberine dönüştüren ayaklanmalar, beraberinde bölge devletlerinin ve özellikle Batının tüm dikkatini üzerinde toplamayı başarmıştır. Zira gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkenin konjonktürel hareketliliği, Ortadoğu devletlerinin ticari dinamikleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu model ülkelerin vazgeçilmezi olan bölgesel istikrar arayışı; akabinde, dış tehditlere karşı olası savunma yönetiminin geliştirilmesi gerektiğini veya arabulucu politikalar sergilenerek bölgesel güç unsuru olunabileceğini göstermektedir. İşte bu noktada; 2002 seçimleri sonrası iktidara gelen AK parti hükümeti, yeni bir strateji uygulamasına

geçerek Ortadoğu bölgesindeki etki alanını genişletmeye yönelik politikalar sergilemeye başlamış ve “*Komşularla Sıfır Sorun Politikası*” altında çözüm odaklı faaliyetlerde bulunmuştur. Diğer taraftan, Türkiye’nin 2011 yılına kadar Ortadoğu ülkeleri ile yapmış olduğu ikili müzakerelerde başarılı sonuçlar elde ettiği ve sayısız ticari anlaşmalar imzaladığı aşikârdır. Ancak, 2011 yılına doğru Ortadoğu’yu kasıp kavuran artçı iç karışıklıklar, Türkiye’nin ticari ilişkilerinde ve dış politikasında olumsuz reaksiyonlar yaşanmasına neden olmuştur. Bu sebepten dolayı, Türkiye’nin dış ticaret hacminde azalma görülmeye başlamış ve buna bağlı olarak, GSMH oranındaki istenmeyen düşüş mevcut yatırım harcamalarının bazı sektörlerde kısıtlama yoluna gidilmesini zorunlu hale getirmiştir (Orhan ve Genç, 2011: 22-25,44-55). Aşağıda Tablo-16’da görüldüğü gibi, Türkiye’nin 2005-2011 yılları arasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleriyle yaptığı ihracat istatistikleri ve toplamda 2011 dönemine ait mevcut dış ticaret daralması sunulmaktadır.

Tablo.16 Türkiye’nin 2005 – 2011 Yılları Arasında, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine Yaptığı İhracat Dağılımı (Milyar Dolar)

ÜLKELER	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
CEZAYİR	807.138	1.020.696	1.231.725	1.613.644	1.777.198	1.504.590	1.058.277
FAS	370.825	551.377	721.595	957.769	598.541	623.957	698.778
TUNUS	294.785	324.893	530.277	778.098	645.767	713.832	603.582
LİBYA	384.167	498.261	643.150	1.074.288	1.795.117	1.932.370	515.765
MISIR	687.299	709.353	902.703	1.426.450	2.599.030	2.250.577	1.977.734
CİBUTİ	7.128	10.599	45.388	40.274	42.282	30.788	22.375
BAHREYN	41.915	35.303	76.651	308.223	113.628	172.024	101.388
SUUDİ ARABİSTAN	962.156	983.227	1.486.918	2.201.875	1.768.216	2.217.646	2.059.524
YEMEN	197.193	197.869	274.289	353.605	379.263	330.392	167.839
İRAK	2.750.080	2.589.352	2.844.767	3.916.685	5.123.406	6.036.362	5.812.382
İRAN	912.940	1.066.902	1.441.190	2.029.760	2.024.546	3.044.177	2.621.716
BAE	1.675.187	1.985.696	3.240.940	7.975.400	2.896.572	3.332.885	2.708.061
UMMAN	39.959	71.000	91.831	215.755	105.518	129.311	171.839
KATAR	82.045	342.147	449.963	1.074.013	289.361	162.549	124.881
MALTA	279.338	226.760	620.669	956.354	664.109	410.433	279.338
FİLİSTİN	9.401	21.154	21.247	20.690	29.523	40.305	35.252
ÜRDÜN	288.648	321.661	389.305	460.738	455.352	571.334	391.380

Tablo-16'nın Devamı							
ÜLKELER	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
İSRAİL	1.466.913	1.529.158	1.658.195	1.935.235	1.522.436	2.080.148	1.807.902
KUVEYT	210.349	219.017	221.292	493.035	211.242	395.051	206.920
SURİYE	551.627	609.417	797.766	1.115.013	1.421.637	1.844.605	1.307.637
LÜBNAN	195.910	240.599	393.217	655.055	688.681	618.318	478.778
TOPLAM	12.215.003	13.554.441	18.083.078	29.601.959	25.151.425	28.441.454	23.151.348

Kaynak: Genç (2011: 52)

Genç (2011:52)'in vurgulamak istediği nokta: Türkiye'nin 2005 – 2011 yılları arasında Arap ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri ve Kuzey Afrika ülkeleriyle yaptığı ihracat düzeylerinin dolar değeri üzerinden kayıtlara geçirilmesidir. Zira tabloya göre: Türkiye'nin 2005 – 2011 yılları arası en fazla ihracat yaptığı ülkelerin başında Irak Devleti gelmekte, ikinci sırayı Birleşik Arap Emirliği almakta ve üçüncü sırada ise İsrail Devleti yer almaktadır. Ayrıca tabloda, Türkiye'nin ihracat yapmış olduğu ülkeler grubuna; 2005 yılından başlayarak 2008 yılına kadar, düzenli bir şekilde ihracat gerçekleştirdiği ve pozitif yönlü ivme kazandığı görülmektedir. Ancak 2008 yılında küresel boyutlara ulaşan ekonomik kriz, beraberinde uluslararası piyasaların ters yönde çark etmesine ve Türkiye'nin de bu olumsuzluktan nasibini almasına vesile olmuştur. Dolayısıyla 2009 yılından itibaren, Türkiye'nin bazı Arap ülkelerine gerçekleştirdiği ihracat hadlerinde düşüş yaşanmaya başlamış, bazılarında ise hiçbir olumsuz etki vuku bulmamıştır. Lakin 2010 yılında baş gösteren “Arap Baharı” süreci; Türkiye'nin dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyen ikinci faktör olarak ortaya çıkmakta ve 2011 yılı, Türkiye'nin Ortadoğu'dan başlayıp Arap dünyasına kadar uzanan dış ticaret kapasitesinde, piyasa dalgalanmalarının yaşandığı bir dönem olarak kayıtlarda yerini almaktadır.

Diğer taraftan, AK Parti hükümetinin iktidar dönemiyle birlikte, Türkiye sınırları kapsamındaki geleneksel güvenlik politikaları bir kenara itilip, daha esnek ve inşa edici stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye, sınır komşusu olduğu devletlerle karşılıklı vize kısıtlamasının ortadan kaldırılması ve ileri seviye

izleme politikalarının uygulanması yönünde ikili anlaşmalar düzenlemiştir. Ancak, Ortadoğu ve Kuzey Afrika topraklarında başlayıp Suriye sınırlarına kadar yayılan iç isyanlar, Türkiye'nin sınır komşularına karşı yürütmeye çalıştığı Proaktif politikalarda strateji değişikliği yapmasına neden olmuştur. Zira iktidar hükümetinin uzun dönemli programında yer alan sivilleştirilmiş sınır güvenliği projesi, Türkiye'nin özellikle Güneydoğu sınırında yaşanan sıcak hareketlilik sebebiyle askıya alınmış ve geleneksel sınır politikasına yönelik projeler ivedilikle faaliyete geçirilmiştir. Faaliyetler çerçevesinde; Türkiye'nin Güneydoğu sınırında bulunan askeri kapasitesi artırılarak, yeni nesil savunma mekanizmaları devreye sokulmuştur. Bu sırada, Suriye topraklarında yaşanan gerilimin hat safhaya ulaşması, Türkiye'nin sınır coğrafyasına karşı tehdit girişimlerinin artmasına ve bölgesel sınır ihlaline dayalı risk faktörlerinin çeşitlilik göstermesine sebep olmuştur. Ayrıca, Suriye'deki iç savaştan kaçan yerel halkın Türkiye sınırına doğru iltica faaliyetinde bulunması; geleneksel sınır güvenliğinin ekarte edilmemesi konusunda, Türkiye'nin mültecilere yönelik “*açık kapı*” stratejisini uyguladığı ve sonrasında, sınır coğrafyasının emniyete alınması yönünde “*sıfır tolerans politikası*” prensibinin benimsendiği görülmektedir. Geline son aşamada Türkiye, hem finansal hem de askeri kaynaklarını bölgesel istikrarın korunması yönünde organize ederek, bölgesel güç olma yolundaki hedeflerini netleştirmiştir (Yeşiltaş, 2015). Dolayısıyla, TİM 2016 Ekonomi Raporuna göre: 2011 yılı içerisinde, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan iç savaşlardan dolayı, Türkiye'nin savunma sanayiine yönelik ihracat değerlerinde de artış yaşandığı nitelenmektedir.

Bu nedenle, özellikle savunma endüstrisinde gerçekleşen ivme artışının, ülke ekonomisi üzerinde olumlu katkılar sağladığı ve diğer sektörlerin ivme kazanması açısından GSYİH değerlerinde yenileme etkisi oluşturduğu açıkça belirtilmektedir. Bu durumda, Türkiye'nin 2011 sonrası hazırlanan istatistik sonuçlarına bakacak olursak; aşağıda, Tablo-17 ile gösterilen ekonomik göstergeler ortaya çıkmaktadır.

Tablo.17 Türkiye'nin Arap Baharı Sonrası Temel İktisadi Değerleri

GÖSTERGELER	2013	2014	2015
BÜYÜME (%)	4.2	3.0	4.0
MİLLİ GELİR (Milyar Dolar)	823.0	799.0	720
KİŞİ BAŞI GELİR (\$)	10.822	10.395	9.261
İSTİHDAM (Bin Kişi)	24.601	25.933	26.621
İŞSİZLİK ORANI (%)	9.0	9.9	10.3
İŞSİZ (Bin Kişi)	2.445	2.853	3.057
YIL ORTASI NÜFUS (Bin Kişi)	76.903	77.738	78.559
İHRACAT (Milyar Dolar)	151.9	157.6	143.9
İTHALAT (Milyar Dolar)	251.7	242.2	207.2
DIŞ TİCARET AÇIĞI	-99.8	-84.5	-63.3
CARİ AÇIK (Milyar Dolar)	-64.9	-43.6	-32.2
CARİ AÇIK / MİLLİ GELİR (%)	-7.9	-5.5	-4.5
DIŞ BORÇ (Milyar Dolar)	388.2	402.4	398.0
DIŞ BORÇ / MİLLİ GELİR (%)	47.3	50.3	55.3
TÜFE (%)	7.40	8.20	8.81
YURTIÇİ ÜFE (%)	6.97	6.36	5.71
KAMU DENGESİ / GSYİH (%)	0.8	0.6	0.8
BÜTÇE DENGESİ / GSYİH (%)	-1.2	-1.3	-1.2

Kaynak: TİM (2016: 26)

TİM (2016:26), “Arap Baharı” sürecinin Türkiye piyasaları üzerinde oluşturduğu ekonomik dalgalanma düzeyi ve yurteri reaktif değerlerin istikrar seviyeleri hakkında güncel veriler sunmaktadır. Dolayısıyla tabloda, Türkiye'nin 2013 – 2015 yılları arasındaki başat unsurları olan; milli gelir, kişi başı gelir, istihdam, işsizlik, ithalat, ihracat, dış ticaret açığı ve dış borç gibi önemli konulara değinilmektedir. Bu konular arasında yer alan milli gelirin: 2013 yılında 823 milyar \$ olduğu gözlemlenirken, 2015 yılında 720 milyar \$ seviyesine düştüğü dikkat

çekmektedir. Sonrasında: kişi başı gelir düzeyinin 2013 yılı itibariyle 10.822 \$ seviyesinde olduğu kabul edilirken, 2015 yılındaki kişi başı gelir düzeyinin 9.261 \$ seviyesine gerilediği belirtilmektedir. Öte yandan, 2013 yılındaki istihdam düzeyinin 24.601 bin dolayında olduğu nitelendirilirken, 2015 yılındaki veriler 26.621 bin seviyesine ulaştığını göstermektedir. Ülkedeki işsizlik oranına baktığımız zaman ise: 2013 yılında % 9 seviyesini gösteren değer, 2015 yılında % 10.3 seviyesine çıktığı anlaşılmaktadır. Diğer bir unsur olan ithalat düzeyinin 2013 verilerine baktığımızda: 251.7 milyar \$ seviyesini ifa eden dış alım değerinin, 2015 yılı verilerine göre 207.2 milyar \$ seviyesine gerilediği görülmektedir. Diğer taraftan, 2013 yılı ihracat göstergeleri 151.9 milyar \$ değerinde dış satım faaliyetini öngörürken, 2015 yılına ait veriler 143.9 milyar \$ değerinde ihracat gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, 2013 yılına ait dış ticaret açığı oranının -99.8 düzeyinde olduğu, 2015 yılına gelindiğinde bu oran düzeyinin -63.3 seviyesine gerilediği açıkça ortadadır. Son olarak, Türkiye'nin dış borç istatistiklerine baktığımız zaman: 2013 yılı verilerine göre 388.2 milyar \$ düzeyinde olan dış borç tutarı, 2015 yılı istatistiklerine göre 398 milyar \$ düzeyine sirayet etmektedir.

3.3. Türkiye’de Yerli Savunma Endüstrisinin Gelişimi

Gerçek anlamda, “Türk Milli Savunma Sanayi” altyapısını oluşturan yapı taşlarının kökleri Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak, gayri ihtiyari bir dönemde süregelen uluslararası savaşlar ve sonrasında tükenen kaynaklar; Türkiye'nin savunma anlayışını değiştirmiş ve dışa bağımlı ekonomik kalkınma modelinden soyutlanabilen, iktisadi bağımsızlık öncelikli, Liberal güvenlik teoremine uygun koşulların oluşturulması yönünde bir yapılanmaya dönüştürmüştür. Ayrıca, müttefikimiz olarak kabul edilen ABD'nin 2. Dünya savaşından sonra, savunma kaynaklarında oluşan atıl kapasiteyi Türkiye lehine hibe yoluyla transfer etmesi, mevcudiyetini kaybetmeye yüz tutmuş olan Türkiye, yerli savunma sanayi teknolojisinin tamamen akıllardan silinmesine imkân tanımıştır. Bu yüzden, 1950 senesinde öncelikli olarak “Makine Kimya Endüstrisi Kurumu” faaliyete geçirilmiş ve yerli savunma sanayinin yeniden canlandırılması yönünde politikalar sergilenmiştir.

Özellikle milli imkânlarla vesile olması açısından, 1965 yılı itibariyle “*Kendi Gemini Kendin Yap*” sloganı eşliğinde, “Türk Donanma Cemiyeti” aktif hale getirilmiştir. Sırasıyla 1970 tarihinde, THKGV hizmete sunulmuş ve ardından 1974 tarihinde, TKKGV faaliyete geçirilmiştir. Lakin ulaşılmak istenilen amaçların dışında, bir takım olumsuzluklar yaşanmış olacak ki; Türkiye, 1974 “Kıbrıs Barış Harekâtı” dönemine kadar, müttefiklerinin yapmış olduğu hibeler doğrultusunda savunma ve güvenlik yapılanmalarını gerçekleştirmeye özen göstermiştir. Öte yandan, Türkiye’nin hibelerle kazandığı askeri potansiyeli, “Kıbrıs Barış Harekâtı” sırasında kullanma teşebbüsüne kalkışması ve bunun karşılığında, müttefik devletlerin Ambargo uygulamasına geçmesi, bundan sonraki dönemlerde milli savunma sanayinin önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Bu arada, 1973 yılının ortalarına doğru 3238 sayılı Anayasa Kanunu kapsamında alınan kararlara istinaden, “*Kendi Uçağını Kendin Yap*” savına dayanılarak TUSAŞ teşkilatının etkinliklerine başlanmıştır. Bundan sonraki dönemlerde sırasıyla: 1975 yılına müteakiben elektronik sektörünün öncüsü olan ASELSAN kurulmuş; 1978 tarihinde ise, güç kaynağı tedarikçilerinin ilki olan İŞBİR sektördeki yerini almıştır. Diğer taraftan, depolanabilir batarya üretimi için 1981 yılında ASPİLSAN hizmete dâhil edilmiş ve yıl 1982’yi gösterirken milli yazılım şirketi olan HAVELSAN yerli üretime yönelik çalışmalarına başlamıştır. Bunun yanı sıra, hizmete sunulan milli girişimlerin desteklenmesi amacıyla 1985 tarihinde, 3238 sayılı yasa gereğince SAGEB organizasyonu hizmetteki yerini almıştır. Bir sonraki süreçte, 3388 sayılı kararname yapısında değişiklik yapılarak; daha öncesinde açılmış olan kuvvet komutanlıklarına bağlı vakıflar, 1987 yılında tek çatı altında toplanmak suretiyle TSKGV adı altında yeni bir oluşum gerçekleştirilmiştir. Bundan bir yıl sonra, 1988 tarihinde ROKETSAN füze sistemleri teşkilatı hizmete sunulmuş ve sonrasında: SAGEP teşkilatı olarak tanımlanan kuruluş, ilerleyen zamana paralel 1989 tarihinde, 390 sayılı yasa düzenlemelerinin ardından, “Savunma Sanayi Müsteşarlığı” adıyla yeniden tanımlanmıştır. Öyle ki ilerleyen zaman akışı içerisinde, ardı sıra gelişme gösteren girişimler arasına; 1987 yılında F-16 savaş uçağı projesi, 1988 yılında zırhlı savaş aracı projesi, 1990 yılında hareketli radar sistemleri projesi ve 1991 yılında uçak telsiz sistemleri ile CASA modeli kargo uçağı projesi dâhil edilmiştir. Bu sırada, gelişen dünyanın zorlu rekabet koşullarına ve güvenliksiz şartlarına ayak uydurabilmek için 1998 yılında, Başbakanlık kararıyla kabul edilen 98/11173 sayılı

yasa çerçevesinde, “Savunma Sanayi Politikası ve Stratejisi” yürürlüğe konulmuştur. Böylelikle, devam eden yıllarda çok ciddi yatırımlar gerçekleştirilerek, daha kapsamlı teknolojilere ulaşılmak istenmiştir. Özellikle AK parti hükümetinin iktidar olmasıyla birlikte, çok geniş bir yelpazede yatırım yapılmaya başlanmış ve 21. yüzyılın ilkleri arasına girebilecek kapasitede yerli savunma sistemleri inşa edilmiştir. Diğer yandan, milli varlığın sürdürülebilir olması yönünde hizmet veren ihracatçıları ve altyapı sistemlerine destek sağlayacak olan ithalatçı kesimi, bir amaç etrafında toplamak için 2011 senesinde SSİ yapılanması faaliyete geçirilmiştir. Sene 2013’ü gösterdiğinde ise SSİ, hedeflenen sınırlara ulaşabilmek ve küresel boyutlardaki pazar hacmine hitap edebilmek amacıyla, alt yayın kuruluşu olan “Turkish Defence Alliance” birimini hizmete sunmuştur. Bugün, yazılımdan tutunda mühimmatına varana kadar pek çok alanda ilklere imza atan “Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı” ve alt bünyesinde barındırdığı 14 iştirakçi ve modüler yapılanmasıyla birlikte, Türkiye’nin milli savunma sistemlerini inşa etmekte ve ulusal bütünlüğü muhafaza etmek amacıyla hizmet vermektedir (TDA, 2013; SSM, 2009; TSKGV, 2004-2016).

3.3.1. Yerli Savunma Sistemlerinin Tanımı

Konjonktürel açıdan değerlendirilen sanayinin ve iç halka görünümündeki savunma endüstrisinin, bir çekirdek yapı olarak incelenmesi gerekir. Zira bir ülkenin, yerli savunma sanayi alanında; istenilen yetkinlik değerlerine haiz, orijinal altyapı düzenine sahip ve sürekli yenilenebilen manevra kabiliyetine ulaşması arzu edilir. Bu bağlamda, dış faktörlerin sunmaya çalıştığı teknolojik kabiliyet doğrudan, bağımlılık histeriğini ortaya çıkaracaktır. Böyle bir zorlayıcı düzen karşısında, uygulanması gereken mutlak çözüm: Milli imkânların, geniş bir yelpazede ele alınması ve sürdürülebilir teknolojilerin önünü açan politikalar uygulanmasıdır. Nihayetinde, arzulanan sistematik yapılanmanın oluşturulabilmesi için öncelikle; Ulusal ve bilimsel araştırma merkezlerinin, yerli sanayi birimlerinin ve ulusal askeri güç unsurlarının bir bütün halinde eşgüdümlü olarak hareket etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, milli iradenin bağımsız olabilmesi için ülke genelinde, yerli kaynakların talep edilmesi muhtemel olacaktır (TÜBİTAK, 2013).

Öte yandan, Liberalizm yanlısı ülkelerde: yerli savunma sistemlerinin sürdürülebilirliği açısından; yükseköğretim kurumları, inovatif bilim merkezleri ve tüzel kişiliklere bağlı yerli sanayi kuruluşları arasında: inovasyonel üretim yapısına uygun ve uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğüne sahip, milli savunma mekanizmalarının inşa edilmesi yönünde kurumsal zemin çalışmaları yapılmaktadır. Bunun en açık tanımlama yöntemi ise, “Milli Ana Yüklenicilik” ideolojisi altında tasvir edilmektedir. Görülen o ki, böyle bir ideolojik yapılanma; çoğu Avrupa ülkesinde savunma endüstrisiyle bütünleşmiş, ergonomik üretimi yapılan, zırhlı motorize araçlar, savaş uçakları, savaş gemileri, sibernetik yazılımlar, elektronik sistemler, muharebe destek mekanizmaları ve bunun gibi birçok materyal içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda, savunma sanayinin hiyerarşik regresyon yapısı; en üst noktada asıl yüklenici olmak üzere, yerli üretimde katkısı bulunan farklı kapasitelerdeki, ulusal ve uluslararası iştirakçilerin yer aldığı piramit düzeninden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin konjonktürel piramit yapısına baktığımız zaman; Milli asıl yüklenici ideolojisinin ülkemizde uygulanmadığını görmekteyiz. Dolayısıyla, Türkiye’de ki yerli savunma sektörünün tekelden üretimine yönelik merkez koordinatörlüğü görevini; asıl yüklenici değil de, ihale usulü hizmeti satın âlân kuruluş gerçekleştirmektedir. Böylelikle kesinleşen ihale sonucunda, tedarikçi hizmet kuruluşunu fiyat devinimi belirlemiş olur. Nihayetinde, KİT girişimi ile başlatılıp firmalara ihale yöntemiyle sunulan hizmet akdi; işi satın alan ortaklık içerisindeki en büyük hisseye sahip şirketi, asıl yüklenici sıfatıyla tanımlamaktadır. Ancak, bugün Türkiye’de pek çok yerli ve yabancı firma, savunma endüstrisindeki serbest katılımdan yararlanmak istemekte; Lakin birçoğunun bu sektörde, sürdürülebilir teknolojik yetkinliğe sahip olmadığı görülmektedir (Ziylan, 2002).

3.3.2. Yerli Üretim Harcamalarının Analizi

Dünya savunma endüstrisi, ihracatçı ve ithalatçı ülkeler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Özellikle yerli savunma sanayinde uzmanlaşan devletlerin, çoğunlukla ihracat ağırlıklı bir sanayi altyapısı bulunmaktadır. Bu durumda, Türkiye’nin içinde bulunduğu konumu değerlendirmek gerekirse; Ülkemizin 1950’li yıllardan buyana,

yerli savunma sanayi altyapısına sahip olduğu görülmektedir. Zira bunun en kati örneği olan MKEK, günümüz şartlarındaki yerli asıl yüklenici sıfatıyla görevine devam etmektedir. Öte yandan, savunma sanayiindeki faaliyet alanları bakımından sektör payı en fazla olan TSKGV iştirakçileridir. İştirakçi firmalar arasından, ilk sırada Aselsan, ikinci sırada Tusaş/Taı, sonrasında Havelsan ve Roketsan şirketlerinin; her sene uygulanan ISO 500 değerlemesinde, sıralamaya dâhil oldukları ve %50'den fazla oranda ticaret hacmine ulaştıkları kabul edilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki savunma sanayinin en büyük iştirakçileri, Koç Holding bünyesinde yer almakta ve Nurol Holding, savunma sektörünün en köklü kuruluşlarından biri olmaya devam etmektedir. Bunun yanı sıra, 2015 tarihinde düzenlenen ISO 500 değerlemesinde; 9 Milyar TL ihracat hacmine ulaşan 7 iştirakçi firmanın, 500 önemli endüstri kuruluşu arasında % 2 oranlı bir paya sahip olduğu ve bunun neticesinde, Türkiye yerli savunma sektörünün varılmak istenilen hedeflere henüz ulaşamadığı belirtilmektedir. Ayrıca, Türkiye savunma ithalatı kapasitesinin, savunma ihracatı kapasitesinden dört kat daha fazla olduğu iddia edilmektedir. Nitekim bu durum, Türkiye savunma sanayinin dışa bağımlılıktaki genel görüntüsüne bir açıklık getirebilir. Diğer taraftan, asıl yüklenici konumundaki TSKGV bünyesinde Genel müdür makamıyla hizmet veren Orhan Akbaş'ın, 2013 istatistik sonuçlarına dayanarak verdiği demeç doğrultusunda; İştirakçi firmaların, 5.076 Milyar \$ değerindeki toplam silah ticaretinden % 37 oranında hisseye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Beraberinde, 1.570 Milyar \$ değerindeki toplam savunma ihracatı içerisinde, şirketlerin % 44 büyüklüğünde katılım payının bulunduğu dikkatleri çekmektedir. Ayrıca, 927 Milyon \$ değerindeki toplam inovasyon giderlerinden % 58 oranında ayrılan bölümünün, TSKGV alt bünyesindeki firmalar tarafından yapıldığı ortaya çıkmaktadır (Sönmez, 2016: 2-17).

Bu bağlamda, yerli üretim harcamalarına kaynak oluşturan asıl yüklenici ve iştirakçilerin, hiyerarşi piramidinde oluşturdukları şirketler birliği dağılımı aşağıda Tablo-18 ile gösterilmektedir.

Tablo.18 Türkiye Savunma Sanayinin Ana Yüklenici ve İştirakçileri

	ASKERİ FABRİKALAR	KİT / SSM / TSKGV	ÖZEL KURULUŞLAR	YABANCI ORTAKLI KURULUŞLAR
HAVA ARAÇLARI	ESKİŞEHİR VE KAYSERİ HAVA İKMAL BAKIM MERKEZLERİ	TAI	BARKAR MAKİNA, BÜYÜKMIHÇI, KALEKALIP	TEI, ALP HAVACILIK
KARA ARAÇLARI	ARİFİYE, TUZLA VE KAYSERİ ANA BAKIM MERKEZLERİ	MKEK, ASELSAN	OTOKAR, BMC, HEMA, NUROL	FNSS, MTU-TR
DENİZ ARAÇLARI	GÖLCÜK, İSTANBUL TERSANELERİ		RMK, DEARSAN, SEDEF, YONCA-ONUK, İSTANBUL DENİZCİLİK, ADİK- ANADOLU TERSANESİ	
ELEKTRONİK YAZILIM	ANKARA 3. HİBM KKK 4. ANA BAKIM MERKEZİ	ASELSAN, HAVELSAN, STM, MİKES, EHSİM, HTR, TÜBİTAK UEKAE, TÜBİTAK MAM	GATE, MİLSOFT, SAVRONİK, SDT, VESTEL SAVUNMA, KOÇ SİSTEM, METEKSAN SAVUNMA, C2TECH, KALETRON, YÜKSEK TEKNOLOJİ, ALTAY, BTI LTD, FOTOMİKS	AYESAŞ, SELEX, NETAŞ, SIEMENS, ESDAŞ, YALTES
ROKET - FÜZE - MÜHİMMAT	KKK 3. ANA BAKIM MERKEZİ KAYSERİ 2. HİBM ANKARA 3. HİBM	MKEK, ROKETSAN, TAPASAN, TÜBİTAK, SAGE	BARİŞ, KALE KALIP, TİSAŞ, GİRSAN, SARSILMAZ, SAMSUN YURT SAVUNMA SANAYİ VE TİCARET A.Ş	STOEGER
LOJİSTİK	ASKERİ GİYİM FABRİKALARI	ASPİLSAN	YAKUPOĞLU, ÖZTİRYAKİLER, TARGET, ÖZTEK, TEKSAV, ANEL, MEGETEKNIK	

Kaynak: Sönmez (2016: 18)

Sönmez (2016:18)'in güncel istatistik paylaşımları: Türkiye’de yerli savunma sanayi üretimine yönelik teşebbüsleri destekleyen kamu organizasyonlarını ve girişimsel sermaye ortaklarını göstermektedir. Zira Türkiye’nin ulusal bütünlüğünü korumaya yönelik oluşturulan kuruluşlar arasında: ana yüklenici sıfatıyla, sermaye yatırımlarının büyük kısmına hâkim olan kamu kurumları ve pastanın geriye kalan parçasını oluşturan, yan sanayi olarak tabir ettiğimiz iştirakçiler yer almaktadır. İştirakçi kuruluşlar da yerli ve yabancı olmak üzere ulusal üretime destek vermektedirler.

Öte yandan, 2015 yılı İSO 500 verileri ışığında değerlendirilen Türkiye savunma firmalarının, harcamalar ve sermaye çizelgesi aşağıda Tablo-19 ile gösterilmektedir.

Tablo. 19 Türkiye Savunma Endüstrisi Üreticilerinin İSO 500 Sıralaması

İLK 500 SIRASI	Kuruluşlar	Üretimden Satışlar (Net - TL)	Katma Değer (TL)	Kar (TL)	İhracat (Bin \$)	Ücretli (Adet)	Sermaye (Özel)	Sermaye (Yabancı)
23	Aselsan Elektronik Sanayi ve Tic. A.Ş.	2.800.120.584	1.340.904.873	103.217.981	215.448	5.205	100.0	0.0
30	(TUSAŞ) Türk Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş.	2.104.573.071	-	-	432.187	4.728	54.0	0.0
79	Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayi A.Ş.	1.075.336.294	-	-	149.448	2.339	100.0	0.0
127	(ROKETSAN) Roket Sanayi ve Tic. A.Ş.	758.148.801	504.071.973	207.581.997	127.518	1.925	84.8	0.0
130	Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu	752.352.587	438.431.255	47.745.550	92.117	5.545	0.0	0.0
132	Tusaş Motor Sanayi A.Ş.	741.888.042	-	-	229.435	1.570	53.8	40.2
218	(HAVELSAN) Hava Elektronik San ve Tic. A.Ş.	498.410.717	251.574.539	83.437.127	48.801	1.198	100.0	0.0
221	FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.	490.993.380	-	-	-	-	51.0	49.0

Kaynak: Sönmez (2016: 22)

Sönmez (2016:22)'nin kayıtlarında yer alan değer istatistikleri: Türkiye'nin savunma endüstrisi için üretim yapan ana yüklenici ve iştirakçilerin, en büyük 500 sanayi kuruluşu (İSO 500) arasındaki sıralama ölçeğini ve ülke ekonomisine sağladıkları katkı düzeyini belgelemektedir. Tabloya göre: İSO 500 sıralamasında Aselsan 215.448 bin \$ ihracat hacmiyle 23'üncü sırada yer almakta ve % 100 yerli sermaye yatırımı kullanmaktadır. Diğer taraftan, Tusaş 432.187 bin \$ ihracat hacmiyle 30'uncu sırada bulunmakta ve % 54 oranlı yerli sermaye kapasitesiyle yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Diğer bir iştirakçi olan Otokar'ın ihracat hacmi 149.448 bin \$ seviyesinde olup, 79'uncu sırada yer bulmakta ve % 100 yerli sermaye kapasitesiyle hizmet vermektedir. Akabinde, Roketsan kuruluşuna ait ihracat hacmi 127.518 bin \$ seviyesinde bir gösterge sunmakta olup, 127'inci sırada yer almakta ve % 84.8 oranlı yerli sermaye yatırımına sahip durumda gözükmektedir. Ana yüklenici konumunda bulunan Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu ise, 92.117 bin \$ ticaret hacmi ile 130'uncu sıraya yerleşmektedir. Öte yandan, yabancı sermaye ortaklı Tusaş Motorun ihracat hacmi 229.435 bin \$ seviyesinde olup, 132'nci sıraya tekabül etmekte ve ayrıca, % 53.8 yerli sermaye yatırımı kapasitesine sahip olup, % 40.2 oranlı yabancı sermaye yatırımı bünyesinde barındırmaktadır. Yerli sermaye yatırımları arasında son sırayı alan Havelsan kuruluşunun ihracat hacmine baktığımızda: 48.801 bin \$ seviyesinde ihracat boyutu gözlenmekte olup, 218'inci sıraya yerleştiği ve % 100 yerli sermaye yatırımı ile İSO 500 arasındaki yerini aldığı görülmektedir. Son olarak, FNSS savunma şirketinin % 51 oranlı yerli sermaye kapasitesi bulunduğu ve % 49 oranlı yabancı sermaye hacmine ulaştığı sirayet etmektedir.

3.3.3. Yerli Üretimin İktisadi Etkileri

Ekonomik istikrarın sürdürülebilirliğine yönelik en büyük etkenlerin başında, teknolojik inovasyon ve bilgi toplumu süreçlerinin doğru yönde kullanılması gelmektedir. Ancak, bir ülkenin iktisadi gelişiminde tek yönlü bakış açısının yeterli olması mümkün değildir. Zira günümüzün gelişmekte olan ekonomileri, iç ve dış yansımalara bağlı ekosistem yapısı üzerinden denge oluşturma eğilimindedir. Bunun sebebi ise, GSYİH oranlarında ekonomik dalgalanmalar sonucu meydana gelen

istikrarsız hareketlilik gösterilebilir. Bunun yanı sıra, Türkiye’de dâhil olmak üzere yükselen ekonomilerdeki savunma endüstrisinin; çapraz yönlü (yerli-ithal) ivme artışında yaşanan paradoksal hareketlilik, iktisadi açılardan hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Nihayetinde, akademisyenlerin konu hakkında çok farklı yorumları da bulunmaktadır. Yorumlar arasında, ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri ile doğrudan bağlantılı olan üretkenlik düzeyleri mukayese edilerek; savunma harcamalarının, ekonomiler üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerinden bahsedilmektedir. Öte yandan, “Savunma Sanayi”: Yıkıcı etkilerinin yanı sıra onarıcı yetenekleri de bulunan, ilklerin ve nadir teknolojilerin bir arada toplandığı kaotik gelişmeler ortamıdır. Bu bağlamda, savunma endüstrisinin ortaya çıkardığı her bir teknolojinin, zamanın gereksinimlerine paralel sosyal alanlarda da değerlendirildiği muhtemeldir. Böylesine gelişmiş bir sektörün, iktisadi ve beşeri faktörler üzerinde; dolaylı, fakat küçümsenmeyecek boyutlarda etki oluşturduğu kaçınılmaz bir gerçektir (SASAD, 2013:10-15, 36-37). Özellikle, 21. yüzyılın ayrılmaz ikilisi durumunda olan “Savunma ve Havacılık Sanayi” kapsamındaki “Uzay Araştırmaları”nın Oligopol piyasalarda yarattığı kısıtlama, yerli sanayi tercihinin Monopson yönünü ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin ve gelişmekte olan ülkelerin uzay araştırmaları çerçevesinde; milli sanayi yükünün hafifletilmesi amacıyla geliştirilen son teknoloji yöntemleri, sadece savunma amaçlı faaliyetlerde değil, sosyal dönüşümün kolaylaştırılması yönünde de kullandığı görülmektedir. Ayrıca yerli sanayi, otomotiv sektöründen tutun da; haberleşme, sağlık, eğitim, ulaşım, medya ve eğlence sektörlerine varana kadar pek çok alanda kolaylık sağlamak ve yerli üretimin teşvikinde öncülük etmektedir. Dahası, bir ülkenin; savunma sanayi kapasitesinin geliştirilmesi için tahsis ettiği kaynak dağılımı, yerli sanayi üretiminin kullanılması dâhilinde, sermaye yatırıma bağlı olarak yerli istihdam artışına imkân tanımaktadır. Böyle bir uygulamanın, uluslararası boyutlarda gerçekleşen “Beyin Göçü” dalgasını yüksek olasılıkla engellemesi muhtemel görülmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında ise: Yerli sanayi kapsamında yapılan özgün üretim, uluslararası piyasalarda rekabet yeteneğinin artmasına ve ürün geliştirme aşamalarında, son birim maliyeti esasının ortaya kabul edilebilir sonuçlar çıkarmasına yardımcı olacaktır. Son olarak, yerli üretimin gizliliği esasına göre; Ülkeler arasındaki mevcut dış ilişkilerin, milli imkânlara dayalı caydırıcılık doğrultusunda şekillenmesine ve dış tehditler karşısında,

bilinmeyen üstünlük ayırımına bağlı siyasal yaptırım otoritesinin artmasına katkısı olacaktır. Buna istinaden, son yıllarda Türkiye'nin iktisadi faktörlerine, olumlu açılardan avantaj üstünlüğü sağlayan etkenlerden biri de, "Milli Savunma Sanayi" nin gün geçtikçe kendini geliştirmesidir (ORAN Kalkınma Ajansı, 2013: 1-4).

3.3.4. Yerli Üretimin Dış Politika Yansımaları

Günümüz dünyasının uluslararası teknolojileri, ömür devri kabiliyetinin kabul edilebilir değerler noktasında addedilen güvenilirliği kapsadığı sürece, uluslar tarafından benimsenmeye devam edecektir. Lakin bunun tek şartı, yerli sanayi ideolojisinin benimsenmesi ve Ar-Ge ile birlikte Di-Ge süreçlerinin sürdürülebilir sonuçlar idame etmesidir. Dolayısıyla, ülkelerin iktisadi kalkınmasında rol üstlenen modern yerli sanayi teşebbüsleri, gelişim potansiyelinin belirlenmesi bakımından önem arz etmekte ve kendi arasında dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki gelişmiş, ikincisi yeni gelişmiş, üçüncüsü gelişme aşamasında olan ve dördüncüsü ise henüz gelişmemiş ülke sanayileri kategorisinde sıralanabilir. Bu aşamada, gelişmiş sanayiler küresel teknolojinin uç noktalarını tayin eder; yeni gelişmiş sanayiler de, uç noktalara yetişebilmenin alternatif yollarını ararlar. Diğer taraftan, gelişme aşamasında olan sanayiler ise, uç noktalara ulaşabilmenin yanı sıra, mevcut imkânların korunması yönünde çaba sarf ederler. Bu durumda gelişmiş sanayi otoriteleri, küresel piyasaların liderleri konumundadır. Özellikle gelişme aşamasındaki sanayiler, bu güç unsurlarının hayranları sınıfında yer alır. Görece bakımından, gelişme aşamasındaki sanayilerin küresel piyasalara hükmedebilmesi mümkün değildir. Fakat muhtemel dönüşüm kategorisindeki sanayiler, milli imkânları doğrultusunda; üretebilecekleri nadir teknoloji yetkinliği ile gelişmiş sanayilerin, kapasite sınırlarını beklenenden aşırı düzeyde kullanmalarına neden olabilirler (Öksüz, 2001: 1-3).

Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin her an gelişmiş ülkeler tarafından saf dışı bırakılabileceği düşüncesi; savunma sanayinde, dışa bağımlı olma kuramından sıyrılıp yerli savunma sanayine dönük aktif politikaların izlenmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir durumda, Türkiye'nin ve de gelişme aşamasında olan

birçok ülkenin; sekülerize olmuş negatif dışsallıklara karşı uyguladığı skolastik savunma yöntemi, dış mihverlerin karşılık verme paradoksunu su yüzeyine çıkarmaktadır. Dolayısıyla, Avrupa devletleri savunma endüstrisini ulusal birliğin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eder. Bu sebeple, yerli firmalara destek verilmekte ve yabancı firmaların, savunma sektöründe hizmet sunmalarını engelleyecek sınırlamalar getirilmektedir (Kundak, 2015:35-40). Öte yandan Avrupa devletleri, savunma endüstrisine yönelik faaliyetlerde, ihale sistemine bağlı rekabet yöntemlerini uygulamamaktadır. Ayrıca, devlet otoritesi altında kontrollü olarak gerçekleştirilen savunma etkinlikleri; Avrupalı devletler tarafından, inovasyon yeteneği gelişmiş, ihracat kapasitesi yüksek iştirakçilerin organize edilmesi yönünde kullanılır. Böylelikle, manen kabul edilen “milli güvenlik” prensibi doğrultusunda kararlar alınmakta ve yerli iştiraklere fırsat tanınmaktadır. Öyle ki bütün Avrupa devletleri, savunma hizmetlerine dair faaliyetlerin hepsinde, “Milli Ana Yüklenici” politikasını geçerli kabul etmekte ve yabancı iştiraklere ana yüklenici yetkisi verilmemektedir. Farklı açılardan yaklaştığımızda ise; ABD savunma endüstrisi, ülke lehine üretim gerçekleştiren kuruluşların yabancı katılımcılara devredilmemesi ve şirket ortaklığı yöntemiyle ulusa özgü olmayan birleşmelerin gerçekleşmemesi yönünde sınırlamalar getirmektedir. Ayrıca Amerikan hükümeti, milli sanayinin zarar görmemesi amacıyla bütün kamu yaptırımlarında “Amerikan Malı Satın Alımı” kanununu uygulamaya koymuştur. Diğer taraftan Almanya, Fransa ve İtalya hükümetleri, savunma endüstrisine dair anlaşma akitlerinde, ihale usulünü uygulamaksızın görüş birliğine varmaktadır. İngiltere hükümeti ise, ihale usulüyle birlikte ana yüklenici politikasını da uygulamaya dâhil etmektedir (TÜBİTAK, 2003: 58-61).

3.3.5. Yerli Üretim Hakkında ki Akademik Görüşler

Prof. Dr. Ayhan Toraman, 2016 yılında düzenlenen “Uluslararası Katılımlı 16. Üretim Araştırmaları Sempozyumunda” kendisine lütfedilen “Onursal Başkan” sıfatıyla yaptığı konuşmasında; kendisiyle birlikte, üretim çalışmalarına gönülden bağlı olan akademisyen arkadaşlarıyla 1997 yılının ortalarına doğru bir araya gelerek, farklı üretim stratejilerinin uygulanabilirliğine yönelik bilgilendirme faaliyetlerinde

bulduklarını beyan etmiştir. Özellikle ülkenin, finansal yönetmelik ve para hareketliliği gibi destek politikalarıyla, ekonomik problemlerine çözüm bulunamayacağını; reel katılım yöntemlerinin, yani kendine özgü üretim koşullarının oluşturulabilmesiyle, ancak sorunlara çözüm bulunabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, düzenlenen etkinlikte verilmek istenen mesaj, şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Bugün ya bir ürün, ya bir hizmet ya da bir fikir üretiniz”

Toraman ve meslektaşları bu çerçevede, milli üretkenliğin ve milli birliğin katkılarıyla; gelecek yıllarda, ülke ekonomisine sağlanacak olgunluğun baş aktörlerini sıralamışlardır (İTÜ-İF, 2016).

Diğer yandan, Aselsan Yönetim Kurulu Başkanlığına getirilen Prof. Dr. İbrahim Özkol’ un iştirakçilere verdiği mesajda; Organizasyonun, 2016 yılı içerisinde TSK’nin universal yeteneklerini gelişmiş bir düzeye getirilebilmek amacıyla, yeni akitler imzaladığı yönündedir. Bunun yanı sıra, özellikle ordunun ihtiyaçları doğrultusunda yerli üretim yapılmadığı: Askeri sanayinin sunduğu imkânlar çerçevesinde, Ulaştırma, Tarım, Sağlık, vb. sosyal alanlarda da üretim hizmeti verildiği beyan edilmektedir. Öte yandan, kuruluşun misyoner prensipleri yönünde aldığı kararlar ile milli sanayi gereksinimlerinin karşılanmaya çalışıldığı ve yapılan ihracat anlaşmaları çerçevesinde, ülke ekonomisinin gelişmesinde katkı sağlandığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, Türkiye yerli savunma endüstrisinin güvenilir ve sağlam adımlarla ilerleyebilmesi açısından kuruluşun, paydaşlarına karşı olan sorumluluklarını gereği gibi yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Hatta teşkilatın, 2016 veri kayıtlarına göre, 598 Kobi ve 109 paydaş ortaklık ile faaliyetlerine devam ettiği iletilen mesajlar arasındadır (Aselsan, 2017).

Başka bir açıdan bakıldığında: Savunma ve Güvenlik Stratejileri Uzmanı Arda Mevlütoğlu’nun; Türkiye’de ki yerli savunma endüstrisiyle ilgili olarak, Güvenlik Enstitüsü Platformunda yapmış olduğu ikili söyleşi sonrası şu cümleler

anlam bulmaktadır. Türkiye’de 1990’lı yılların sonlarına doğru yaklaşırken, savunma sanayi alanında düzenlenen IDEF savunma teknolojileri tanıtım fuarına, tamamen yabancı kökenli firmalar iştirak etmekteydi. Oysa günümüz şartlarında, bu durumun tersine dönmeye başladığı ve yerli savunma şirketlerinin faaliyet ağırlıklı hizmet verdikleri görülmektedir. Ancak, yerli girişim kapsamında başlatılan bazı faaliyetlerin hala istenilen sonuçları vermediği ve bunun neticesinde, planlı koordinasyon eksikliğinin mevcut olduğu konusu ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada, kaynakların ve zaman sürecinin üretim verimliliği prensibine uygun kullanılmadığı gerçeği kendini göstermektedir. Öte yandan, sektörde hizmet veren vasıflı çalışan sayısının, olması gerekenden daha az görev aldığı dikkatleri çekmektedir. Dolayısıyla, yerli üretimin istenilen sonuçlara ulaşabilmesi bakımından; eksiklerin tespit edilmesine yönelik, üretim aşamalarının yeni bir düzenleme aktivasyonundan geçirilmesi gerekmektedir. Tabi ki Türkiye yerli savunma endüstrisinin, ilerleyen süreçte pek çok ülkenin taleplerine cevap verebilecek potansiyele ulaşması kaçınılmazdır. Ancak Türkiye’nin yerli savunma platformunu, uluslararası piyasalardaki kullanıcı gurubuna ispatlaması ve bu çerçevede, etkili bir pazar ortamı yakalaması gerekmektedir. Bunun için, Milli tanıtım odaklı Lobi görevini üstlenecek olan TSK’nin bu aşamada devreye girerek, yerli kazanımları sergilemesi kaçınılmaz olmalıdır. Bu bağlamda, yapılan açıklamalara ithâfen üç farklı statünün ve üç farklı bakış açısının, Türkiye yerli savunma sanayine yönelik görüş unsurları ve maneviyatları yansıtılmaya çalışılmıştır (G. E. , 2016).

3.4. Savunma Endüstrisi Harcamalarının Temel İzlenim Yansıması ve Türkiye Özelindeki İktisadi Faktörler Üzerine Etkisi

Savunma harcamalarının iktisadi değişkenler üzerinde farklı etkiler oluşturması, birçok yerli ve yabancı akademisyen tarafından araştırma konusu olarak değerlendirilmektedir. Özellikle ekonomik göstergeler ve bunun yanı sıra dış ticaret, ödemeler dengesi, enflasyon, istihdam gibi önemli faktörler savunma giderlerinin etkisi altında şekillenen değişkenler olarak dikkat çekmektedir (Kaya, 2013:17-38).

Nitekim savunma içerikli harcamaların etki alanı içerisine giren sosyoekonomik değişkenler; talep izlenimi, arz izlenimi ve güvenlik izlenimi altında değerlendirilebilir. Kaya (2013:17-38)' ün genel değerlendirmesine göre, bu izlenimler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Talep izlenimi (etkisi): Savunma içerikli harcama seviyesi ve kalite dengesi ile bağıntısı bulunan talep izlenimi, *Keynesyen* hızlandırıcı katsayısı tanımıyla ifade edilir. Böylelikle, savunma giderlerinde yaşanan dış kaynaklı bir ivme yükselişi, satınalma isteminde hareketlilik yaratır ve düzensiz kaynak kullanımında oluşabilen atıl kapasitenin değerlendirilmesi yöntemiyle mevcut kaynakların düzenli kullanımı faaliyete geçirilir. Nitekim az harcama kuramları (underconsumption theories): savunma ihtiyacına yönelik harcamaları, neden-sonuç bağlamında ters-düz ederek; yetkili makamların, satınalma istemine çözüm oluşturma zorunluluğu ile açıklık getirir. Öte yandan, savunma içerikli harcamalarda görülen yükselme, ikinci en iyi alternatif yatırımlara karşı dışlama etkisi yaratabilir. Dışlamanın niteliksel boyutu ise, geçmiş dönemde gerçekleşen harcama miktarına ve harcamaya konu olan ilave yatırımın karşılanma şekline dayalıdır. Savunma harcamalarına yönelik yatırımlarda; devlet teşviki altındaki diğer kamu yatırımlarının bütçe kısıtlamasına tâbi tutulması, vergi artışına bağlı aktarım sağlanması ve borçlanma ile birlikte finans kaynaklarına duyulan ihtiyacın karşılanması yönünde yaptırımlar gerektirir. Ayrıca, savunma içerikli yatırımlarda gerçekleşen ivme yükselişi, girdi ve çıktı yapılandırmaları neticesinde endüstriyel üretimin gelişimini değiştirebilir.
- Arz izlenimi (etkisi): Söz konusu yöntem çerçevesinde, üretimi gerçekleştiren etkenlerin erişilebilirlik boyutları değerlendirilmektedir. Diğer yandan, savunma üretimi hadlerinin sivil oluşum kapsamında mı değerlendirileceği veyahut toplam üretim bileşenleri kapsamında mı yer alması gerektiği konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu bağlamda, askeri güç kapsamındaki kaynak dağılımının sivil işleme uygun olmayacağı, nitekim

askeri faaliyetler sonrası da bazı etkileşimler yaşanabileceği nitelendirilmektedir. Böyle bir durumda, toplam bildirim usullerinin yayılma izlenimi ve yok sayma tepkisi, odak noktası halini alır. Yayılma izlenimi, ekonomik model içerisindeki herhangi bir faaliyet alanının, diğer üretim alanları üzerinde oluşturduğu tesir durumu olarak tanımlanabilir. Yayılma, ekonomik faktörler üzerinde pozitif veya negatif etki oluşturabilir. Pozitif yönde gerçekleşen yayılma izlenimi; inovasyon, nitelikli işgücü ve yeni iş sahaları bağlamında, askeri üretim alanlarından sivil üretim sahalarına doğru kayma etkisi gösterir. Bunun yanı sıra, askeri alanlarda yapılan Ar-Ge çalışmalarının: sosyal yaşam içerisindeki sivil üretim sahalarında, ileri görüşlü inovasyon yöntemlerine ilham kaynağı olduğu ve modern üretim tekniklerinin oluşumuna öncelik tanıdığı kanaatine varılmaktadır. Böyle bir varsayım, üretime dayalı birim harcamalarda tasarruf sağlayabilir ve iktisadi kalkınmayı arttırabilir. Zira pozitif yönde gerçekleşen yayılma izleniminin aksine, ileri seviye Ar-Ge: sivil yaptırımlara konu olmamakla birlikte, mevcut kaynak dağılımının bölünerek ekonomik ilerlemeyi sekteye uğrattığı düşünülür. Ayrıca, savunma içerikli ana metallerin ithal yöntemler ile karşılanması durumu; asıl üretim için temin edilmesi gereken yardımcı metallerin, satın alınmasında kullanılacak döviz birikimlerini de tüketmektedir. Bu durum, ikinci ve üçüncü dünya devletlerinde “ödemeler dengesi” ni yıpratıcı etkiyle, iktisadi kalkınmayı da zayıflatıcı tepki ile karşı karşıya getirmektedir. Öte yandan, hegemon devletlerin diğer ülkelere teknoloji aktarımı yaparak ürün tedariki konusunda kolay erişim imkânı sağladıkları ve bu yöntemle, teknoloji bağımlılığı olgusunu ortaya çıkardıkları düşünülmektedir. Açıklamalara ilave olarak, savunma yapılanmalarında verilen askeri eğitimler sonrası kazanılan nitelik sıfatı sivil hizmet alanlarında yayılma girişimlerini arttırabilir. Nitekim askeri hizmet sonrası emeklilik hakkı kazanan nitelikli işgücü, gelişme yolundaki ülkelerde iç güvenlik hizmetlerinin geliştirilmesi ve bilgiye dayalı koruma hizmetlerinin iyileştirilmesi yönünde istihdam ortamı sağlayabilmektedir. Böyle bir yaklaşım, iktisadi etkinliğin canlılık kazanmasına ve ekonomik kalkınmanın hızlanmasına destek modelidir.

- Güvenlik izlenimi (etkisi): Birey kimliği altında biçimlenen insan olgusunun güvenlik perspektifine yakınlığı; ulus kavramının toplumsal oluşumunu destekleyen, aktif piyasa dinamiklerinin varlık boyutları, inovasyon ve finansal rezerv kaynaklarının kullanılabilirliği ile açıklanabilir. Münhasır toplumlarda güvenlik kaygısına paralel gelişme gösteren savunma yatırımları, beraberinde üretim fonksiyonlarının çoğalmasına da etki edebilmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan pek çok ülkede oluşabilecek iç ve dış çatışmalar, iktisadi yatırımların gerçekleşmesine engel teşkil ederek güvenlik ikileminin yaşanmasına ve öncelikli savunma kuramlarının gerçekleştirilmesine imkân tanımaktadır. Lakin savunma yatırımları, güvenlik kaygısını ortadan kaldırmak amacıyla yapıldığı takdirde olumlu gelişmelerin yaşanması muhtemeldir.

Bu noktaya kadar yapılan bütün açıklamalar eşliğinde, Türkiye'nin savunma endüstrisine yönelik gerçekleştirdiği ve rol üstlendiği yatırımları değerlendirmek gerekirse; gelişmekte olan ülke konumundaki Türkiye'nin iktisadi değişkenlerine doğrudan etki eden savunma harcamalarını, dış ticaret, ödemeler dengesi, enflasyon ve istihdam verileri altında incelemek doğru olacaktır (Kaya, 2013:17-38).

3.4.1 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi

21'nci yüzyıldan itibaren *yükselen üretici* statüsüyle ilerleme kaydeden Türkiye'nin: savunma endüstrisini inşa eden, özgün inovasyon çalışmaları çerçevesinde; Türk ordusunun savunma gücünü bir araya getirecek olan güvenlik sistemleri, yerli sanayi imkânları altında karşılanmaya çalışılmakta ve dışa açık pazar hacminin rekabet gücünü destekleyecek projeler uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye savunma sanayi, sektör bağlantılı alanlar üzerindeki özgün araştırmalarına daha fazla ağırlık vermek suretiyle, uluslararası piyasalarda rekabet koşulları oluşturmaya çaba göstermektedir. Nitekim 2009 yılı istatistik verilerine göre; Türkiye'nin 2009 yılı içerisinde, uluslararası piyasalara 669 milyon \$ değerinde savunma içerikli meta ihracatı gerçekleştirdiği ve 2000 - 2009 dönemine ait % 0,4'lük

piyasa hacmini % 1,2 seviyelerine çıkardığı belirtilmektedir (TOBB, 2010). Ayrıca, 2010 yılı SASAD verileri altında güncellenen Türkiye savunma endüstrisi ihracat gelirlerinin, söz konusu yıl bazında 2,733 Milyar \$ seviyesine ulaştığı nitelendirilmektedir. Yine 2010 yılı SASAD verileri ışığında; Türk Silahlı Kuvvetlerinin, yerli savunma gücünü oluşturan milli savunma sistemlerini, yurtiçi imkânlar çerçevesinde tedarik edebilme düzeyi % 52,1 seviyesinde tanımlanmıştır. Lakin son yıllarda, Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç karışıklık ve çatışmalar sonrası: Türkiye'nin politik stratejilerine negatif etki eden Ortadoğu görüşü, savunma piyasasına yönelik dış ticaret hadlerinde azalma ve duraksama yaşanmasına neden olmuştur. Tabi ki 2014 - 2015 yıllarına ait SIPRI istatistik verilerine bakıldığında, yaşanan durumun geçici olduğu ve Türkiye'nin savunma yönlü ihracat değerlerinde yeniden ivme yükselişini yakaladığı açıkça ortadadır. Dolayısıyla, bu ifadeyi aşağıda gösterilen Tablo-20 ispatlar niteliktedir (TOBB, 2014-2015).

Tablo.20 Türkiye'nin Son Yıllarda, Savunma Sanayine Yönelik Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Hadleri

ÜLKELER	2014 İHRACATI (Dolar)	2015 İHRACATI (Dolar)	DEĞİŞİM (%)	2015 YILI İÇERİSİNDEKİ PAYI (%)
ABD	547.677.785	556.455.535	1,6	33,6
MALEZYA	120.076.047	121.641.741	1,3	7,3
SUUDİ ARABİSTAN	27.610.082	106.638.291	286,2	6,4
ALMANYA	49.595.274	103.024.587	107,7	6,2
FRANSA	60.094.745	88.663.547	47,5	5,4
BAE	106.580.592	76.732.469	28,0	4,6
AZERBAYCAN	77.194.949	57.886.752	25,0	3,5
İSPANYA	87.746.508	53.967.306	38,5	3,3
İTALYA	77.108.052	53.254.751	30,9	3,2
KUVEYT	454.414	37.666.617	8.189,0	2,3
İNGİLTERE	35.525.588	37.318.900	5,0	2,3
KAZAKİSTAN	11.231.297	30.885.312	175,0	1,9
PAKİSTAN	21.896.696	24.696.929	12,8	1,5

Tablo-20'nin Devamı				
ÜLKELER	2014 İHRACATI (Dolar)	2015 İHRACATI (Dolar)	DEĞİŞİM (%)	2015 YILI İÇERİSİNDEKİ PAYI (%)
BAHREYN	18.729.883	23.427.482	25,1	1,4
TUNUS	25.671.369	19.607.959	23,6	1,2
DİĞER	380.605.285	263.883.759	30,7	15,9
TOPLAM	1.647.798.565	1.655.751.933	0,5	100

Kaynak: TOBB, (2010 – 2015)

TOBB (2010-2015) göstergeleri, Türkiye'nin 2014 ve 2015 yıllarında dış ülkelere ihraç ettiği savunma ürünlerine ait dış ticaret gelirlerini göstermektedir. Ayrıca, 2014 – 2015 yılları arasındaki ivme hareketliliğinin boyutları sergilenmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra; Ortadoğu, Asya, Avrupa ve Afrika ülkelerine yapılan silah ihracatının dolar cinsinden değeri ve yüzde oran değişimleri verilmektedir. Öte yandan, 2014 yılına ait ihracat sıralamasına baktığımız zaman: ilk üçü oluşturan ülkeler arasında, birinci sırada ABD, ikinci sırada Malezya ve üçüncü sırada BAE'nin yerleştiği görülmektedir. Zira 2015 yılı verilerine göre, üçüncü sıraya Suudi Arabistan'ın yerleştiği dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye'nin 2015 yılında farklılık gösteren savunma içerikli ihracat değerleri çerçevesinde: ABD ve Malezya'nın aynı sıralamada yer aldığına, Suudi Arabistan, Almanya, Kuveyt ve Kazakistan ülkelerine yapılan dış ticaret gelirlerinin çokça değerlendirilmesine; BAE, Azerbaycan, İspanya ve İtalya devletlerine yapılan dış ticaret gelirlerinde beklenmeyen düşüşlerin gerçekleştiğine değinilmektedir. Fransa'nın Türkiye'den karşıladığı savunma ürünlerine ise, yapılan ödemler düzeyinde ivme artışı yaşandığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin bazı ülkelere yaptığı silah satışlarında azalma yaşandığı görülse de; genel değerlendirmede, Türkiye savunma sanayinin giderek geliştiği ve ihracat hadlerini artırdığı yönündedir.

3.4.2 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkisi

Savunma endüstrisinin, ürün + teknoloji altyapısına şekil veren işgücü potansiyeli; üretim (imalat) piyasası içerisindeki diğer sanayi kollarının, savunma sanayi sektörüne doğrudan veya dolaylı yollardan hareket kabiliyeti kazandırması neticesinde, istihdam (beşeri sermaye) düzeyinin güçlendirilmesi ile sağlanır. Nitekim genel teoriye göre: bir ülkenin savunma gücüne ait bileşenlerini tedarik eden kamu ve özel teşebbüs iştirakçi faaliyetleri, milli savunma sanayi adına nihai ürün talebini karşılayan işgücü potansiyeli olarak kabul edilir. Nihayetinde, Türkiye'nin savunma endüstrisini şekillendiren ana yüklenici ve iştirakçiler; 2000'li yıllardan sonra uygulanan yasal düzenlemeler çerçevesinde: Türkiye savunma sistemlerinin güncel yetkinlik kazanımlarını desteklemek açısından, yerli üretim aşamalarındaki yerli istihdam kaynaklarından istifade etmenin gerekliliğini ortaya çıkarmışlardır (M.S. , 2017:22-28). Özellikle, Türkiye savunma endüstrisinin istihdam alanındaki istikrar çalışmalarına ithâfen; BMC firması konsey başkanı Ethem Sancağın, 2016 yılı içerisinde Anadolu Ajansı muhabirlerine vermiş olduğu demeç konusu şu şekilde özetlenebilir. Firmanın Türkiye Savunma Sanayi adına üretim gerçekleştirmeyi hedeflediği, işletmenin yurtdışı firmalara açık teklif çağrısında bulunduğu ve üretim çalışmalarının üç ana koşul altında yapılabileceği konusu vurgulanmıştır. Zira yabancı firmalara sunulan şartlardan ilki, üretim faaliyetlerinin ortak çalışma altında ve Türkiye sınırları içerisinde yürütülmesi koşuludur. Bu durumda gözükken şu ki: Türkiye'nin istihdam düzeyine, pozitif katılımlı istikrar avantajı sağlanmaya çalışılmaktadır. İkinci koşul olarak, patent (telif) hakkı kullanımının Türkiye lehine verilmesidir. Son koşul ise, üretim sonrası elde edilen kazanımların istenilen piyasalarda değerlendirilebilmesi ve bağımsız kullanma hakkının kabulü yönündedir. Dolayısıyla Sancak, koşulları uygun bulan bütün yabancı firmalarla çalışmaya hazır olduklarını beyan etmiştir. Nihayetinde, % 55 BMC (Türkiye) katılımı ve % 45 Alman firması Rheinmetall şirketi ile yapılan ortaklık anlaşması, Türkiye istihdam sektörüne katkıda bulunan anlaşmalardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır (AA, 2016). Tüm bu açıklamaların yanı sıra Türkiye'de yerli ve yabancı pek çok iştirakçi firma,

istihdam sektörünü destekleyici nitelikte işgücü faaliyeti gerçekleştirmektedir. Bu kuruluşlar, aşağıda Tablo-21 ile gösterilen üretim yeri, faaliyet konusu ve firma kimlikleri ile sunulmaktadır.

Tablo.21 Türkiye Savunma Sanayii Kapsamında ve SASAD Verileri Altında İstihdam Oluşturan Kuruluşlar ve Faaliyetleri

KARA ARAÇLARI		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
FNSS	Tekerlekli ve paletli zırhlı araçlar, seyyar yüzücü köprüler	ANKARA
BMC	Mayına karşı korumalı zırhlı araçlar, taktik tekerlekli araçlar	İZMİR
KOLUMAN	Askeri ve kamu servis araçları	ANKARA
MERCEDES-BENZ TÜRK	Taktik tekerlekli araçlar	İSTANBUL
NUROL MAKİNA	Zırhlı araç, taret	ANKARA
OTOKAR	Taktik tekerlekli araçlar, hafif zırhlı araçlar, ana muharebe tankı	İSTANBUL
KOLUMAN KÖGEL	Taktik tekerlekli araçlar, tank taşıyıcıları	ANKARA
HEMA ENDÜSTRİ	Tank taşıyıcıları	ÇORLU
DENİZ ARAÇLARI		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
ADİK	Savaş gemileri imalatı, tasarım	İSTANBUL
DEARSAN	Gemi ve tekne tasarımı, yapımı, onarımı	İSTANBUL
DESAN	Kompozit deniz araçları	İSTANBUL
DÜZGİT GEMİ İNŞA	Alüminyum, çelik bot, gemi inşa	İSTANBUL
İSTANBUL DENİZCİLİK	Gemi inşa, tamir, bakım ve işletme	İSTANBUL
RMK MARİNE	Gemi inşa	İSTANBUL
YONCA-ONUİK	Yüksek süratli botlar, kargo gemileri, kompozit malzeme, destek gemileri	İSTANBUL
HAVACILIK ve UZAY		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
TUSAŞ	Sabit ve döner kanatlı hava platformları, insansız hava araçları, uydu tasarım, modernizasyon, sistem bütünleşmesi, üretim, bütünleşmiş lojistik destek	ANKARA
ALP HAVACILIK	Helikopter parçaları	ESKİŞEHİR
DELTA EKO HAVACILIK	Yazılım geliştirme, ar-ge projeleri	ANKARA
GLOBAL TEKNİK	İnsansız hava, kara, deniz araçları	ANKARA
INTA SPACETÜRK	Avrasya'nın uzaydan görüntülenmesi	ANKARA
TEI	Uçak ve helikopter motorları	ESKİŞEHİR

Tablo.21'in Devamı		
ELEKTRONİK		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
ASELSAN	Elektronik harp, termal kamera, dürbün, telsiz, gece görüş sistemleri, radar, yazılım	ANKARA
AYESAŞ	Komuta kontrol sistemleri (yazılım, donanım, bütünleşme), aviyonik yazılım ve donanım, elektronik kartlar	ANKARA
ATEL TELEKOMÜNİKASYON	Telekomünikasyon	ANKARA
MİKES	Elektronik harp, termal kamera, dürbün, telsiz, gece görüş sistemleri, radar, yazılım	ANKARA
ALCATEL LUCENT TELETAŞ	Telekomünikasyon	İSTANBUL
ANELTECH	Elektronik kart imalatı	İSTANBUL
DELTA ELEKTRONİK	Elektronik sistemler	ANKARA
DİJİTEST	Elektronik kart onarımı, ölçümleme	ANKARA
EAS ELEKTRONİK	Elektronik sistemler	ANKARA
ESDAŞ	Servis destek sistemleri	ANKARA
ETA ELEKTRONİK	Otomatik test sistemleri ve yazılım	ANKARA
GATE ELEKTRONİK	Elektronik sistem bakım yenileme, otomatik test sistemleri, test ve arıza tespit sistemleri	ANKARA
GENETLAB	Kablosuz sensör ağı tespit sistemleri	İSTANBUL
HAVELSAN TEKNOLOJİ RADAR	Uzun menzil 3D radarı, radarlar	ANKARA
IDC	Jamer, biosensörler	ANKARA
IDEAL TEKNOLOJİ	AİS ürün ve platformları, araç takip	İSTANBUL
KAREL	Haberleşme üretim ve sistemleri	ANKARA
NETAŞ	Haberleşme ve güç sistemleri, dost-düşman tanıma (IFF) sistemleri	ANKARA
SAVRONİK	Yazılım, elektronik sistemler, bakım ve onarımı, haberleşme emniyeti	ANKARA
SELEX KOMÜNİKASYON	Telsiz sistemleri, HF/SSB telsiz sistemleri, sırt telsizleri	ANKARA
SIEMENS	Elektrik donanımları, sahra telefonları	İSTANBUL
VESTEL SAVUNMA	Elektronik	ANKARA
YALTES	Sistem tasarımı ve yazılım geliştirme	İSTANBUL
SİLAH, MÜHİMMAT, ROKET ve FÜZE		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
ROKETSAN	Roket ve hava araçları imalatı	ANKARA
GİRSAN	Makine ve hafif silah	GİRESUN
MKEK	Silah, mühimmat, roket ve patlayıcı maddeler	ANKARA
SAFİR SİLAH	Tabanca imalatı	İSTANBUL
SAMSUN YURT SAVUNMA	Tabanca imalatı	SAMSUN
SARSILMAZ	Tabanca ve av tüfekleri	ANKARA
TAPASAN	Mühimmat tapa üretimi	ANKARA

Tablo.21'in Devamı		
SİLAH, MÜHİMMAT, ROKET ve FÜZE		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
TİSAŞ	Tabanca üretimi	ANKARA
TÜBİTAK SAGE	Savunma sanayi ar-ge	ANKARA
ÜÇYILDIZ	Tabanca üretimi	İSTANBUL
ELEKTRİK		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
AKSA MAKİNA	Jeneratörler ve güç sistemleri	ANKARA
GENPOWER	Jeneratör imalatı	ANKARA
İŞBİR ELEKTRİK	Jeneratörler ve güç sistemleri	ANKARA
AGS ENERJİ	Otomasyon sistemleri, elektrik güç sistemleri, tasarım	ANKARA
EKON KONTROL	Sinyalizasyon, otoklav	ANKARA
BİLİŞİM		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
ALTAY HOLDİNG	Yazılım	ANKARA
BİLGİSİS	Coğrafi bilgi sistem yazılımı	ANKARA
BİTES	Yazılım	ANKARA
BTT	Sayısallaştırıcı kart yazılımı ve elektronik	ANKARA
ETC	Yazılım, simülasyon yazılımları	ANKARA
GANTEK	Yazılım	İSTANBUL
HAVELSAN	Komuta kontrol sistemleri, C4ISR, eğitim-test değerlendirme sistemleri, benzetimlik ve benzetim sistemleri, yönetim bilgi sistemleri, iş süreçleri bilgi sistemleri, karar destek sistemleri, ağ sistemleri, veri dağıtım sistemleri, yazılım geliştirme	ANKARA
KATRON	Yazılım ve simülasyon	ANKARA
KOÇ BİLGİ ve SAVUNMA	Elektronik ve yazılım	ANKARA
METEKSAN SAVUNMA	Simülasyon, modelleme algılama ve komuta kontrol sistemleri, Uydur ve uzay teknolojileri, deniz sistemleri	ANKARA
MILSOFT	Yazılım	ANKARA
OYAK TEKNOLOJİ	Bilişim ve kart hizmetleri	ANKARA
SDT	Uzay teknolojileri	ANKARA
SİMSOFT BİLGİSAYAR	Yazılım	ANKARA

Tablo.21'in Devamı		
AR - GE ve MÜHENDİSLİK		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
C2TEC	Yazılım, ar-ge, danışmanlık, destek hizmetleri	KOCAELİ
FİGES	Tasarım, ileri mühendislik ve analizleri	BURSA
SERVUS SAVUNMA	Güvenlik sistemleri, mayın imha, balistik koruma	ANKARA
STM	Yazılım ve proje etüt hizmetleri	ANKARA
TEMSA AR - GE	Araştırma, teknoloji, tasarım	KOCAELİ
TÜBİTAK MAM	Ar-Ge ve sıfır kafilesi üretimi, yazılım	KOCAELİ
TÜBİTAK UEKAE	Bilgi güvenliği ve ileri elektronik teknolojiler	KOCAELİ
GÖKTÜRK MÜHENDİSLİK	Mekanik ve elektronik sistemler	ANKARA
TEKSTİL ve GİYİM		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
AVS SARACİYE	Askeri giyim	ANKARA
DEMA DERİ	Askeri ayakkabı, bot üretimi	İSTANBUL
ÖZTEK TEKSTİL	Mühendislik kumaşları, tekstil teknoloji sistemleri	TEKİRDAĞ
YAKUPOĞLU	Askeri giyim, bot ve teçhizat	ANKARA
MALZEME, KALIP ve PARÇA		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
AÇA OTOMOTİV	Askeri ve ticari şanzıman, dişli ve mil üretimi	ANKARA
ARAL HAVACILIK	Endüstriyel yüzey işlem	ANKARA
ASİL ÇELİK	Namlu ve mermi çelikleri	BURSA
ALFATEC	Talaşlı imalat	ESKİŞEHİR
ATARD	Kompozit parça üretimi, motor tasarım	ESKİŞEHİR
AVCI SAVUNMA SANAYİ	Talaşlı ve talaşsız imalat	ANKARA
BARIŞ ELEKTRİK	Roket lançerleri, kompozit malzemeler	ANKARA
COŞKUNÖZ	Makine ve kalıp imalatı	BURSA
HİPAK	Uçak, roket ve zırhlı araç parçaları	İSTANBUL
HİSAR ÇELİK	Zırh çeliği dökümü, paletler ve yürüyüş takımları	İSTANBUL
MEGE TEKNİK	Kablo takımları, elektromekanik	ANKARA
MES MAKİNA	Roket parçaları, roket lançerleri	KOCAELİ
MTU TÜRK	Tank ve zırhlı araç motorları	İSTANBUL
NUROL TEKNOLOJİ	Nano teknoloji ve gelişmiş malzemeler	ANKARA
OERLİKON	Kaynak elektrotları, telleri, makinaları	İSTANBUL
ORSAN	Yedek parça imalatı	İSTANBUL
PAVO TASARIM	Elektronik tasarım ve üretim	KOCAELİ
Pİ MAKİNA	İş makineleri	ANKARA
SAVAR KOMPOZİT	Balistik koruyucu ürünler	KAYSERİ
SERPA HASSAS DÖKÜM	Vakumlu hassas döküm	İSTANBUL

Tablo.21'in Devamı		
MALZEME, KALIP ve PARÇA		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
TEKNO KAÇUK	Kauçuk tasarım ve üretimi, deniz platform donanımları	KOCAELİ
TİBET MAKİNA	Döner tabla, dizli rulman ve donanım	İZMİR
TİMSAN	Havaalanlarında kullanılan çeşitli araçlar	İSTANBUL
TTAF ELEKTRONİK	Kablo donanımları	İSTANBUL
YÜKSEL SAVUNMA	İnsansız makineli tüfek kontrol sistemi	ANKARA
YOL - BAK	Taktik tekerlekli araçların aksesuarları	ANKARA
DİĞER ÜRETİCİLER		
FİRMA	FAALİYET ALANI	BULUNDUĞU İL
GÜVENLİ YAŞAM	Koruma ve emniyet cihazları	ANKARA
ÖZTİRYAKİLER	Askeri kışla teçhizatları	İSTANBUL
PAGATEL SİSTEM	Taşınabilir askeri muharebe sistemleri	İZMİR
TÜRK TİPSAN	Parenteral solüsyon ve BİO ürünler	ANKARA
MENSAN	Silah, mühimmat ve askeri teçhizat	ANKARA

Kaynak: TOBB (2010: 5-12)

TOBB (2010:5-12)'de sunulan veriler: Türkiye savunma sanayi bünyesinde üretim hizmeti veren yüklenici firma ve kuruluşların, Savunma Sanayii İmalatçılar Derneği (SASAD) yapılanmasındaki sorumluluk alanlarını ve firma sayısı ile bütünlük istihdamın boyutlarını sergilemektedir. Öte yandan, tabloda yer alan bazı firmaların; üretim yelpazelerini, sosyal topluma yönelik hizmet alanlarında değerlendirdikleri ve diğer sektörlerde hizmet veren kuruluşların bu durumdan etkilenecek, yan sanayi istihdamının artmasına öncülük ettikleri de söylenebilir. Ayrıca, tabloya bakarak; temel üretim için ihtiyaç duyulan ara malların, yurtiçi imkânlar çerçevesinde üretilebilirliği algısı: istihdam düzeyinde, pozitif yönlü ivme yükselişi yaşanmasının ve yerli işgücü kapasitesinde boyutsal genişleme ile karşılaşılmasının muhtemel bir seçeneği olarak kabul edilebilir.

Dolayısıyla istihdam, savunma sanayi üretim kapasitesinin yoğunluğuna paralel doğrusal yönlü bir gelişme izlediğinden; Türkiye'nin savunma sanayi üretim hareketliliğini incelediğimizde: son 10 yıl içerisinde yoğunlaşan savunma ve havacılık faaliyetlerinin ilerleme kaydettiği ve 2015 yılından sonra ülke genelinde toplanan sipariş (talep) mevduatlarının 11.913 Milyar \$ seviyesine ulaştığı görülmektedir.

Nihayetinde askeri donanım imalatını konu alan siparişlerin ürüne dönüştürülmesi ve sözleşme esasına bağlı hedef projelerin teklife sunulması; karara bağlanan sözleşme planlarının, aktif hale getirilmesi ile sağlanmaktadır (TOBB, 2015). Bu durumda, Türkiye savunma endüstrisinin savunma altyapısını oluşturan son yıllara ait sözleşme sayısı ve istihdam hacmi aşağıda Tablo-22 ile gösterilebilir.

Tablo.22 Türkiye Savunma Sanayi Bünyesinde Teklife Sunulan ve İmzalanan Sözleşmelere Endeksli İstihdam Verileri

YILLAR	TEKLİFE SUNULAN DOSYA SAYISI	İMZALANAN SÖZLEŞME SAYISI	İSTİHDAM
2006	16	18	30808*
2007	21	20	26.345
2008	25	15	17.841
2009	16	26	38.900
2010	10	11	34.653
2011	11	17	31.184
2012	33	19	33.491
2013	24	39	32.368
2014	16	225	31.242
2015	35	233	31.375
2016	-	300**	35.502

* TSK bünyesinde istihdam edilenler hariç

** Belirtilen sayıdan fazlası mevcut

Kaynak: TOBB (2007-2009), SSM (2010-2011), SASAD (2012-2016) & SSM (2011)

TOBB (2007-2009) ve diğerlerinin oluşturduğu istatistik kayıtları: Türkiye’de son yıllara damgasını vuran savunma endüstrisi gelişim müzakerelerini ve istihdam boyutlarını sergilemektedir. Ayrıca savunma faaliyetlerinin, diğer sektörler arasındaki istihdam düzeylerinde pozitif görünümlü bir etkileşimi tetiklediği ve olumlu sonuçlar ortaya çıkardığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra tabloda, Türkiye savunma endüstrisi istihdam verilerinin; 2007-2009 yılları arası hariç, son on yıl içerisinde sabit dalgalanmalar yaşadığı ve 2016 yılı itibariyle istikrarlı değerleri yakaladığı nitelendirilebilir. Öte yandan, yüklenici firmalar ile yapılan sözleşmelerin

son yıllardaki ilerleme seviyelerini incelediğimizde: 2006 - 2016 yılları arasında olumlu müzakerelerin gerçekleştirildiği ve Türkiye Savunma Sanayi bünyesinde ilklere imza atılarak, işgücü ve istihdam üzerinde olumlu gelişmelerin sirayet etmesine katkı sağlandığı kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, imzalanan sözleşme sayısına paralel istihdam seviyesinde olumlu ivme yükselişinin yaşandığı kabul edilebilir.

3.4.3 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Kamu yaptırımını altında gerçekleştirilen savunma (yatırım) harcamaları, ekonomik açıdan pozitif dışsallıklar kazandırabilir veya iktisadi değerlerin negatif dışsallıklar ile karşılaşmasına sebep olabilir. Bu nedenle birtakım savunma harcamaları, inovasyon içerikli altyapı düzenini sağlamak ve istihdamın boyutlarını genişletmek amacıyla gerçekleştirilirken; savunma hizmetine yönelik bazı yatırım harcamaları da, gelir uyuşmazlığı sonucu ortaya çıkan eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla finanse edilir. Dolayısıyla, devlet yaptırımına bağlı yatırım teşebbüsleri arasında yer alan savunma harcamaları; bölgesel istihdam düzeyinin üst seviyelere çıkarılması ve iktisadi faaliyetlere dayalı yetersiz ücret dağılımının dengede tutulması amacıyla sistematik olarak uygulanır. Böyle bir durumda, ulusal yönetim modelinin kararsız politikalar sergilemesi ve siyasi çekişmeler yaşanması, mevcut kaynakların dengeli kullanımına mani olacaktır ve vergi dağılımını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu sebepten dolayı yatırım amaçlı gerçekleştirilen ek harcamalar, istem dışı gelişen bütçe açıklarının çoğalmasına ve kamuya ait borç yükünün katlanarak, enflasyon değerlerinde ivme yükselişi yaşanmasına neden olacaktır (Yiğit ve Ulusoy, 2016: 375-389). İşte bu noktada, Türkiye'nin savunma harcamalarına paralel izdüşümü etkisi gösteren enflasyon istatistiklerini değerlendirmek gerekirse: Konsolide bütçe, GSYİH, Yİ-ÜFE, TÜFE, İstihdam, İşsizlik, KNTBS ve MSB bütçesi verileri altında incelemek en doğru karar olacaktır. Bu ifadeyi ise, aşağıda gösterilen Tablo-23 ile değerlendirmek mümkündür durumdadır.

Tablo. 23 Türkiye'nin Savunma İçerikli Enflasyon İstatistikleri (2010 – 2016)

ENFLASYON İSTATİSTİKLERİ		YILLAR						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Konsolide Bütçe	(Milyon Lira)	294	315	362	408	449	506	584
GSYİH (Cari Fiyatlar)	(Milyon Lira)	1.098	1.298	1.417	1.565	1.748	1.953	2.148
GSYİH (imalat sanayi) İktisadi faaliyet kolluna göre (Cari Fiyatlarla)	Değer (Milyon Lira)	175	230	249	294	343	391	433
	Pay (%)	15.1	16.5	15.9	16.2	16.8	16.7	16.6
	Değişim oranı (%)	15.7	31.2	8.5	17.9	16.8	13.8	10.8
GSYİH Büyümesi	(Yıllık %)	8.4	11.1	4.5	8.4	5.1	6.0	2.9
GSYİH Deflatörü	(Yıllık %)	5.7	8.9	6.9	6.1	8.3	7.4	7.8
Yurtiçi Üretici Fiyatları Endeksi (Yİ - ÜFE)	Kümülatif (Yıl Sonu Aralık Ayı)	8.87*	13.33*	2.45*	6.97*	6.36	5.71**	9.94
Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE)	Kümülatif (Yıl Sonu Aralık Ayı)	6.40	10.45	6.16	7.40	8.17	8.81	8.53
Toplam İşgücü ve İşsizlik Oranı	Toplam işgücü (Bin kişi)	24.591	25.209	26.443	26.902	28.787	29.652	30.540
	İşsiz sayısı (Bin kişi)	2.613	2.266	2.458	2.582	3.145	3.204	3.872
	İşsizlik oranı (%)	10.6	9.0	9.3	9.6	10.9	10.8	12.7
Kamu Net Toplam Borç Stoku	(Milyar TL)	317.5	289.6	240.5	197.2	186.8	161.0	218.9
Kamu Net Toplam Borç Stoku	(GSYİH %)	27.4	20.8	15.3	10.9	9.1	6.9	8.4
MSB Bütçesi (Cari Fiyatlar Altında Ödenen)	(Milyon Lira)	21.387	23.610	26.131	27.847	29.875	32.958	38.337
MSB Bütçesi (Cari Fiyatlar Altında Gerçekleşen)	(Milyon Lira)	15.101	16.463	18.524	19.872	21.267	22.723	26.281
MSB Bütçesi (Sabit 2010 Fiyatları)	(Milyon Lira)	21.241	21.012	21.395	22.246	22.371	22.662	24.720
TSK İstihdamı	Toplam işgücü (Bin kişi)	34.653	31.184	33.491	32.368	31.242	31.375	35.502
MSB Bütçesi / GSYİH	(% - Cari Fiyatlar)	1.4	1.3	1.3	1.3	1.2	1.1	1.2
MSB Bütçesi / GSYİH (İmalat sanayi)	(% - Cari Fiyatlar)	8.7	7.1	7.4	6.8	6.2	5.9	6.1
MSB Bütçesi / Konsolide Bütçe	(% - Cari Fiyatlar)	5.1	5.2	5.1	4.9	4.8	4.5	4.5

Not: * İlgili dönemde ilan edilen 2003 referans yılı ÜFE değişim oranlarıdır.

** İlgili yıldaki veriler revize edilmiştir.

Kaynak: BÜMKO, KB, SSM, SASAD; (2017)

BÜMKO (2017) ve diğerlerinin sağladığı endeks dökümleri: Türkiye’de 2010-2016 yılları arası gerçekleştirilen savunma yatırımlarının, enflasyon bileşenleri üzerindeki etki düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Tabloya göre: 2010-2016 dönemleri arasında ilerleme kaydeden Konsolide bütçe ve GSYİH değerleri düzenli bir yol izleyerek belirgin bir boyut kazanmıştır. Tabloda ayrıca, GSYİH dengesinin dalgalanma izlenimi yansıttığı ve sonrasında makul değerlere ulaştığı gözlenmektedir. Diğer yandan, yurtdışı üretici ve tüketici fiyat endekslerinin eş zamanlı değerlendirilmesi zinciri oluşturamadığı; ayrımlı fiyat düzeylerinin, Türkiye piyasalarına farklı dönemlerde nüfuz ettiği görülmektedir. Doğal olarak, toplam işgücü piyasalarına yansıyan fiyat düzensizliği; beraberinde, işsiz birey sayısının giderek artmasına ve işsizlik oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Yine de bu olumsuz etkileşimin aksine, Türkiye toplam kamu borç stokunun 2010 - 2016 yılları arasında düşme eğilimi gösterdiği ve GSYİH oranlarına karşılık gelen yıllık durum grafiğinin de şekillendiği anlaşılmaktadır. Zira tablodaki enflasyon değişkenlerine doğrudan etki eden MSB yatırımlarının enflasyonist hareketliliğini incelediğimizde: cari fiyatlar altında ödenen ve gerçekleşen harcamaların, 2010-2016 yılları arasında düzenli olarak artırıldığı; istihdam düzeyinin de yükseltilerek, yürütülen faaliyetlere paralel destekleyici teşebbüsler arasına alındığı kabul edilebilir. Nitekim MSB yatırımlarının, GSYİH ve Konsolide Bütçe içerisindeki dağılım istatistiklerini, enflasyon hareketliliğine karşılık gelen etki derecesi üzerinde değerlendirme yapmak gerekirse: 2010-2016 yılları arasında, cari fiyatlara bağlı oranların düşme eğilimi içerisinde oldukları ve GSYİH ile Konsolide bütçe üzerinde baskı niteliği oluşturacak herhangi bir etkinin söz konusu olmadığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, savunma yatırımlarının son 5 yıl içerisinde; enflasyon istatistikleri üzerine, kabul edilebilir daralma etkisi oluşturduğundan bahsetmek doğru olmayacaktır.

3.4.4 Türkiye Savunma Endüstrisi Harcamalarının Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Türkiye savunma sanayi yatırımlarının ödemeler dengesi üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkileri tam anlamıyla belirleyebilmek mümkün değildir. Ancak, ödemeler tablosunda yer alan değişkenlere ait finansal rezerv akımlarının; savunma endüstrisine yönelik faaliyetlerde denge unsuru oluşturabilmek amacıyla, MSB bütçesine doğrudan aktarıldığı söylenebilir. Nitekim Maliye Bakanlığı görevini yürüten Naci Ağbal'ın Anadolu Ajansı muhabiriyle, 28 Eylül 2017 tarihli İstanbul Mali Zirvesinde yapmış olduğu röportaj değerlendirmesine göre: “Türkiye'nin jeopolitik ekseninde son yıllara damgasını vuran olumsuz gelişmeler yüzünden, savunma sanayine yönelik yatırımların daha da çoğaltılacağı ve yeni vergi reformları altında finanse edileceği konusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca Ağbal, vergi reformuna dayalı fon hesabının devlet bütçesi kayıtlarında bir karşılığı bulunmadığından dolayı MSB fon hesabına aktarılacağından bahsetmiştir. Bununla birlikte, hükümetin ortaya koyduğu *Orta Vadeli Program* (OVP) için: 2018 yılı finansman gelirleri hesabına, 28 Milyar Türk Lirası değerinde getiri sağlayacak vergi reformlarının hazırlanması yönünde talimat verildiğini ifade etmiştir. Böylelikle proje çerçevesinde, 2018 yılı itibariyle şekillenerek 2020 yılına kadar sürecek olan düzenleme; her bir dönem için, yıllık temel kazanım verileri mutlak sayılarak % 5.5 oranında gerçekleşme amacına yönelik planlanmaktadır diye yorumlamıştır. Öte yandan hükümetin, hususi kullarındaki otomobillere ait *Motorlu Taşıtlar Vergisini* (MTV) yeni düzenleme ile % 40 oranında yükselteceğine değinmiştir. Dolayısıyla, vergi yapılandırmasıyla birlikte toplanacak olan gelirler arasından, 8 Milyar Türk Lirası gibi bir meblağın savunma harcamalarına aktarılacağını da dile getirmiştir. Sonuç olarak, savunma endüstrisinin gelirler vergisi ve beraberinde kurumlar vergisi arasındaki dağılım oranının % 3.5 düzeyinden % 6 seviyesine çıkarılacağını; ayrıca MTV vergilerinin belirli bir orandaki bölümünün, savunma sanayi fonuna el değiştirmeden aktarılması yönünde bir takım çalışmalar düzenleneceğini belirtmiştir” (PA Intelligence, 2017). Nihayetinde Bakan Ağbal'ın yapmış olduğu açıklama, Türkiye savunma sanayi yatırımlarının finansal rezerv kaynaklarını göstermekte ve piyasa ödemeleri üzerine

nasıl bir etki yansıttığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte aşağıda Tablo-24, Türkiye savunma sanayi harcamalarının ödemeler dengesi üzerindeki etkilerini istatistiksel veriler üzerinden sunmaktadır.

Tablo-24 Türkiye'nin Savunma Sanayi Yatırımları ve Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri

ÖDEMELER KARŞILIĞI		YILLAR							
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Bütçe Giderleri	Milyar TL	294	315	362	408	449	506	584	-
Faiz Hariç Giderler		246	272	313	358	399	453	534	-
Faiz Giderleri		48	42	48	50	50	53	50	-
Bütçe Gelirleri		254	297	332	390	425	483	554	-
Vergi Gelirleri		211	254	279	326	353	408	459	-
Bütçe Dengesi		- 40	- 18	- 30	- 18	- 24	- 23	- 30	
Faiz Dışı Denge		8	24	18	32	26	30	20	-
GSMH - Cari ABD Doları (Milyar)		765	825	867	942	926	850	849	-
GSMH - Sabit 2010 ABD Doları (Milyar)		765	850	892	966	1.017	1.076	1.107	-
Kişi Başına GSMH Sabit 2010 ABD Doları (Bin)		10.581	11.583	11.963	12.751	13.197	13.740	13.924	-
Kişi Başına GSMH Büyümesi (Yıllık %)		7.382	9.468	3.277	6.586	3.499	4.115	1.335	-
GSYİH - Cari ABD Doları (Milyar)		772	833	874	951	934	859	858	-
GSYİH - Sabit 2010 ABD Doları (Milyar)		772	858	899	975	1.025	1.088	1.119	-
2010 Fiyatları ve Döviz Kurları Temel Alınarak Hesaplanan Reel GSYİH (Milyar ABD Doları)		772	855	895	975	1.024	1.084	1.117	1.156
2010 Fiyatları ve Döviz Kurları Temel Alınarak Hesaplanan Kişi Başı GSYİH (Bin ABD Doları)		10.6	11.6	12.0	12.9	13.4	14.0	14.3	14.6
Cari Fiyatlar ve Döviz Kurları Temel Alınarak Hesaplanan Savunma Harcamaları (Milyon ABD Doları)		14.134	13.616	13.895	14.427	13.583	11.957	12.629	12.315

Tablo.24'ün Devamı								
ÖDEMELER KARŞILIĞI	YILLAR							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Sabit 2010 Fiyatları ve Döviz Kurları Temel Alınarak Hesaplanan Savunma Harcamaları (Milyon ABD Doları)	14.134	13.982	14.237	14.803	14.886	15.080	16.449	17.546
Sabit 2010 Fiyatları ve Döviz Kurları Temel Alınarak Hesaplanan Kişi başına Savunma Harcamaları (Bin ABD doları)	194	189	190	195	194	195	210	222
2010 Fiyatları Temel Alınarak Hesaplanan Savunma Harcamalarının Reel GSYİH Payı (%) ¹	1.83	1.64	1.59	1.52	1.45	1.39	1.47	1.52
2010 Fiyatları Temel Alınarak Hesaplanan Savunma Harcamalarının Yıllık Reel Değişim Oranı (%)	1.53	-1.08	1.82	3.98	0.56	1.30	9.08	6.67
Toplam Savunma Harcamasının Yüzdesi (Ekipman) ²	27.98	24.57	21.21	26.89	25.08	25.13	25.59	30.40
Toplam Savunma Harcamasının Yüzdesi (Personel) ³	49.75	53.02	56.02	54.58	56.88	56.82	57.69	53.28
Toplam Savunma Harcamasının Yüzdesi (Altyapı) ²	2.84	2.91	3.70	2.72	2.77	2.56	2.42	2.00
Toplam Savunma Harcamasının Yüzdesi (Diğer) ³	19.43	19.49	19.07	15.80	15.27	15.49	14.30	14.31
Savunma ve Havacılık İhracatı (milyon ABD doları)	853	1.090	1.262	1.569	1.855	1.929	1.953	-
Savunma ve Havacılık İthalatı (milyon ABD doları)	1.832	1.402	1.409	1.327	1.351	1.067	1.289	-
Savunma ve Havacılık Cirosu (milyon ABD doları)	4.174	4.381	4.756	5.076	5.101	4.908	5.968	-

Not: ¹ Aralık 2016'da Türkiye, GSYİH'nın hesaplama yöntemini; Avrupa Hesap Sisteminin (ESA) 2010 çözümlüğü ile uyumlu hale getirmek için esasen değişiklik kararı almıştır. Bu uygulama sonucu, 2010'dan 2017'ye kadar olan oranlar: 1.93%, 1.76%, 1.76%, 1.75%, 1.70%, 1.67%, 1.78% ve 1.86% olarak sırasıyla tanımlanmıştır. Rakamlar yuvarlak hesaba dönüştürülmüştür.

² Altyapı harcamaları NATO ortak altyapısını ve ulusal askeri inşaatı içermektedir.

³ Diğer harcamalar, işletme ve bakım harcamaları, diğer Ar-Ge harcaması ve yukarıda belirtilen kategoriler arasında tahsis edilmeyen harcamaları içermektedir.

* 2017 yılına ait tahmini rakamları içermektedir.

Kaynak: BÜMKO, THE WORLD BANK, NATO, SSM, SASAD; (2017)

BÜMKO (2017) ve diğerlerinin arşiv kaynaklarından derlenen veriler: Türkiye'nin ödemeler dengesi hareketliliğini, piyasa düzeyine etki eden savunma sanayi harcamalar dağılımını ve enflasyonist değişim oranlarını göstermektedir. Öte yandan, tablodaki veriler: 2010 – 2016 yılları arası, cari fiyatlar kapsamında değerlendirilen bütçe gelirlerinin giderleri karşıladığına; ancak, faiz giderlerinin denge düzeyi üzerinde Resesyon etkisi oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, elimine sonrası gelişen GSMH ve GSYİH değerlerinin boyutsal hacim kazandığı; lakin 2014 yılından sonra ki süreçte, hâsıla istatistiklerinin dalgalanma evresine girdiği netleştirilmektedir. Diğer taraftan, kişi başına düşen GSMH göstergelerinin 2010 sabit fiyatları altında, pozitif yönlü ilerleme kaydettiği izlenmektedir. Tabi ki ilerlemenin, 2010 yılından sonraki döneme yıllar bazında, küçük adımlarla geçiş yaptığı ifade edilebilir. Gayri safi yurtiçi hâsıla değerlerine baktığımızda ise: 2010 yılı sonrası, olumlu ve yer yer dalgalanmalı ivme yükselişi yaşandığı muhtemel sonuçlar arasındadır. Nitekim GSYİH Deflatörü ve büyümesi, GSMH' ya paralel eşanlı bir ivme gösterdiğinden; 2010 yılı başlangıcından itibaren büyüme oranlarının, küçük hamleler eşliğinde ilerleme kaydettiği söylenebilir. Bu noktaya kadar, cari fiyatlar altında değerlendirilen hâsıla istatistiklerinin 2010 yılı sabit fiyatları çerçevesinde değerlendirme konusu olarak ele alınması, hâsıla sonuçlarının daha pozitif yansımalar oluşturmasına ön ayak olmaktadır. Böyle bir piyasa hareketliliği içerisinde savunma harcamalarının, enflasyonist veriler ve ödemeler dengesi üzerinde oluşturacağı hacimsel baskı düzeyini incelemek gerekirse: askeri harcama giderlerinin, yıllar bazında pozitif yönlü artış gösterdiği ve harcamaların, enflasyon değerleri ile örtüşür sonuçlar ortaya çıkardığı varılan neticeler arasındadır. Ayrıca savunma harcamalarının, teknolojik inovasyon üzerinde yoğunlaştığı ve ar-ge faaliyetlerini öncelikli hedef olarak belirlediği nitelendirilebilir. Bununla birlikte, savunma ve havacılık alanında gerçekleştirilen ihracat düzeyinin ithalat düzeyini fazlasıyla karşıladığı ve olumlu gelişmelerin yaşandığı belirtilebilir. Dolayısıyla, savunma ve havacılık alanında kaydedilen ilerlemenin piyasalar üzerinde pozitif etki oluşturduğu ve diğer sektörler nazarında, piyasa hacmine olumlu katkı sağladığı kabul edilebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YERLİ SAVUNMA ENDÜSTRİSİ VE MAKROEKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ

4.1. Makroekonomi Tanımı ve Makroekonomik Performans Belirleyicileri

Makroekonomi, bir ülkeye ait iktisadi bileşenlerin tek bir çatı altında toplanıp, bir bütün olarak değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Öte yandan, ekonomiye bağlı toplam varyans dağılımını inceler. Araştırma konuları arasında ise: toplam üretim ve tüketim, toplam yatırım ve tasarruf, toplam istihdam ve işsizlik, toplam enflasyon ve ödemeler dengesi olmak kaydıyla; birbirinden farklı değişkenlerin, ekonomi içerisindeki işlem hacimlerini kapsamaktadır (Morgül, 2013:43-87). Nihayetinde Türkiye'nin makroekonomik yapısı ve savunma yatırımları arasındaki denge koşullarını incelediğimizde: ekonomiye yön veren temel ihtiyaçların arzu edilebilir kitlesel yaşam döngüsünü devam ettirebilmesi açısından, doğada yetersiz bulunan kaynaklara yönelik gerekli incelemeler yapılarak bütünleşik kısıtlama yoluna gidilmelidir. Zira serbest piyasa koşullarının geçerli olduğu Türkiye'de; ülke ekonomisinin tüm yönüyle kalkınmasına katkıda bulunacak olan iktisadi faktörler, ülke genelinde gerçekleştirilen mevduat birikimleri kapsamında işgücü piyasalarına aktarım yapılması ile mümkün olabilir. Nitekim tüketime sunulan ürün ve hizmetlerin, piyasalardaki dalgalanmalar nedeniyle fiyat değerlerinde gözlemlenen artma eğilimi; Türkiye genelindeki merkezi kurum, kuruluşlar ve tüzel kişiliklerin, yabancı devletler ve onların iç yapılanmaları arasında gerçekleştirilen bütün finansal faaliyetler, yıl bazında değerlendirilerek bir nevi muhasebat tablosu bütününde ele alınmalıdır. Dolayısıyla, bütün toplumlarda iktisadi ilerlemeye yön veren unsurlar, kalite standartlarının iyileştirilmesi açısından başat rol üstlenmektedir. Öyle ki, bir ekonominin makroekonomik performans önceliğine ve sürdürülebilirlik kabiliyetine ivedilikle ulaşması, bütün ülkeler tarafından hedeflenen bir strateji sürecidir. Bu nedenle, gelişen ve gelişme aşamasında ilerleme kaydeden ülkelerin, iktisadi

bileşenlerine etki eden dinamikleri (koşulları), ilk önce tespit edilmeli ve iyileştirmeye yönelik stratejiler belirlenmelidir (Erdem ve Tuğcu, 2013: 2). Bu bağlamda, makroekonomik performans belirleyicileri olarak karşımıza; İstihdam ve sermaye birikimi, verimlilik, beşeri sermaye, sektör hacmi, bölgesel etkileşim gibi iç dinamikler çıkmaktadır. Filiztekin (2005: 77-101)'in vurgulamaya çalıştığı iç dinamikler olarak;

- *İstihdam ve sermaye birikimi:* En basit tanımıyla istihdam; herhangi bir üretim döneminde, piyasalara sunulacak olan mal veya hizmetin, son aşamasına gelinceye kadar görevlendirilen, belirli sayıdaki işgücü katılımıdır. Sermaye birikimi ise; bir ülkenin, herhangi bir üretim dönemi içerisinde, sahip olduğu toplam fiziki yoğunluk kapasitesi olarak tanımlanabilir.
- *Verimlilik:* Herhangi bir ekonomide, belirli bir üretim dönemine bağlı kıt kaynaklar üzerinden, mümkün olduğu derecede azami fayda sağlanması işlemine verimlilik denir. Üretime dâhil edilen bütün iç ve dış faktörler, verimlilik derecesinin farklılık göstermesinde etken rol onar. Bu nedenle, üretim dönemlerinde verim farklılığı görülmesi muhtemeldir.
- *Beşeri sermaye:* Bütün ekonomilerde, beşeri sermaye olarak adlandırılan insan olgusu, iktisadi kalkınma açısından etkisini en çok hissettiren un surlardan biridir. Bu bağlamda, bir ülkede yaşayan insan faktörünün; sayısı, yaş grubu, cinsiyeti, eğitim düzeyi, işgücü katılımı ve üretkenlik durumunun toplamı, o ülkenin beşeri kalkınmışlık seviyesini belirlemektedir.
- *Sektör hacmi:* Tüm piyasalarda, sektör analizine bağlı homojen yapılanmaların, tek bir ortak noktası vardır. O da, ekonomik göstergelere konu olan üretim potansiyelidir. Bu potansiyel büyüklük içerisinde; üretime dayalı imalat sektörleri ve hizmet alanları ile birlikte, süreç aşamaları yer almaktadır. Öte yandan, ekonomik istikrarın sürdürülebilirliğine kaynak teşkil eden altyapı birimlerinin, taban birleşmesi noktalarını tayin eden finansal kapasite olarak da tanımlanabilir.

- *Bölgesel etkileşim:* Bir ülkenin mevcut bütünlüğünü oluşturan devlet kuramı, aynı sınırlar içerisinde fakat farklı coğrafyalardaki fiziki ve beşeri unsurların, tek bir çatı altında değerlendirilmesi ile mümkün olmaktadır. Ancak, devlet sistemini parçalara ayıran bölge unsurlarının, seviye bakımından farklılık göstermesi, ekonomik dengenin istikrarsız piyasa modeli oluşturmasına gerekçe sunmaktadır. Böyle bir etkileşim içerisinde, kalkınmışlık seviyesi düşük olan bölgelerin yatırımları ve istihdam kapasiteleri de yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla, bölgelerin etkileşimi karşısında oluşan işsizlik, yetersiz kaynak dağılımı ve dengesiz tüketim, bölgeler arasındaki gelişim farkının giderek artmasına neden olacaktır (Filiztekin, 2005: 77-101).

4.2. Makroekonomik Performans ve Yerli Savunma Endüstrisi Harcamaları İlişkisi

Öncelikle bir ekonominin, tüm yönüyle üreten sınıfında mı? Yoksa hazır tüketim kategorisinde mi? yer aldığını belirlemek gerekir. Zira her yönüyle üretken ekonomi, kendi başının çaresine bakabilen ve gerekli teknolojik yetkinliğe sahip ülke konumunda kabul edilir. Diğer yandan, hazır tüketime dayalı ekonomiler, her zaman bağımlı ekseninde yer alır ve çoğu zaman dış güçlerin yönlendirmesi ile karşı karşıya kalırlar. Bu bağlamda, sürekli üretme kapasitesine sahip ülkelerin, ekonomik kalkınma faktörlerine yön veren üretkenlik çarkı; her bir tur atışında tarım, hayvancılık, sanayi, ulaştırma, savunma, sağlık, turizm, vb. temel sektörlerde üretim yeteneğinin ivme kazanmasına yardımcı olur. Dolayısıyla bir ülkenin üretkenliği, hangi sektör ya da sektörler üzerinde daha fazla ilerleme gösteriyor ise, uzmanlaşma alanlarının da o yönde gelişme kaydettiğini söyleyebiliriz (Kalem, 2015:5). Nitekim otarşi aşamasındaki bir ülkenin, üretkenlik alanı bakımından imalat sanayi üzerinde uzmanlaştığını kabul edersek; birbiriyle etkileşim halinde olan paralel sektörlerin de, bu gelişmeden nasiplerini almaları kaçınılmazdır. Öyleyse, üretim = imalat sanayi = yerli üretim denklemi doğrultusunda, milli sanayinin uzmanlaşması muhtemel kabul edilebilir. Bu durumda, makroekonomik performansın doğrudan olmasa bile, dolaylı

yoldan yerli savunma sanayi üzerinde pozitif yönlü etkisi olacaktır. Öte yandan, yerli üretime bağlı güvenlik harcamalarının, diğer sektörler nazarında oluşturacağı etki: o ülkenin, savunma kaynaklı tasarım girişimlerini, ulusal güvenliğin sağlanması ya da uluslararası piyasalarda hacim kazanılması açısından, farklı üretim sonuçlarına dönüştürmektedir. Ayrıca, yerli savunma endüstrisinin harcama büyüklüğü, uygulanan dış siyaset açısından değişiklik gösterebilmektedir. Bunun yanı sıra, milli savunma üretiminin sürekliliğini sağlayabilmek adına, Ar-Ge çalışmalarının kesintisiz bir sermaye altyapısına ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle, olgunlaşma evresine kadar yapılan yerli üretim harcamalarının; diğer iktisadi faktörlerin tasarrufları üzerinde negatif yönlü etki yaratabileceği gibi, sosyal açıdan da öteki alanlarda olası teknolojik yeniliklere kapı açabilmektedir (Topcu, 2010: 83-84).

4.3. Türkiye'nin Yerli Savunma Endüstrisinde, Ar – Ge Kazanımları Sonrası Ortaya Çıkan Ürün Konsepti

Bugün Türkiye, sayısız proje çalışmaları kapsamında özgün tasarımlara imza atmış ve yerli savunma sanayinin gelişimine yönelik, ana yüklenici kurumlar ile iştirakçi kuruluşlar arasında oluşturduğu ortaklık sözleşmeleri çerçevesinde, yerli savunma kapasitesinin artırımı yoluna gitmiştir. Bu aşamada, kendini gösteren millileştirme programı ile birlikte; yazılım, donanım, üretim ve pek çok yan sanayi alanında, ileri teknolojiye duyulan gereksinim ön plana çıkmakta ve Türkiye için gereken ileri savunma tekniğine dayalı ekonomik kalkınma modeli kendini göstermektedir (SSM, 2016). Bu platformda şekillenen yeni nesil ürünler olarak, aşağıda Tablo-25 ile sunulan materyaller kanıt niteliğinde gösterilebilir.

Tablo.25 Türkiye'nin Yeni Nesil Savunma Gücü

ÜRÜN	HİZMET	YÜKLENİCİ KURULUŞ
KARA ARAÇLARI		
ALTAY	Ana Muharebe Tankı	SSM / OTOKAR
ACV 15	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
ACV 19	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
ACV 300	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
ACV-S AKINCI	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
AAV7	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
KORKUT-30	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
KORKUT KKA	Paletli Zırhlı Komuta Kontrol Aracı	ASELSAN
KORKUT SSA	Paletli Zırhlı Silah Sistemi Aracı	ASELSAN
KAR LEOPARI	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
KAPLAN (LAWC-T)	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	FNSS
TULPAR	Paletli Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA)	OTOKAR
M113	Zırhlı Personel Taşıyıcı (ZPT) / Modernizasyon Çalışması Yapılmış	FNSS
LEOPARD 1T	Ana Muharebe Tankı / Modernizasyon Çalışması Yapılmış	ASELSAN
LEOPARD 2NG	Ana Muharebe Tankı / Modernizasyon Çalışması Yapılmış	ASELSAN
M60T	Ana Muharebe Tankı / Modernizasyon Çalışması Yapılmış	ASELSAN
BMC 185-09B (4X4)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	BMC
BMC 235-16P (4X4)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	BMC
BMC 380-26P (6X6)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	BMC
BMC 525-44 (8X8)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	BMC
Land Rover Defender 110	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	OTOKAR
Land Rover Defender 130	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	OTOKAR
Land Rover Defender 90	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	OTOKAR
Pİ 12-210 (4X4)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	Pi MAKİNA
Pİ 18-240 (4X4)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	Pi MAKİNA
Pİ 24-360 (6X6)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	Pi MAKİNA
Pİ 4 (4X2)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	Pi MAKİNA
Pİ 5 (4X4)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	Pi MAKİNA
Pİ 6-90 (4X4)	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	Pi MAKİNA
ASTEVO 4X4	Taktik Tekerlekli Araç (TTA)	TURKAR

Tablo-25'in devamı		
ÜRÜN	HİZMET	YÜKLENİCİ KURULUŞ
KARA ARAÇLARI		
HUNTER	Taktik Tekerlekli Zırhlı Araçlar (TTZA)	NUROL MAKİNA
RN-94	Taktik Tekerlekli Zırhlı Araçlar (TTZA)	NUROL MAKİNA
HIZIR	Taktik Tekerlekli Zırhlı Araçlar (TTZA)	KATMERCİLER
AKREP	Taktik Tekerlekli Zırhlı Araçlar (TTZA)	OTOKAR
AMAZON - BMC 2XX 8Z	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	BMC
VURAN - BMC 250 10Z	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	BMC
xTream BMC 325 7p 4X4	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	BMC
EJDER YALÇIN 4X4	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	NUROL MAKİNA
COBRA	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	OTOKAR
COBRA II	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	OTOKAR
KAYA (Personel Taşıyıcı)	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	OTOKAR
KAYA II (Personel Taşıyıcı)	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	OTOKAR
URAL	Ağır Zırhlı ve Mayına Dayanımlı Taktik Tekerlekli Araç	OTOKAR
KİRPİ - BMC 350 16Z	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	BMC
KİRPİ II - BMC 350 18Z	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	BMC
KALE	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	OTOKAR
BİZON	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	TURKAR
PARS 6X6	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	FNSS
EJDER 6X6	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	NUROL MAKİNA
ARMA 6X6	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	OTOKAR
AV8 8X8	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	FNSS
PARS 8X8	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	FNSS
ARMA 8X8	Mayın ve Pusu Korumalı Ağır Zırhlı Personel Taşıyıcı Araç (MRAP)	FNSS

Tablo-25'in devamı		
ÜRÜN	HİZMET	YÜKLENİCİ KURULUŞ
KARA ARAÇLARI		
FIRTINA OBÜSÜ	Paletli ve Zırhlı Ağır Top Aracı	MKE
PANTER	40 KM Menzilli Topçu Silahı	MKE
RAHVAN	Uçak Çeker / Özel Maksatlı Araç	2. HİBM Komutanlığı (TSK)
KUNDUZ	Amfibik Zırhlı Muharebe İstihkâm İş Makinesi / Özel Maksatlı Araç	FNSS
SAMUR	Seyyar Yüzücü Hücum Köprüsü / Özel Maksatlı Araç	FNSS
GLOBİKA	İnsansız Kara Aracı / Özel Maksatlı Araç	GLOBAL TEKNİK
UKR	Bomba İmha Robotu / Özel Maksatlı Araç	GATE ELEKTRONİK
KAPLAN	Bomba İmha Robotu / Özel Maksatlı Araç	ASELSAN
ROBAS	Keşif ve Gözetleme Robotu / Özel Maksatlı Araç	GATE ELEKTRONİK
KANGAL	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı	KATMERCİLER
PİT-BULL VX	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı	KATMERCİLER
TOMA	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı	KATMERCİLER
EJDER TOMA	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı	NUROL MAKİNA
ILGAZ	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı	NUROL MAKİNA
TOMA	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı	NUROL MAKİNA
ZİGA / ISV (ST)	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı - Su Topu	OTOKAR
ZİGA / ISV (ZPT)	Toplumsal Olaylara Müdahale Amaçlı İç Güvenlik Aracı - Zırhlı Personel Taşıyıcı	OTOKAR
PARS 4X4	Üretimi Gerçekleşmeyen Prototip Araç	FNSS
İZCİ 4X4	Üretimi Gerçekleşmeyen Prototip Araç	NUROL MAKİNA
YAVUZ	Üretimi Gerçekleşmeyen Prototip Araç	OTOKAR
GEKKO	Üretimi Gerçekleşmeyen Prototip Araç	TEMSA

Tablo-25'in devamı			
ÜRÜN	HİZMET	YÜKLENİCİ KURULUŞ	
DENİZ ARAÇLARI			
MİLGEM	Denizaltı Savunma Harbi ve Keşif Karakol Gemisi	SSM / STM	
LCT	Süratli Amfibi Gemi	ADİK / FUTRANS	
LST	Amfibi Tank Çıkarma Gemisi	HAVELSAN	
LPD	Havuzlu Çıkarma Gemisi	HAVELSAN	
YTKB	Yeni Tip Karakol Botu	HAVELSAN	
FAC	42 M Süratli Hücum Teknesi	RMK MARINE	
SGAK	Sahil Güvenlik Arama Kurtarma Gemisi	RMK MARINE	
KAAN SINIFI	MRTP 15	Ani Müdahale Botu	YONCA - ONUK
	MRTP 16	Ani Müdahale Botu	YONCA - ONUK
	MRTP 20	Geliştirilmiş Ani Müdahale Botu	YONCA - ONUK
	MRTP20-U	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
	MRTP22-U	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
	MRTP24-U	Özel Harekât Botu	YONCA - ONUK
	MRTP24 FAC	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
	MRTP 29	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
	MRTP 33	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
	MRTP34	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
	MRTP 40	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
	MRTP 44	Süratli Hücumbot	YONCA - ONUK
HÜCUM BOT	Yüksek Hızlı Savaş Gemisi	SELAH	
ARES 110 HERCULES	Çok Fonksiyonlu Devriye Gemisi	ARES	
SNR-17	Hızlı Devriye Botu	İSTANBUL SHİPYARD	
SAT TİB	Özel Harekât Botu	SELAH	
ARES 125 FAMB	Süratli Hücumbot	ARES	
ARES 58 FPB	Çok Fonksiyonlu Süratli Devriye Botu	ARES	
ARES 150 SOF	Özel Kuvvetler Destek Botu	ARES	
KND 30	Süratli Hücumbot	ARES	

Tablo-25'in devamı		
ÜRÜN	HİZMET	YÜKLENİCİ KURULUŞ
DENİZ ARAÇLARI		
ARES 42 HECTOR	Modern Piket Bot	ARES
MTA TURKUAZ	Sismik Araştırma Gemisi	İSTANBUL SHİPYARD
IŞIN A-583 / AKIN A-584	Kurtarma ve Yedekleme Gemisi (KURYED)	İSTANBUL SHİPYARD
ALEMDAR A-601	Denizaltı Kurtarma Gemisi (MOSHIP)	İSTANBUL SHİPYARD
LEVENT	İnsansız Suüstü Aracı	ASELSAN
YKG A-595	Yarbay Kudret Güngör İkmal Gemisi	KALKAVAN SEDEF SHIPBUILDING
GMK - C	Otonom Sualtı Gözlem Aracı	GATE ELEKTRONİK
AUV	Otonom Sualtı Gözlem Aracı	GATE ELEKTRONİK
GELİBOLU	Uzaktan Kumandalı Sualtı Aracı	GATE ELEKTRONİK
GLOBİDA	İnsansız Suüstü Aracı	GLOBAL TEKNİK
LDG	Geliştirilmiş Lojistik Destek Gemisi	SELAH
SAR 33 / SAR 35	Geliştirilmiş Süratli Hücumbot	İSTANBUL SHİPYARD
ÜRÜN	HİZMET	YÜKLENİCİ KURULUŞ
HAVA SAVUNMA ve FÜZE SİSTEMLERİ		
T129 ATAK	Taaruz ve Taktik Keşif Helikopteri	TAI
HÜRKUŞ	Türk Başlangıç ve Temel Eğitim Uçağı	TAI
TURNA	Hedef Uçağı	TAI
ANKA	İnsansız Hava Aracı	TAI
ŞİMŞEK	Hedef Uçağı	TAI
ARI-1T	Döner Kanatlı Mini İHA	ASELSAN
EFE	Mini İHA (İnsansız Hava Aracı)	VESTEL
KARAYEL	İnsansız Hava Aracı	VESTEL
TEPEGÖZ	Güneş Enerjili İnsansız Hava Aracı	OTONOM
MİHA	Mini İnsansız Hava Aracı	BAYKAR
GLOBİHA	Mini İnsansız Hava Aracı	GLOBAL TEKNİK
GLOBQAD	İnsansız Hava Aracı	GLOBAL TEKNİK
A400M	Askeri Kargo Uçağı	TAI
T38 ARI	Modernize Edilmiş Savaş Uçağı	TAI

Tablo-25'in devamı		
ÜRÜN	HİZMET	YÜKLENİCİ KURULUŞ
HAVA SAVUNMA ve FÜZE SİSTEMLERİ		
GÖKTÜRK - 2	Elektro-Optik Alçak Yörünge Yer Gözetleme Uydusu	TAI
CİRİT 2.75"	Lazer Güdümlü Füze	ROKETSAN
HİSAR - A / HİSAR - O	Hava Savunma Füzeleeri	ROKETSAN
MIZRAK - O	Orta Menzilli Tanksavar Füze	ROKETSAN
MIZRAK - U	Uzun Menzilli Tanksavar Füze	ROKETSAN
SOM	Satha Atılan Orta Menzilli Mühimmat	ROKETSAN - TÜBİTAK
MAM	Mini Akıllı Mühimmat	ROKETSAN
HİSAR - A	Alçak İrtifa Hava Savunma Füze Sistemi	ASELSAN
HİSAR - O	Orta İrtifa Hava Savunma Füze Sistemi	ASELSAN
KMS	Kaideye Monteli Hava Savunma Sistemi	ASELSAN
AİC	Hava Savunma Ateş İdare Cihazı	ASELSAN
HGK	Hassas Güdüm Kiti	ASELSAN / TÜBİTAK
LGK	Lazer Güdüm Kiti	ASELSAN
KGK	Kanath Güdüm Kiti	ASELSAN / TÜBİTAK
NEB	Nüfuz Edici Bomba	MKE / TÜBİTAK
RTR	Topçu Roketleri	ROKETSAN
T - 300 / ÇNRA	Çok Maksatlı ve Çok Namlulu Roketatar Sistemi	ROKETSAN
TR - 122 / ÇNRA	Çok Namlu Roketatar Sistemi	ROKETSAN
T - 107 / ÇNRA	Çok Maksatlı ve Çok Namlulu Roketatar Sistemi	ROKETSAN

Kaynak: SSM (2015-2016)

SSM (2015-2016) materyalleri, Türkiye'de gerçekleştirilen Ar-Ge çalışmaları sonrası; modernizasyon aşamalarından geçirilen eski nesil savunma ürünleri ile birlikte, yerlerine getirilen yeni nesil muharebe silahlarının ve modern savunma teknolojileriyle donatılmış ileri seviye silah sistemlerinin gelişim kapasitesini göstermektedir. Ayrıca tabloda, yüklenici firma kategorisini şekillendiren kuruluşların faaliyet yoğunlukları ve Türkiye'deki yerli sanayi üretiminin ulusal boyutları sunulmaktadır. Öte yandan, tablodaki ürün dağılımına göre: Türkiye'nin kara gücüne bağlı ürün çeşitliliğinde daha fazla ilerleme kaydettiği ve deniz gücü

haricindeki diğer savunma alanlarında, yetersiz inovasyon yatırımı gerçekleştirdiği görülmektedir. Tabii ki Türkiye'nin 21'nci yüzyıl savunma ideolojisine yön veren yeni nesil ürün yelpazesindeki gelişmeler, ilerleyen yıllarda daha büyük projelerin gerçekleştirilebileceğine kanıt niteliğindedir. Bu noktada, Türkiye savunma sanayi bünyesine dâhil edilen ileri teknoloji ürünlere örnek son dönem proje çalışmaları, aşağıda Tablo-26 ile gösterilebilir.

**Tablo.26 Türkiye Savunma Sanayinde
Yeni Nesil Ürünlere Ait Proje Çalışmaları**

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ KARA ARAÇLARINA AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	SÖZLEŞME BEDELİ	PROJE AŞAMASI	GELİŞMELER
1	K.04 Altay Projesi	14.05.2004 – 242 / 30.03.2007 - 353 20.06.2007 - 367 / 20.09.2007 - 370	Yurtiçi Geliştirme	1 Adet MTR (Hareket Kabiliyeti Testi Ön Prototipi) 1 Adet FTR (Atış Testi Ön Prototipi) 1 Adet BH&T (Balistik Gövde ve Kule Prototipi) 2 adet Türk Ana Muharebe Tankı Prototipi Teknik Veri Paketi	OTOKAR	494.000.000 \$	Prototip Geliştirme ve Kalifikasyon (Aşama III)	Kritik Tasarım Gözden Geçirme (CDR) Mayıs 2013 itibarı ile onaylanarak Aşama III – Prototip Geliştirme ve Kalifikasyon faaliyetlerine başlanılmıştır.
2	K.05 Leopard I A1/A1A4 İyileştirme	02.06.2000 - 18	Yurtiçi Geliştirme	171 adet	AELSAN	160.000.000 \$+ ek sözleşme bedeli 3.275.000 \$	Garanti Sonu	Garanti Dönemi faaliyetleri tamamlanmıştır.

Tablo.26'nın Devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ KARA ARAÇLARINA AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	SÖZLEŞME BEDELİ	PROJE AŞAMASI	GELİŞMELER
8	K.28 - 02 TTA 3/4 Ton Komuta Kontrol ve Personel Aracı	30.03.2007 - 359 18.12.2008 - 428	Ortak Üretim	861 adet (413 adet ¾ ton Komuta Kontrol Aracı, 448 adet ¾ ton Yük - Personel Aracı)	OTOKAR Otobüs Karoseri A.Ş.	34.730.944 €	Garanti Sonu	Garanti Dönemi faaliyetleri tamamlanmıştır.
7	K.28 - 01 TTA Mayına Karşı Korunmalı Araç	30.03.2007 - 359 18.12.2008 - 428	Yurtiçi Geliştirme	614 adet	BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş.	151.439.223 €	Seri Üretim Dönemi	Seri Üretim Dönemi faaliyetleri devam etmektedir
6	K.26 Tank Atış Kontrol Sistemi	14.05.2004 - 242	Yurtiçi Geliştirme	2 Set Tank Atış Kontrol Sistemi	ASELSAN	22.000.000 \$	Platform Entegrasyon Dönemi	Platform bütünlüğü tamamlanmış olup atış testler beklenmektedir.
5	K.19 30 Yataklı Seyyar Cerrahi Hastane	22.06.2005 - 270 05.12.2007 - 381	Ortak Üretim	1 adet 30 yataklı Seyyar Cerrahi Hastane ve Mobil İlk Yardım İstasyonu	GAMA	17.221.705 €	Garanti Sonu	Garanti Dönemi faaliyetleri tamamlanmıştır.
4	K.17 Seyyar Yüzücü Hücum Köprüsü	12.12.2006 - 338	Yurtiçi Geliştirme	4 Set (600m) (kullanım) + 50 m (eğitim)	FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.	130.272.113 \$	Garanti Dönemi	Garanti Dönemi'ne ilişkin faaliyetler devam etmektedir.
3	K.16 Nükleer Biyolojik Kimyasal (NBC) Korumucu Elbise Takımı	12.05.2003 - 231 12.12.2006 - 337	Yurtiçi Geliştirme	161.102 adet NBC Korumucu Elbise Takımı (NBC Korumucu Elbise, Bot Kılıfı ve Eldiven)	ÇAN Ortak Girişim	48.747.507 €	Seri Üretim Dönemi	Seri Üretim Dönemi faaliyetleri devam etmektedir.

Tablo-26'nın devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ KARA ARAÇLARINA AİT PROJELER									
15	14	13	12	11	10	9			
Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı Projesi (TOMA)	Muharebe Sahası Tanıtma Sistemi	K.32 KBRN Mobil Arazi Laboratuvarı	K.31 Tank Taşıyıcı Araç ve Römoorku (TTAR)	K.29 Amfibî Zırhlı Muharebe İstihkâm İş Makinası (AZMİM)	K.28 - 04 TTA 5 - 10 Ton Yükl Araçları	K.28 - 03 TTA 2 - 1/2 Ton Yükl ve Personel Aracı			
20.12.2012 - 2 sayılı Başbakanlık Oluru	15.12.2010 - 548	09.04.2008 - 422 06.01.2010 - 500	05.12.2007 - 401 01.07.2009 - 472	05.12.2007 - 399 18.12.2008 - 429	30.03.2007 - 359 18.12.2008 - 428	30.03.2007 - 359 18.12.2008 - 428			
Yurtiçi Geliştirme	Yurtiçi Geliştirme	Ortak Üretim	Ortak Üretim	Yurtiçi Geliştirme	Yurtiçi Geliştirme	Yurtiçi Geliştirme			
25 adet	2 adet MSTTS Prototipi	1 adet	45 adet tank taşıyıcı araç ve römoorku	12 adet	685 adet (282 adet 5 ton Yükl Aracı, 403 adet 10 ton Yükl Aracı)	706 adet			
NUROL MAKİNA A.Ş.	ASELSAN	INDRA Sistemler S.A.	HEMA ENDÜSTRİ A.Ş.	FNSS	BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş.	BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş.			
6.125.000 \$	17.190.000 TL	3.925.000 \$	17.600.000 €	30.161.400 \$	100.269.891 €	62.837.767 €			
Seri Üretim Dönemi	Doğrulama Dönemi	Garanti Dönemi	Garanti Dönemi	Garanti Dönemi	Garanti Sonu	Seri Üretim Dönemi			
Seri Üretim Dönemi faaliyetleri devam etmektedir.	Kritik tasarım faaliyetleri tamamlanmıştır. Doğrulama Faaliyetlerine başlanacaktır.	Garanti Dönemi'ne ilişkin faaliyetler devam etmektedir.	Garanti Dönemi'ne ilişkin faaliyetler devam etmektedir.	Araç teslimatları tamamlanmıştır.	Garanti Dönemi faaliyetleri tamamlanmıştır.	Seri Üretim Dönemi faaliyetleri devam etmektedir.			

Tablo-26'nın devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ DENİZ ARAÇLARINA AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
1	D.01 Mayın Avlama Gemisi	8.04.1999 - 8	Ortak Üretim	6 adet mayın avlama gemisi, 1 adet sahil simülatörü	Abeking & Rasmussen - Fr. Lürssen Werft	625.000.000 \$	Kapamış	Garanti kapsamında değişen malzemelerin garanti süreci devam etmektedir.
2	D.11 Denizaltı Kurtarma Ana Gemisi	22.06.2005 - 274 15.06.2010 - 527	Yurtiçi Geliştirme	1 adet	İstanbul Denizcilik Gemi İnşa Sanayi ve Tic. A.Ş.	65.000.000 € 55.000.000 TL	Üretim ve Teslimat	13.02.2012 tarihinde avans ödemesinin yapılmasına müteakip tasarım ve inşaa faaliyetlerine başlanmıştır. 01.10.2013 tarihinde "Teknenin Ana Güverte Dâhil İnşaatının Tamamlanması" aşaması gerçekleştirilmiştir. Eğitimler ve Fabrika Kabul Testleri icra edilmiştir. TKY yükümlülüğü kapsamında Pervane ve Şaft Üretimi Projesi Faz- I Teknik Veri Paketi teslimatı gerçekleştirilmiştir.
3	D.14 Kurtarma ve Yedekleme Gemisi	30.06.2006 - 325 15.06.2010 - 528	Yurtiçi Geliştirme	2 adet	İstanbul Denizcilik Gemi İnşa Sanayi ve Tic. A.Ş.	64.000.000 € 57.000.000 TL	Üretim ve Teslimat	06.12.2011 tarihinde avans ödemesinin yapılmasını müteakip tasarım ve inşaa faaliyetlerine başlanmıştır. Her iki gemi için de 20.08.2013 tarihinde "Teknenin Ana Güverte Dâhil İnşaatının Tamamlanması" aşaması gerçekleştirilmiştir. Eğitimler ve Fabrika Kabul Testleri icra edilmiştir. Gemilerin arama, tespit, teşhis ve kurtarma imkân ve kabiliyetinin artırılmasına yönelik olarak çalışma derinliği 3.000 m olan sistemlerin tedarik edilmesini içeren Sözleşme Değişiklik Teklifi' nin incelenmesine başlanmıştır.

Tablo.26'nın Devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ DENİZ ARAÇLARINA AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
6	D.04.01 - MİLGEM Projesi Prototip Gemi Klaslama Hizmeti Tedariki	14.05.2004 - 247 22.06.2005 - 281	Yurtiçi Geliştirme	1 adet	Türk Loydu Vakfı İktisadi İşletmesi	228.000 \$	Teslimatlar tamamlandı	Resim ve doküman onayları tamamlanmış, görevlendirilen heyet ile nihai kabul yapılmıştır. Nihai kabul ödemesi yapılmış ve avans teminat mektupları iade edilmiştir.
5	D.19 Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi	05.12.2007 - 397 05.01.2012 - 612	Yurtiçi Geliştirme	1 adet	Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş. (Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi Tasarım Paketi Tedariki Sözleşmesi Ana Yüklenicisidir.)	5.600.000 TL (Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi Tasarım Paketi Tedariki Sözleşmesi bedelidir)	Tasarım	“Tasarım aşaması” ve “inşa aşaması olmak üzere iki aşamada yürütülecek olan projenin tasarım aşaması kapsamında, avans ödemesi 22.01.2013 tarihinde yapılmış ve Teslimat Takvimi başlanmıştır. Eğitimler, model deneyleri ve formları en uygun şekilde getirmeye yönelik faaliyetler devam etmektedir.
4	D.11.01 Sismik Araştırma Gemisi	18.12.2008 - 442 14.06.2011 - 596	Yurtiçi Geliştirme	1 Adet	İstanbul Denizcilik Gemi İnşa Sanayi Tic. A.Ş.	71.932.980 € 62.834.958 TL	Üretim ve Teslimat	18.09.2012 tarihinde avans ödemesinin yapılmasını müteakip tasarım ve inşa faaliyetlerine başlanmıştır. “Tekne Bloklarının Kızak Üzerinde Montajına Başlanması” aşaması 30.12.2013 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Eğitimler ve Fabrika Kabul Testleri ıtra edilmiştir. Bilimsel araştırma imkân ve kabiliyetlerinin iyileştirilmesini teminden, geminin seyir süğasının ve denizde kalış süresinin artırılmasına yönelik Sözleşme Değişikliği gerçekleştirilmiştir.

Tablo.26'nın Devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ DENİZ ARAÇLARINA AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
7	D.04 Denizaltı Savunma Harbi ve Keşif Karakol Gemisi (MİLGEM)	Bu bilgi alt proje başlıkları altında mevcuttur.	Yurtiçi Geliştirme	4 adet	Bu bilgi alt proje başlıkları altında mevcuttur.	Bu bilgi alt proje başlıkları altında mevcuttur.	Teslimat	Gemi 27 Eylül 2011 tarihinde Dz. K. K. lığı bünyesine girmiştir. İkinci Gemi (BÜYÜKADA) 27 Eylül 2013 tarihinde Dz. K. K. lığı bünyesine girmiştir. 3. Gemi (BURGAZADA) ve 4. Gemi olan (KINALIADA) inşasına yönelik olarak SSİK Kararı gereğince firmalardan alınan teklifler SSİK' e sunulacaktır. Ana Tahrik Sistemi Sözleşmesi'ne yönelik MTU A.Ş. ve STM A.Ş. firmalarından tekrar teklif alınması hususu SSİK' e sunulacaktır.
8	D.04.03 - MİLGEM Projesi Prototip Gemi ve İkinci Gemi Ana Tahrik Sistemi Tedariki	14.05.2004 - 247 22.06.2005 - 281 17.11.2006 - 328 09.04.2008 - 407	Ortak Üretim	2 adet	MTU Motor Türbin San. Ve Tic. A.Ş.	62.686.000 €	Üretim ve Teslimat	Prototip geminin 3 Aralık 2012 tarihinde Nihai Kabul yapılmış olup, 2. geminin Nihai Kabulü ise 10 Eylül 2013 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Her iki gemiye ait garanti süreçleri sürdürülmektedir.
9	D.04.04 - MİLGEM Projesi Prototip Gemi Dizayn Hizmetleri Platform İnşa Donatım Malzeme ve Hizmetleri Tedariki	14.05.2004 - 247 22.06.2005 - 281 17.02.2006 - 303 09.04.2008 - 407	Yurtiçi Geliştirme	2 gemi için bir kısım tasarım hizmeti ile platform inşa donatım malzeme ve hizmetlerinin tedariki	STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.	127.800.000 \$	Üretim ve Teslimat	Prototip Gemi kapsamında arıza bildirimlerinin giderilmesi faaliyetlerine devam edilmiştir. İkinci Geminin Geçici Kabul hazırlık faaliyetleri sürdürülmüştür.

Tablo.26'nın Devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ DENİZ ARAÇLARINA AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
10	D.05 Sahil Güvenlik Arama Kurtarma Gemileri	14.05.2004 - 249 30.06.2006 - 314	Ortak Üretim	4 adet	RMK Marine Gemi Yapım Sanayii ve Deniz Taşımacılığı İşletmesi A.Ş.	352.500.000 €	Üretim ve Teslimat	1. ve 3. Gemilerin geçici kabulü 5 Nisan 2013 tarihinde, 2. Geminin geçici kabulü ise 21 Kasım 2013 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 1. 2. ve 3. Gemilere ilişkin garanti sürecinin işletilmesine ve garanti bildirimlerinin kapatılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. 4. geminin ise Liman Kabul Testleri faaliyetine devam edilmiştir.
11	D.08 Yeni Tip Denizaltı	22.06.2005 - 271 12.12.2006 - 348 22.07.2008 - 426	Ortak Üretim	6 adet	HDW - MFI Ortak Girişimi	2.060.000.000 €	Tasarım Dönemi	Gölcük Tersanesinin altyapı iyileştirme faaliyetleri, denizaltılara ilişkin tasarım adaptasyonu faaliyetleri, Teknoloji Transferi faaliyetleri ve denizaltı inşası öncesinde hazırlık faaliyetleri sürdürülmüştür.
12	D.12 Sualtı Taarruz Timleri Harekâtı için İntikal Botları (SAT)	22.06.2005 - 275	Yurtiçi Geliştirme	2 adet SAT Botu	Yonca - Onuk Adi Ortaklığı	8.666.000 €	Garanti süresi devam ediyor.	SAT - 2 Botunun Kesin Teslimi gerçekleştirilmiştir.
13	D.02.08 25 Tonluk Sahil Güvenlik Botu	05.12.2007 - 382	Yurtiçi Geliştirme	17 adet 25 Tonluk Sahil Güvenlik Botu	Yonca - Onuk Adi Ortaklığı	49.989.146 €	Üretim ve Teslimat	5 ve 8. botların Geçici Teslim'i, 2 ve 4. botların Kesin Teslim'i yapılmıştır. Diğer Botların inşasına devam edilmiştir.

Tablo.26'nın Devamı								
SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ DENİZ ARAÇLARINA AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
14	D.08 Yeni Tip Karakol Botu	19.01.2005 - 266	Yurtiçi Geliştirme	16 adet Yeni Tip Karakol Botu	DEARSAN Gemi İnşaat Sanayi A.Ş.	402.000.000 €	Üretim ve Teslimat	8 ve 11. botların Geçici Teslim'i, 4ve 7. botların Kesin Teslim'i yapılmıştır. Diğer Botların inşasına devam edilmektedir.
15	Yüzer Birlikler Sistem Cihaz Donanım Modifikasyonu ve Yenileştirme Projesi	15.12.2010 - 561	Modernizasyon	5 adet	İstanbul Denizcilik Gemi İnşa San. A.Ş.	25.750.000 €	Üretim ve Teslimat	Kritik Tasarım Gözden Geçirme aşaması tamamlanmıştır.
16	D.15 Sürekli Amfibisi Gemi (LCT)	30.06.2006 - 326 18.12.2008 - 438	Yurtiçi Geliştirme	8 adet	ADİK A.Ş. - Fultrans Denizcilik A.Ş. - Fultrans Gemi İnşa A.Ş. Ortak Girişimi	98.322.531 €	Kapanış	Yıl içerisinde 8 geminin kesin kabulü tamamlanmıştır ve projenin kapatılmasına yönelik çalışmalarına başlanmıştır.
17	D.16 Amfibisi Gemi (LST)	12.12.2006 - 347 06.01.2010 - 497	Yurtiçi Geliştirme	2 adet	ADİK A.Ş. - ALYANS A.Ş.	391.250.000 €	Sözleşme Yürürlük	Kredi anlaşmasının imzalanmasını müteakip 17 Haziran 2013 tarihinde avans ödemesi gerçekleştirilmiştir.
SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ SİLAH SİSTEMLERİNE AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
1	R.02 Uzun Menzilli Tanksavar Füzeleri	07.11.2003 - 237	Yurtiçi Geliştirme	Seri üretim dönemi öncesinde belirlenecektir	ROKETSAN	75.649.021 €	Tasarım ve Geliştirme	Alt sistem geliştirme ve test faaliyetlerine devam edilmiştir. Sistem seviyesi lançer niteliklik faaliyetlerine başlanmıştır.

Tablo.26'nın Devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ SİLAH SİSTEMLERİNE AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
6	R.10 Orta İrtifa Hava Savunma Füze Sistemi	30.06.2006 - 322 06.01.2010 - 504 15.06.2010 - 525	Yurtiçi Geliştirme	1 adet Tabur Karargâhı + 3 adet Batarya	ASELSAN	250.720.295 TL + 132.113.714 €	Tasarım ve Geliştirme	Sistem tasarımı faaliyetlerine başlanmıştır.
5	R.08 Kundağı Motorlu Namnlulu Alçak İrtifa Hava Savunma Silah Sistemi (KMNAIHSSS)	17.02.2006 - 289 09.04.2008 - 413 01.07.2009 - 469	Yurtiçi Geliştirme	42 adet Silah Sistemi 14 adet Komuta Kontrol Sistemi	ASELSAN	119.242.152 €	Tasarım ve Geliştirme	Alt Sistem Geliştirme ve Test Aşamaları tamamlanmış olup Sistem Entegrasyon ve Test Aşamaları faaliyetlerine devam edilmektedir.
4	R.06 Alçak İrtifa Hava Savunma Füze Sistemi	17.02.2006 - 287 09.04.2008 - 415 18.12.2008 - 434 06.01.2010 - 503 15.06.2010	Yurtiçi Geliştirme	45 adet Çekili 45 adet Kundağı Motorlu (Otonom) Sistem	ASELSAN	278.371.118 TL + 193.059.102 €	Tasarım ve Geliştirme	İlk Balistik Test Füzesi atışları Ekim 2013 ayında başarıyla gerçekleştirilmiştir.
3	R.05 Kaideye Monteli Stinger (KMS)	07.10.1996 - 4 07.10.2002 - 225	Yurtiçi Geliştirme	158+2 adet KMS Sistem	ASELSAN	283.109.710 \$	Garanti	Teslimatlar tamamlanmış olup garanti dönemi faaliyetleri devam etmektedir.
2	R.03 Orta Menzilli Tanksavar Silah Sistemi	07.11.2003 - 237	Yurtiçi Geliştirme	Seri üretim dönemi öncesinde belirlenecektir	ROKETSAN	46.857.211 TL + 41.705.402 €	Tasarım ve Geliştirme	Alt sistem geliştirme ve test faaliyetlerine devam edilmiştir. İlk Güdümlü Test Füzesi atışı başarıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo.26'nın Devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ SİLAH SİSTEMLERİNE AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
10	R.25 35 mm Oerlikon Modernizasyonu ve Parçacıklı Mühimmat Tedariki	18.12.2008 - 460 06.01.2010 - 498	Yurtiçi Geliştirme	118 adet 35 mm çekili topun modernizasyonu	ASELSAN	71.354.693 TL + 10.586.401 €	Tasarım ve Geliştirme	Alt Sistem Geliştirme ve Test Aşamalarına devam edilmiştir. Patlayıcı Zinciri'nin tasarımı, geliştirilmesi, ilk örnek üretimi, tapaya bitürleşme ve tapa bitürleşme testlerinin gerçekleştirilmesi için MKE Kurumu ile alt yüklenicilik sözleşmesi imzalanmıştır.
9	R.18 Modern Makineli Tüfek	05.12.2007 - 395 15.06.2010 - 526	Yurtiçi Geliştirme	5.042 adet	MKEK	19.798.326 TL + 2.952.233 \$	Tasarım ve Geliştirme	Ön Tasarım aşaması tamamlanmış, Kritik Tasarım aşamasına devam edilmiş ve Alt Sistem Tasarım Doğrulama Testlerine başlanmıştır.
8	R.17 Modern Piyade Tüfegi	05.12.2007 - 394 18.12.2008 - 436	Yurtiçi Geliştirme	191.471 adet	MKEK	18.612.386 \$	Tasarım ve Geliştirme	Ürün Kalifikasyon testleri başarı ile tamamlanmıştır. Üretim Hattı Kalifikasyonu ile 200 adetlik Pilot Kafiye üretimi başlanmıştır. Seri üretim TÇD'si hazırlanmıştır.
7	R.26 Sahil Güvenlik Botları Silah ve Silah Sistemleri Modernizasyonu (STAMP)	18.12.2008 - 461 01.07.2009 - 471	Yurtiçi Geliştirme	21 adet	ASELSAN	9.500.000 €	Üretim ve Teslimat	6., 7., 8. ve 9. botlara monte edilen STAMP Sistemlerinin Liman ve Deniz Kabul Testi gerçekleştirilmiştir. Bu 4 botta kullanıcı ve gemi üstü bakım eğitimi verilmiştir.

Tablo.26'nın Devamı								
SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ SİLAH SİSTEMLERİNE AİT PROJELER								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
11	R.20 Havadan Taşınabilir 105 mm Hafif Çekili Obüs	09.04.2008 - 416 01.07.2009 - 470	Yurtiçi Geliştirme	106 adet	MKEK	35.020.712 \$+ 13.450.208 \$ (Opsiyon bedeli)	Tasarım ve Geliştirme	Kritik Tasarım Aşaması ile Alt Sistem Kalifikasyon Test Aşamasına paralel olarak devam edilmiş olup, tasarım ve yapılandırma henüz durdurulmamıştır. Proje Uygulama Takvimi'ne göre MKEK tarafından Şubat 2013 tarihinde teslim edilmesi öngörülen iki adet ilk örnek teslimatı gerçekleştirilememiştir.
12	R.23 35 mm Oerlikon Ateş İdare Cihazı Modernizasyonu ve Tedariki	09.04.2008 - 414 01.07.2009 - 469	Yurtiçi Geliştirme	57 adet	ASELSAN	(KMNAİHSS) Projesi Bedeli içerisinde yer almaktadır	Tasarım ve Geliştirme	Alt Sistem Geliştirme ve Test Aşamalarına devam edilmiştir.
SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ UZAY ve İNSANSIZ SİSTEM PROJELERİ								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
1	IHA.P02.01 II. Paket Özgün İHA - MALE Geliştirme Programı (ANKA Geliştirme)	14.05.2004 - 243	Yurtiçi Geliştirme	1 Sistem (3 Uçak)	TUSAŞ	96.436.932 \$	Tasarım / Prototip Üretimi	Blok A Kabulleri tamamlanmıştır. Sistemler Batman'a intikal etmiştir.

Tablo.26'nın Devamı

SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ UZAY ve İNSANSIZ SİSTEM PROJELERİ								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
7	IHA.P02.03 A - Projesi	17.07.2012 - 651	Yurtiçi Geliştirme	2 uçak ve ilgili yer sistemleri	TUSAŞ	23.823.729 \$	Tasarım / Prototip Üretimi	Devralma Protokolü imzalanmıştır. Bağlı Uçuş Testi gerçekleştirilmiştir.
6	IHA.P17.01 Döner Kanatlı Mini IHA Projesi (Malazgirt)	30.03.2007 - 357	Yurtiçi Geliştirme	1 Sistem (2 Adet Elektrikli - 2 Adet Benzinli 4 Hava Aracı)	BAYKAR MAKİNA	1.500.000 \$	Garanti Sonrası	Garanti faaliyetleri tamamlanmıştır.
5	İşlemsel EHF Uydu Aktarıcı ve Test Ortamı Geliştirilmesi	22.06.2005 - 284	Yurtiçi Özgün Geliştirme	1 adet EHF Bant Uydu Aktarıcısı ve Test Ortamı	ASELSAN A.Ş. BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	71.995.047 \$	Tasarım Dönemi	Proje kapsamı değişikliğine ilişkin çalışmalar sürdürülmüştür.
4	IHA.P04.02 Pistten Kalkış/İniş Özellikli Taktik IHA Tedarik Projesi (Çaldıran)	14.05.2004 - 243 06.01.2010 - 494	Yurtiçi Geliştirme	2 Sistem (+ 1 seçenek) 12 uçak (+ 6 uçak seçeneği)	KALEKALIP BAYKAR Makina Ortak Girişimi	47.030.000 \$	Tasarım / Prototip Üretimi	Kritik Tasarım onaylanmıştır.
3	IHA.P06.01 Katapult/Paraşüt Özellikli Taktik IHA Tedarik Projesi	14.05.2004 - 243 06.01.2010 - 495	Yurtiçi Geliştirme	-	VESTEL SAVUNMA Sanayi A.Ş.	24.000.000 \$	Tasarım / Prototip Üretimi	Ön Tasarım ve Kritik Tasarım aşamaları onaylanmıştır.
2	IHA.P08.01 III. Paket Mini IHA Geliştirme Projesi (BAYRAKTAR)	30.06.2006 - 310 (19 sistem için) 04.12.2008 - 451 (18 Sistem için)	Yurtiçi Geliştirme	41 Sistem (164 Hava Aracı)	KALEKALIP BAYKAR Makina Ortak Girişimi	10.885.481 \$	Garanti Sonrası	Garanti faaliyetleri tamamlanmıştır.

Tablo.26'nın Devamı								
SÖZLEŞMESİ İMZALANMIŞ UZAY ve İNSANSIZ SİSTEM PROJELERİ								
SIRA	PROJE KODU - ADI	SSİK KARARLARI TARİH ve NUMARALARI	PROJE MODELİ	TEDARİK MİKTARI	ANA YÜKLENİCİ	PROJE BEDELİ	PROJE DURUMU	GELİŞMELER
8	IHA.P14.01 IV. Paket Taarruzi IHA Geliştirme Programı (Taarruzi IHA)	17.07.2012 - 633	Yurtiçi Geliştirme	Ön tasarım ve kavramsal tasarım + 2 adet iniş takımı (opsiyonel) + 2 adet turboprop motor (opsiyonel)	TUSAŞ	20.000.000 \$	TÇD hazırlama	Proje başlangıç toplantısı gerçekleştirilmiş; TÇD hazırlıklarına başlanmıştır.
9	IHA.P02.02 ANKA - S Projesi	14.05.2004 - 243 - Başlama 05.01.2012 - 602 - Firma Seçim	Yurtiçi Geliştirme	1 Adet ANKA Sistemi (10 Hava Aracı ve Yer Sistemleri)	TUSAŞ	220.612.476 \$ +137.287.669 TL	Sistem Gereksinimleri Gözden Geçirme	Sözleşme faaliyetleri takip edilmiştir.
10	IHA.P12.01 Gören İnsanlı Keşif Uçuşu Geliştirme Projesi (GÖREN)	05.01.2012 - 603	Yurtiçi Geliştirme	3 adet C - 160 Ve 2 adet C - 130 üzerine görev sistemleri mekanizması	ROKETSAN A.Ş.	17.504.090 TL + 2.568.000 \$	Ön Kavramsal Tasarım Dönemi Sözleşme Takibi	Ön Kavramsal Tasarım Dönemi Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme faaliyetleri takip edilmiştir. Uydu Fırlatma Aracı yapılandırma seçimi yapılmıştır.
11	Keşif Gözetleme Bileşimli Açıklıklı Radar (SAR) Uydu Sistemi (GÖKTÜRK - 3)	06.01.2010 - 514	Yurtiçi Geliştirme	1 SAR sensörü taşıyan uydu, 1 adet sabit ana ve 1 adet mobil yedek yer istasyonu	TUSAŞ	10.000.000 €	Görev Tanımı Gözden Geçirme (MDR)	Proje Başlangıç Toplantısı 26 Aralık 2013'te yapılmıştır. Sözleşme faaliyetlerine devam edilmektedir.
12	X - Bant Uydu Muhabere Sistemi Projesi	-	Yurtiçi Geliştirme	2 adet X Band Aktarıcı ve Yer Kesimi	ASELSAN AŞ	167388058 \$	Avans ödemesi şartlarının yerine getirilmesi bekleniyor.	ASELSAN AŞ 'den teklif alınmıştır. SSİK kararı gereğince 20 Aralık 2013 tarihinde sözleşme imzalanmıştır.

Kaynak: SSM (2013)

SSM (2013) materyalleri, Türkiye’de son dönemlere damgasını vuran yeni nesil “Savunma Sanayi” ürünlerinin, Ar – Ge altyapılı dönüşüm kesitlerini vermektedir. Tabloya göre: sınıfsal kategorilere ayrılan ürünlerin, hangi yüklenici firmalar tarafından tasarlanıp geliştirildiği ve resmi kanallar aracılığı ile maddelere bağlanan yasal geçerlilik süreçleri gösterilmektedir. Ayrıca, sözleşme bedeli altında belirlenen fiyatların Dolar, Avro ve Türk Lirası üzerinden telif değerleri sunulmaktadır. Çoğunlukta yurtiçi proje çalışmaları altında desteklenen katılımlar, Türkiye savunma endüstrisinin epeyce bir yol aldığını kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla, yerli savunma sanayi kuruluşlarının ülke genelinde yetkin çoğunluk kazanması; milli savunma imkânlarının, ilerleyen yıllarda ülke ekonomisine kazandıracığı ulusal katılım değerleri üzerinde etkili olacaktır.

Nihayetinde Türkiye, mevcut bulunan savunma potansiyelini daha modern sistemler ile donatabilmek adına son yıllarda, yüksek katma değerli savunma ürünlerinin Ar - Ge ve Ür - Ge faaliyetlerini inovasyon odaklı bütünleşme aşamalarına dönüştürecek çözüm yolları aramıştır. Bu sürdürülebilirlik çerçevesinde, Türkiye ekonomisinin dalgalanma yaşamaması, istikrarlı bir kalkınma modeli çizmesi ve yapılacak inovasyon çalışmalarının aksamaması yönünde yerli sanayi üretimine ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda, savunma harcamalarının GSMH üzerinde oluşturacağı olumsuz etki, yerli sanayi üretiminden yararlanma yöntemi kullanılarak GSYİH değerleri altında piyasalara uyarlanmıştır. Dolayısıyla, imalat sanayindeki pek çok sektör üzerinde etkisi bulunan ve birçok üretim alanı ile ortaklaşa faaliyetler sürdüren savunma sanayi; Türkiye piyasalarında gerçekleştirilecek en küçük organize işbirliği projesi ile birden fazla sektör üzerinde olumlu sonuçlar oluşturabilmektedir. Diğer yandan, yüksek katma değerli savunma ürünlerinin ihracat amaçlı üretimi ve bu yönde istihdam edilecek personelin azami katılım düzeyi; savunma ithalatının azalması ve dış ticaret açığının dengede tutulması açısından alternatif çözümler sunmaktadır (SASAD, 2016:19-22). Bu durumda, konuyla ilgili somut veriler aşağıda Tablo-27 ile gösterilebilir.

Tablo.27 Türkiye'nin Yerli Savunma Sanayi İstatistikleri

YILLAR	SAVUNMA SANAYİİ					SSDF GELİR	SSDF GİDER
	CİRO	İTHALAT	İHRACAT	AR - GE	İSTİHDAM		
	Milyon \$	Milyon \$	Milyon \$	Milyon \$	Bin Kişi	Milyon \$	
1995	1.118	1.588	152	37	-	942	927
1996	932	1.511	121	33	-	1.387	1.241
1997	1.205	1.530	138	34	-	1.166	760
1998	968	2.643	80	41	-	477	679
1999	1.075	1.737	84	42	-	748	860
2000	852	1.185	123	43	31.694	1.306	1.092
2001	849	1.510	134	24	32.685	845	590
2002	1.062	1.905	248	49	33.948	1.464	1.083
2003	1.301	1.330	331	58	34.382	1.322	981
2004	1.337	1.257	196	64	32.446	1.199	983
2005	1.591	1.113	337	79	33.648	1.237	1.031
2006	1.855	1.531	487	94	30.808	1.134	1.044
2007	2.438	1.692	615	345	32.413	2.458	1.581
2008	3.087	1.640	784	510	34.063	2.896	2.015
2009	2.900	1.732	832	505	40.973	1.576	2.293
2010	4.174	1.484	853	666	39.523	1.133	2.506
2011	4.400	1.770	1.090	672	37.816	1.568	2.056
2012	4.800	1.409	1.262	773	33.491	1.442	2.161
2013	5.076	1.327	1.569	926	32.368	1.479	2.242
2014	5.101	1.351	1.855	887	31.242	1.532	2.376
2015	4.908	1.067	1.929	904	31.375	1.589	2.468
2016	5.968	1.289	1.953	1.254	35.502	1.723	2.671

Not: Savunma Sanayi Müsteşarlığı: 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 faaliyet raporları

Ve SIPRI kaynaklarından yararlanılarak gerekli değerlere ulaşılmıştır.

Kaynak: SSM & SIPRI (2010-2016)

SSM ve SIPRI (2010-2016) kaynaklarından elde edilen verilere göre: Türkiye’de 1995 – 2016 yılları arası ilerleme kaydeden yerli savunma endüstrisinin, temel istatistik göstergeleri yansıtılmak istenmektedir. Gösterge kategorileri arasında, yerli savunma sanayinin; ithalat, ihracat, Ar-ge, istihdam, yıllık kazanç değerleri ve Savunma Sanayi Destekleme Fonuna ait yıllık gelir – gider değerleri verilmektedir. Bunun yanı sıra tabloda, 1995 – 2000 yılları arası dalgalanma etkisi gösteren iç dinamiklerin, 2000’li yıllardan itibaren istikrarlı bir eksen çizgisi üzerinde hareket kabiliyeti kazanmaya başladığı görülmektedir. Nitekim öncesinde, Türkiye’nin ithalata dayalı savunma altyapısı oluşturmaya çalıştığı ve zaman zaman tikanıklık yaşandığı anlaşılmaktadır. Ancak 2000 yılı sonrasında, Türkiye’nin hızlı ataklarda bulunduğu ve savunma altyapısını yerli üretim hacmi ile karşılama politikasına dayandığı açıkça ortadadır. Öte yandan, 1995’li yıllarda etkisini göstermeye başlayan savunma yönlü Ar-ge’nin, 2007 yılından itibaren hızlı bir yükseliş ivmesi çizdiği aşikârdır. Diğer taraftan 1995 – 2013 yılları arası, ihracat hacminin ithalat hacmini karşılama değeri eksi konumda iken; 2013 yılından itibaren ihracat hacminin ithalat hacmini fazlasıyla karşıladığı dikkat çekmektedir. Nitekim tabloda yer alan yıllık kazanç değerlerine baktığımız zaman, 1995 – 2016 yılları arası ciro tekabülünün katlamalı bir şekilde ilerleme sağladığı ve istihdam açısından olumlu sonuçlar yarattığı görülmektedir. Son olarak, SSDF gelir – gider değerlerinin birbirini karşılamadığı ve yıllara bölünen harcama açığının olduğu anlaşılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmada Türkiye’de yerli savunma sanayine ilişkin araştırma geliştirme (AR-GE) harcamalarının 1997–2015 yılları arasında reel yurtiçi hâsıla ve cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Denklem (1) ve Denklem (2) modelleri tahmin edilecektir;

$$GSYIH = \beta_0 + \beta_1 SARGE + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$CIA = \beta_2 + \beta_3 SARGE + \varepsilon_t \quad (2)$$

Denklemden yer alan seriler sırasıyla, GSYIH: Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, SARGE: savunma amaçlı Ar-Ge harcamaları, CIA: cari işlemler dengesini göstermektedir.

5.1. Birim Kök Analizi

Zaman serisi analizlerinde serilerin durağan olması gerekmektedir. Granger ve Newbold (1974) yaptıkları çalışmada durağan olmayan serilerle gerçekleştirilen zaman serisi analizlerinde sahte regresyon sorununun ortaya çıkabileceğini göstermişlerdir (Granger ve Newbold, 1974). Bu nedenle öncelikle Augmented Dickey-Fuller (Geliştirilmiş Dickey-Fuller) testi yardımıyla serilerin durağanlık durumları analiz edilmiştir.

Augmented Dickey - Fuller (1981: 1057-1072) modeli ve hipotezler, aşağıda görüldüğü gibi ifade edilmektedir.

H_0 : Seri birim köke sahiptir

H_1 : Seri birim köke sahip değildir

$$\Delta Y_t = \rho Y_{t-1} + e_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \rho Y_{t-1} + e_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta t + \rho Y_{t-1} + e_t \quad (4)$$

Analiz sonucuna göre: H_0 temel hipotezinin kabul edilmesi halinde serinin durağan olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumda serinin birinci ya da daha yüksek dereceden farkı alınarak seri durağan hale getirilir. Ancak H_1 alternatif hipotezinin kabul edilmesi halinde serinin düzeyde durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Nelson – Plosser, 1982).

Öte yandan; (2), (3) ve (4) numaralı denklemlerde otokorelasyon sorunu bulunmaktadır. Otokorelasyon sorununun bulunması halinde modeller etkinliklerini kaybetmektedir. Bu sebeple eşitliğin sağ tarafına bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin eklendiği yeni bir model Dickey-Fuller tarafından önerilmiştir. Bu modelin uygulanmasıyla otokorelasyon sorunu ortadan kalkmaktadır. Bu yeni model Augmented Dickey – Fuller (ADF) yani Genişletilmiş Dickey – Fuller olarak adlandırılmaktadır. Bu sayede analiz hipotezleri değişmezken model denklemi şu hale gelmektedir (Dickey – Fuller, 1981).

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta t + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \theta_i \Delta Y_{t-i} + e_t \quad (5)$$

Tablo.28 Augmented Dickey – Fuller Birim Kök Test Sonuçları

	Sabitli Model			Sabitli ve Trendli Model		
	ADF Test İstatistiği	%5 Kritik Değeri	Prob.	ADF Test İstatistiği	%5 Kritik Değeri	Prob.
LARGE	-0.80	-2.66	0.80	-3.02	-3.69	0.15
LGSYİH	-1.45	-3.04	0.53	-1.29	-3.69	0.86
CIA	-2.08	-3.04	0.25	-3.45	-3.69	0.08

Tablo-28’de yer alan ADF test sonuçlarına bakıldığında tüm serilerde birim kök bulunduğu gözlenmiştir. Serilerin birinci farkı alınarak seriler fark durağan hale getirilmiştir. Fark durağan serilerle eş bütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir.

5.2. Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme analizi seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesi için geliştirilmiş bir analiz yöntemidir. Bu yöntemde düzeyde durağan olmamalarına rağmen eş dereceli farkları alınarak durağanlaştırılmış serilerin analiz edilme imkânı bulunmaktadır. Analizlerde gerçekleştirilen fark alma işlemiyle serilerdeki şokların kısa ve uzun dönemli etkileri ortadan kalkmaktadır ve bu nedenle fark durağan seriler ile gerçekleştirilen regresyon analizlerinde uzun dönemli ilişkilerin gözlenmesi mümkün olmamaktadır. Eşbütünleşme analizi ise fark durağan serilerde kısa ve uzun dönemde bilgi kaybına neden olmaması nedeniyle regresyon analizine nispeten daha avantajlı bir analiz yöntemidir. Ayrıca eşbütünleşik serilerin her birinin ayrı ayrı hata düzeltme modellerinin kurulabilir olması nedeniyle uzun ve kısa dönemli ilişkiler ayırt edilebilmektedir (Işık, Acar ve Işık, 2004).

Johansen (1988)’in yaptığı çalışmasına göre: aynı dereceden farkı alınarak durağanlaştırılmış serilerle kurulan denklem sistemi, tüm değişkenlerin düzey ve gecikmeli değerleri kullanılarak gerçekleştirilen Vector Auto Regression (VAR) analizine dayanmaktadır. Modelin denklem sistemi ise şu şekilde tanımlanmaktadır;

$$\Delta X_t = \Gamma_1 \Delta X_{t-1} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k} + \Pi \Delta X_{t-k} + \varepsilon_t$$

$$\Gamma_i = -I + \Pi_1 + \dots + \Pi_i, i = 1, \dots, k$$

Denklemden Π katsayılar matrisidir. Π katsayılar matrisinin rankı modelde yer alan eşbütünleşik ilişki miktarını göstermektedir. Eğer Π katsayılar matrisinin rankı sifıra eşit olursa kurulan modeldeki değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmadığı anlamına gelmektedir (Johansen, 1988).

Çalışmada, öncelikle optimum gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Tablo-29'da yer alan sonuçlar incelendiğinde uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. 1 gecikme sayısı için eşbütünleşme analizi sonuçları Tablo-30'da yer almaktadır.

Tablo.29 Optimum Gecikme Uzunluğu Testi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	15.26996	NA	0.000653	-1.658746	-1.562172	-1.653800
1	35.99891	33.68453*	8.14e-05*	-3.749863*	-3.460142*	-3.735027*
2	36.96541	1.328942	0.000123	-3.370676	-2.887808	-3.345949
3	38.59446	1.832685	0.000180	-3.074308	-2.398293	-3.039690

Tablo.30 Askeri Ar-Ge Harcamaları ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Eşbütünleşme Analizi

Maksimum Öz Değer Testi					İz Testi				
H_0	H_1	T İstatistiği	%5 Kritik	Prob. Değeri	H_0	H_1	T İstatistiği	%5 Kritik	Prob. Değeri
r = 0	r = 1	6.67	14.26	0.53	r = 0	r = 1	7.45	15.49	0.53
r = 1	r = 2	0.78	3.84	0.38	r = 1	r = 2	0.78	3.84	0.38

Tablo-30'da yer alan eşbütünleşme analizi sonuçları incelendiğinde reel hâsıla ve askeri Ar-Ge harcamaları arasında uzun dönemde bir eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı gözlenmiştir. Çalışmada reel hâsıla ve askeri AR-GE harcamaları arasında eşbütünleşik ilişki bulunmaması beklentilere uygundur. Çalışmada ikinci bir analiz olarak askeri AR-GE harcamalarının cari açık üzerindeki etkileri incelenmektedir. Askeri AR-GE harcamalarının, cari işlemler dengesi üzerindeki önemli etkilere sahip olduğu bilinmektedir. Askeri AR-GE harcamaları ile cari işlemler dengesi arasındaki uzun dönemli ilişkiler eşbütünleşme yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz için öncelikle uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Sonuçlar Tablo-31'de görülmektedir.

Tablo.31 Optimum Gecikme Uzunluğu Testi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-38.46099	NA	0.539127	5.057623	5.154197	5.062569
1	-24.21402	23.15132*	0.151068*	3.776753	4.066473*	3.791589*
2	-20.14981	5.588290	0.155086	3.768726*	4.251594	3.793453
3	-16.93964	3.611439	0.186046	3.867455	4.543470	3.902073

Tablo-31’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu görülmektedir. 1 gecikme uzunluğu için eşbütünleşme analizi sonuçları Tablo-32’de yer almaktadır.

Tablo-32’de yer alan sonuçlara göre: askeri AR-GE harcamaları ve cari işlemler dengesi arasında uzun dönemli eşbütünleşik bir ilişkinin bulunduğu gözlenmiştir. Değişim katsayısı beklentilere uygun olarak negatif değere sahiptir. Diğer taraftan, elde edilen eşbütünleşik vektör askeri AR-GE harcamaları değişkenine göre Normalize edildiğinde Tablo-33’te görülen denklem elde edilmektedir.

Tablo.32 Askeri Ar-Ge Harcamaları ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi

Maksimum Öz Değer Testi					İz Testi				
H_0	H_1	T İstatistiği	%5 Kritik	Prob. Değeri	H_0	H_1	T İstatistiği	%5 Kritik	Prob. Değeri
$r = 0$	$r = 1$	14.45791	14.26	0.05	$r = 0$	$r = 1$	14.85	15.49	0.06
$r = 1$	$r = 2$	0.394641	3.84	0.53	$r = 1$	$r = 2$	0.39	3.84	0.53

Tablo.33 Hata Payı Denklemi

Normalize Edilmiş Denklem	
Normalleştirilmiş eş bütünleşme katsayıları (parantez içindeki standart hata)	
Cari İşlemler Açığı	LARGE
	-6.916701
	- 1.00979

Tablo-33'te ki Normalize edilmiş eşbütünleşme vektörüne bakıldığında: askeri AR-GE harcamaları bir birim arttığında cari işlemler açığı yaklaşık %7 azalmaktadır. Normalize edilen denklemden elde edilen en önemli sonuç, askeri AR-GE harcamalarının katsayısının negatif işaretli oluşudur. Bu sonuç, ele alınan dönemde cari açığı düşürmek için daha fazla askeri AR-GE harcama yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Pek çok ülke ekonomisi içerisinde savunma harcamaları büyük paya sahiptir. Son yıllarda küresel ölçekte artan terörizm ve ülkeler arasında artan gerilim nedeniyle bu harcamalar daha da artmaktadır. Bu durum savunma sanayi gelişmiş, kendi savunma ihtiyacını karşılayabilen ve ihracatçı ülke ekonomileri için pozitif makroekonomik sonuçlar doğururken, savunma sanayi gelişmemiş, savunma ihtiyaçlarını karşılamada ithalatçı durumundaki ülkeler için negatif makroekonomik sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle artan savunma harcamaları ile birlikte, savunma sanayi yatırım harcamalarının ve savunma sanayine yönelik Ar-Ge harcamalarının da önemi artmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti jeopolitik konumu nedeniyle kurulduğu günden bu yana pek çok istikrarsız ve çatışmanın ortasında bir bölgede yer almaktadır. Bu istikrarsızlıklar ve ülke egemenliğine yönelik saldırılar savunma sanayi harcamalarını kurulduğu tarihten günümüze her zaman önemli tutmuştur. Kuruluş yıllarında kısıtlı imkânlarla rağmen pek çok savunma sanayi yatırım harcaması yapılmış olsa da sonraki yıllarda Batılı politikaların tesiri ile bu yatırımlar sonlandırılmış, Türkiye savunma harcamalarında ithalatçı bir ülke konumuna getirilmiştir. Her türlü askeri malzemede dışa bağımlı konumuna getirilen Türkiye Cumhuriyeti'nde, Kıbrıs Barış Harekâtı döneminde uygulanan ambargolarla birlikte savunma sanayi yatırımları yeniden gündeme gelmiş, bu dönemde önemli atılımlar yapılmış ancak siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle yeterli düzeyde desteklenememiştir. 2002 ve sonrası dönemde gelen tek

partili iktidar döneminin sağladığı ekonomik ve politik istikrar bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti için büyük bir fırsat doğurmuştur. Yakın geçmişte artan terör saldırıları, yakın coğrafyadaki çatışma ortamı ve batılı müttefiklerden yeterli desteğin sağlanamıyor olması Türkiye Cumhuriyeti'nde savunma sanayi yatırımlarını hızla artırmıştır ve günümüz itibariyle Türkiye Cumhuriyeti pek çok askeri teçhizat, silah ve araçta ihracatçı konumuna yükselmiştir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin politik ve ekonomik bağımsızlığı için oldukça önemlidir.

Yapılan analiz sonucunda: Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan askeri Ar-Ge harcamalarının reel GSYİH üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum beklenti ile uygundur. Bunun sebebinin Türkiye'de askeri Ar-Ge harcamalarının geçmişinin çok kısa olması olduğu düşünülmektedir. Uzun vadede artan askeri Ar-Ge harcamalarını askeri sanayi yatırımlarının izlemesiyle birlikte Türkiye ekonomisi üzerinde çok büyük etkiye sahip olacağı düşünülmektedir. Türkiye'de askeri Ar-Ge harcamalarının cari açığı azaltıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum teorik beklentiyle de tutarlıdır. Son dönemde özellikle bu etki giderek artmaktadır. Terörle mücadelede ve sınır ötesi operasyonlarda yerli mühimmat kullanılması savunma harcamalarının Türkiye ekonomisi cari açığı üzerindeki baskısını büyük oranda azaltmıştır.

KAYNAKLAR

Anadolu Ajansı (2016), Şirket Haberleri, BMC Sakarya’da Savunma Sanayi Kenti İnşa Edecek, Erişim: 20.09.2017,
<http://aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/otomotiv/bmc-sakaryada-savunma-sanayi-kenti-insa-edecek/635576>

Aselsan (2017), Yatırımcı İlişkileri, Yönetim Kurulu Başkanının Mesajı, Erişim: 11.04.2017,
<http://www.aselsan.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/Sayfalar/baskan-mesaji.aspx>

Aşçı, H. B. (2012:1-10), KHO-SBE Doktora Tezi, Eğitim İstihdam İlişkisini Açıklayan Kuramlar Çerçevesinde Savunma Sanayi İşletmelerinde İşgücü Piyasası Analizi

Atıyas, İ. ve Bakış, O. (2014: 75/80), TÜSİAD – İmalat Sanayi Sektörleri Rekabet Göstergeleri Raporu (T/2014-05/551), Erişim: 20.04.2017,
<http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/imalatsanayisektorlerirekabetraporu.pdf>

Bağbaşıoğlu, A. “Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO” ,Akademik Bakış Dergisi (c.10 s.19 2016:209-215)

Bayar, F. (2008), Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, Erişim: 30.10.2016,
<http://www.mfa.gov.tr/sayi-xxxii.tr.mfa>

Bekmez, S. ve Destek, M. A. (2015:96), “Savunma Harcamalarında Dışlama Etkisinin İncelenmesi: Panel Veri” , Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, yıl:3, cilt:3, sayı:2

Beriş, H. E. (2015), “Kamu Düzeni, Güvenlik ve Demokratikleşme” Gazi Üniversitesi. Polis Akademisi. Güvenlik Çalışmaları Dergisi, cilt:17/1. s.1-3

Bilgiç, S. ve Akyürek, S. (2012:8), BİLGESAM, Balkanlarda Türkiye ve Türk Algısı Raporu, Erişim: 20.10.2016,
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014032643balkanlarda-turkiye-ve-turk-algisi.pdf>

Bilgiç, S. ve Akyürek, S. (2012:80/83/85/92-93), BİLGESAM, Balkanlarda Türkiye ve Türk Algısı Raporu, Erişim: 20.10.2016,
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014032643balkanlarda-turkiye-ve-turk-algisi.pdf>

BİLGESAM (27.01.2016), Orta Doğu Krizindeki Gelişmeler ve Türkiye (III), Erişim: 10.01.2017,
<http://www.bilgesam.org/incele/2305/-orta-dogu-krizindeki-gelistmeler-ve-turkiye--iii-/>

BÜMKO (2010-2016), Genel Faaliyet Raporları; KB (2010-2016), Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar; SSM (2011), Faaliyet raporu; SASAD (2012-2016), Savunma ve Havacılık Sanayii Performans Raporu; (2017)

BÜMKO (2010-2016), Genel Faaliyet Raporları; THE WORLD BANK (2017), World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files; NATO (29 June 2017), Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017); SSM (2011), Faaliyet raporu; SASAD (2012-2016), Savunma ve Havacılık Sanayii Performans Raporu; (2017)

Canbay, Ş. (2016:1-3), ICOMEP, Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri, Erişim: 17.09.2016,
http://www.academia.edu/6088812/Savunma_Harcamalar%C4%B1n%C4%B1n_Ekonomik_Etkileri

Cansever, N. ve Kiriş, H. M. (2015), Türkiye’de Ordu – Siyaset ilişkileri Çerçevesinde AK Parti – TSK Etkileşimine Bakış, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt.20 sayı.3 s.361-384

Çakır, M. (2014), 6 Soruda Bölgemizdeki İhtilafların Arka Planı, Erişim: 31.10.2016,
<http://politikagazetesi.org/?q=content/6-soruda-b%C3%B6lgemizdeki-ihhtilaflar%C4%B1n-arka-plan%C4%B1>

Çeçen, A. (1988:1-11). “Savunmanın Çağdaş Anlamı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (1988 – 1 / 1082)

Dedebek, E. ve Meriç, M. (2015:92-93), Avrupa Birliği Ülkelerinde... , Erişim: 20.09.2016,
http://dergi.sayistay.gov.tr/Default_4_Yazdir.asp?id=808

Deloitte, Industry 4.0 (2015), Challenges and solutions for the digital transformation and use of exponential technologies, Erişim: 17.09.2016, <http://www2.deloitte.com/ch/en/pages/manufacturing/articles/manufacturing-study-industry-4.html>

DICKEY, David A. , ve FULLER, W. A. (1981), Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Econometrica*, 49, (4), 1057-1072.

Doğan, M. (Temmuz-2013), Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış, *Marmara Coğrafya Dergisi*, sayı.28 s.211-231/ İstanbul

Dunne, J. P. & Mohammed, Nadır A. L. (1995), Military Spending in Sub-Saharan Africa: Some Evidence for 1967-85 ”, <http://jpr.sagepub.com/content/32/3/331.abstract>

Egeli, H. (2016:52-58), Kamu Maliyesi-İktisat, Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri, Erişim: 27.09.2016, <http://kisi.deu.edu.tr/haluk.egeli/>

EGİAD (2007:92-95), Türkiye İçin Bilgi Bazlı Sürdürülebilir Yenilikçi Sanayileşme Stratejisi, “Türkiye’nin Sanayileşme Stratejisi ve Bilgi Toplumuna Geçiş Arayışlarının Genel Değerlendirmesi”, Erişim: 15.12.2017, www.egiad.org.tr/wp-content/uploads/arastirma-raporlari/Sanayilesme-stratejisi.pdf

Erdem, E. ve Tuğcu, C. T. (2013: 2), Makroekonomik Büyümeye Mikrokültürel Bir Yaklaşım: Türkiye’de Kentlerin Kültürel Büyüme Dinamikleri, Erişim: 18.04.2017, http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi41/ERUJFEAS_Jan2013_1to24.pdf

Eşiyok, B. A. (2006:1-20), Türkiye Kalkınma Bankası A. ř. , Ekonomik Araştırmalar Raporu, “İktisadi Dönemler İtibariyle Türkiye Ekonomisinde Kalkınma (1923-2004)”, şubat-2006, Ankara

European Commission (IRI). 2015, The 2015 EU Industrial R&D Investment Scoreboard_ Web.pdf, Erişim: 31.08.2016, <http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard15.html>

Filiztekin, A. (2005: 77-101), Makroekonomik Çerçeve, Dinamikler, Strateji, Türkiye’de Büyüme Dinamikleri, Erişim: 18.04.2017, home.ku.edu.tr/~kyilmaz/papers/FIY_Tusiad2005.pdf

Giray, F. (2004:188-190), “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme”, Cumhuriyet Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1

Gokmenoglu, K. K. ; Taspınar, N. ; Sadeghieh, M. (2015: 457-460), Military Expenditure and Economic Growth: The Case of Turkey, Erişim: 22.04.2017, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115007571>

Google, Türkiye'nin Küresel Algılanma Boyutu, Cemil Ertem ve Markar Esayan (2013), Dünyayı Durduran 60 Gün, Giriş/1.Bölüm, Erişim: 12.10.2016,

Göker, A. ve Akarsoy, T. (1996), Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikası, Erişim: 29.01.2017, <http://www.inovasyon.org/html/AYK.ODTUverim.top.Eylul96.htm>

Gullo, M. (2016), Research Turkey (Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi), “Türkiye'nin Güç Oyunu: Yerel Askeri Sanayinin Yaratılması ve Neo-Osmanlı Taarruzu”, Erişim: 15.12.2017, <http://researchturkey.org/tr/turkeys-powers-play-the-creation-of-an-indigenous-military-industry-and-its-neo-ottoman-offensive/>

Güler, A. (2012:6-7/32-34), Soğuk Savaş Sonrası Türkiye -ABD İlişkileri: Bölgesel ve Küresel Etkileşim, Yüksek Lisans Tezi

Güraslan, E. (2005:1-3), Uluslararası Finansal Kuruluşlar ve Mali Reform Önerileri: Türkiye Deneyimi (Yüksek Lisans Tezi)

Güvenlik Enstitüsü (2016), Savunma Sanayi Uzmanı Arda Mevlütoğlu İle Söyleşi, Erişim: 06.04.2017, <http://guvenlikenstitusu.com/arda-mevlutoglu-ile-roportaj/>

Hunter A. P. & Crotty R. A. (2015:1-10), Keeping the Technological Edge: Leveraging Outside Innovation to Sustain the Department of Defense's Technological Advantage, Erişim: 12.08.2016, <https://www.dau.mil/cop/stm/DAU%20Sponsored%20Documents/CSIS%20tech%20edge%20report%2020150625.pdf> https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150925_Hunter_KeepingTechnologicalEdge_Web.pdf.

ILO, World Employment and Social Outlook 2015, Erişim: 10.10.2016, http://www.spcr.cz/images/MO/wcms_368626.pdf

IMF, World Economic Outlook (WEO) Update, Slower Growth in Emerging Markets, a Gradual Pickup in Advanced Economies, July-2015, Erişim: 13.09.2016, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/update/02/>

Işıkçı, Y. M. (2017:170-176), “Türkiye’de İdari Reform Çalışmalarının Tarihsel Perspektif Açısından Değerlendirilmesi” Anemon – Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2017. cilt 5. sayı 1. sayfa 170-176)

İTÜ-İF (2016), Uluslararası Katılımlı 16. Üretim Araştırmaları Sempozyumu, Bildiri Kitabı, Onursal Başkan Ayhan Toraman Konuşması, Erişim: 10.04.2017, www.uas2016.itu.edu.tr/wp-content/uploads/2016/11/UAS2016_BildiriKitabi.pdf

Jaruzelski, B. ; Staack, V. ; Schwartz, K. (2015:13), The 2015 Global Innovation 1000: Innovation’s new world order (Study report), Erişim: 01.09.2016, <http://www.strategyand.pwc.com/reports/2015-global-innovation-1000-media-report>

Jaruzelski, B. ; Staack, V. ; Schwartz, K. (2015:20), The 2015 Global Innovation 1000: Innovation’s new world order (Study report), Erişim: 01.09.2016, <http://www.strategyand.pwc.com/reports/2015-global-innovation-1000-media-report>

Kalem, A. (2015:5), Türkiye’deki Kamu Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımlarına Etkisinin İncelenmesi, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı

Kaya, S. S. (2013:17-38), “Türkiye’de Savunma Harcamalarının İktisadi Etkileri Üzerine Nedensellik Analizi (1970-2010)”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2013 Cilt 15 Sayı 2 (17-38)

Kundak, S. (2015:35-40), “Türkiye’de İmalat Sanayinin İthalata Bağımlılığının Analizi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı – Doktora Tezi, AFYONKARAHİSAR-2015

Macovei, M. (2009: 1-39), EUROPEAN COMMISSION, Growth and economic crises in Turkey: leaving behind a turbulent past? , Erişim: 17.03.2017, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication16004_en.pdf

Mevlütöğlü, A. (2016:9-13), “Türkiye’nin Savunma Reformu – Tespit ve Öneriler” Seta Analiz Dergisi (Ağustos 2016, s.164)

Meydan, C. H. (2011:1-4; 8; 30-31), Dünya Ordularında Yeniden Yapılanmanın Kaynakları Üzerine Bir İnceleme, Erişim:11.10.2016, <http://harpak.dergipark.gov.tr/download/article-file/84593>

Milli Savunma ve Güvenlik Enstitüsü (2015), Gerekçe, Erişim: 26.11.2017, <http://www.millisavunmaveguvenlik.org/index.php/tr/gerekce-3>

Morgül, T. (2013: 43-87), Mikro ve Makro Ekonomik Göstergeler, Erişim: 16.04.2017, http://www.academia.edu/6090021/Mikro_ve_Makro_Ekonomik_G%C3%B6stergeler

M.S. (2017:22-28), Meteksan Savunma – Haberler, “Bağımsız Türkiye için Bağımsız ve Tam Milli Savunma Sanayi”, Erişim: 15.12.2017, <http://www.meteksan.com/news/8>

NELSON, Charles R. , PLOSSER, C. I. (1982), “Trends and Random Walks in Macroeconomic Time Series Some Evidence and Implications”, Journal of Monetary Economics, 10, (2), 139-162.

North Atlantic Treaty Organization (NATO-2017), Information on Defence Expenditures Erişim: 15.09.2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm

ORAN Kalkınma Ajansı (2013: 1-4), TR72 Bölgesi (Kayseri, Sivas, Yozgat) Savunma Sanayine Yönelik İmalat Sanayi Raporu

Orhan, O. ve Genç, H. (2011: 22-25; 44-55), *Çerçeve Dergisi*, Arap Baharı ve Türkiye, “Arap Baharı”nın Dünya ve Türkiye Ticari İlişkilerine Etkileri, Erişim: 21.03.2017, http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20Yay%C4%B1n/Pdf/%C3%87er%C3%A7eve/Cerceve_Dergisi_Sayi_57.pdf

Öksüz, Ö. (2001: 1-3), TMMOB Makina Mühendisleri Odası - I. Ulusal Uçak Havacılık ve Uzay Mühendisliği Kurultayı 12 Mayıs 2001 Eskişehir-Türkiye, Gelişmekte Olan Ülkelerin Teknoloji Stratejileri ve Yaratıcılık Ağları, Erişim: 09.04.2017, <https://kusip.gov.tr/kusip/yonetici/tematikAlanEkGoster.htm?id=79>

Sancak, K. “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü” , Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Dergisi (Sayı.6, 2013:124-127)

Sandıklı, A. (2013), Küresel ve Bölgesel Etkileşimde Çözüm Süreci, Erişim: 04.10.2016,
<http://www.bilgesam.org/incele/611/-kuresel-ve-bolgesel-etkilesimde-cozum-sureci-/>

SASAD (2011), Belgeler, Savunma Sanayimiz Sayısal Veriler/Yorumlar, Erişim: 21.02.2017,
<http://www.sasad.org.tr/belgeler.html>

SASAD (2013:10-15, 36-37), Savunma ve Havacılık Sanayii – Performans Raporu, Erişim: 12.11.2017,
https://www.sipri.org/sites/default/files/Turkey_2013.pdf

SASAD (2016:19-22), Savunma ve Havacılık Sanayii – Performans Raporu, Erişim: 12.11.2017,
<http://www.sasad.org.tr/uploaded/Sasad-Performans-Raporu-2016.pdf>

SETA-ANALİZ (2016), sayı.164, Türkiye'nin Savunma Reformu Tespit Ve Öneriler, Erişim: 28.12.2016,
http://file.setav.org/Files/Pdf/20160901200637_turkiyenin-savunma-reformu-pdf.pdf

SIMS, C. (1980), "Macroeconomics and Reality", *Econometria*, 48, Jan. 1980, 1-49.

SIPRI (2010-2016), Sıprı Yearbook Online, “Armaments, Disarmament and International Security” , VII. Turkey, Erişim: 24.01.2017,
<http://www.sipriyearbook.org/view/9780199695522/sipri-9780199695522-div1-40.xml>

SIPRI Yearbook (2016: 1-7), Military expenditures. Facts on International Relations and Security Trends, Erişim: 28.12.2016,
<https://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-GDP-share.pdf>

SIPRI (2016), SIPRI Military Expenditure Database - Data for all countries 1949–2016 (Excel spreadsheet), Erişim: 23.11.2016,
<https://www.sipri.org/databases/milex>

Sönmez, M. (2016: 2-17-18-22), TMMOB-Bülten (Ağustos 2016: sayı.218-ek), Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XIX), Asker-Polis Harcamaları ve Silah Sanayisi, Erişim: 09.04.2017,
https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/fde57f1d048d211_ek.pdf

SSM (2009), Savunma Sanayimiz, Erişim: 06.11.2016,
<http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/savunmaSanayimiz/Sayfalar/tarihce2.aspx>

SSM (2009), Savunma Sanayimiz-Tarihçe, Erişim: 09.04.2017,
<http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/savunmaSanayimiz/Sayfalar/tarihce2.aspx>

SSM (2015:16), Performans Programı, Erişim: 20.04.2017,
<http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Performans%20Program/2015/2015PerformansProgrami.pdf>

Stratfor (2010), The Geopolitics of Turkey: Searching for More, Erişim: 29.10.2016,
<http://www.nspm.rs/nspm-in-english/the-geopolitics-of-turkey-searching-for-more.html>

Sümen, A. (2014: 70-71), Mali Hizmetler Uzmanlığı Araştırma Raporu, Değişen Kamu Mali Yönetimi Çerçevesinde Performans Denetiminin Savunma Sanayii Destekleme Fonu'na Uygulanabilirliği

Şenesen, G. G. ve Sezgin, S. (2002:8), Turkey's Defence Expenditures And Debt Burden, Erişim: 28.12.2016,
<http://carecon.org.uk/Conferences/Conf2002/papers/senesen.pdf>

Şensoy, S. (TASAM - 2008), Avrupa Birliği - Türkiye Orta Asya'nın Çok Boyutlu Güvenliği, Erişim: 12.10.2016,
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/27/avrupa_birligi_-_turkiye_orta_asyanin_cok_boyutlu_guvenligi

TASAM (2015:32-35), TÜRK SAVUNMA SANAYİNİN GELECEĞİ- Sürdürülebilirlik ve Güçlü İhracat İçin Strateji Raporu – 1, no:71
http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/TSS_rapor.pdf_6acb9a1e-7d78-4af4-bc67-48bb93270426.pdf

TBMM – RGA (1935-1939), 1935-1939 Malî Yılları Muvazenei Umumiye Kanunları, “A – CETVELLERİ” ve Zengin (2007), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi - Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi: 2 - Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırması (TİDATA), Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini 1929-1939, “1936:Parti ile Devletin Bütünleşmesi”

T.C.D.B. (2011), Dış İlişkiler Terminolojisi, “Uluslararası Kuruluşlar, Örgütler, Alt Birim ve Kuruluşları Listesi” , Erişim: 31.10.2016, <http://www.mfa.gov.tr/dis-iliskiler-terminolojisi.tr.mfa>

T.C.K.B. (2013), Kamu Yatırım Programları, Erişim: 15.02.2017, www.kalkinma.gov.tr

T.C.K.B. , Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014:14), Erişim: 20.08.2016, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/247/%C4%B0malat%20Sanayiinde%20D%C3%B6n%C3%BCnC5%9F%C3%BCm%20%C3%96zel%20%C4%B0htisas%20Komisyonu%20Raporu.pdf>

T.C.K.B. , Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar (1980-2016), <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/GenelEkonomikHedeflerveYat%C4%B1r%C4%B1mlar.aspx>

T.C.M.B. , Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (2016), Erişim: 16.12.2016, <http://www.bumko.gov.tr/TR,4461/butce-gider-gelir-gerceklesmeleri-1924-2012.html>

T.C.M.B. (2012), Mali Yönetim ve Kontrol Merkezi Uyumlaştırma, Tarihçe, Erişim: 26.02.2017, <http://kontrol.bumko.gov.tr/TR,2012/tarihce.html>

TESEV (2010:13-20), Arap Dünyasında Türkiye Algısı Raporu, Erişim: 18.10.2016, http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Arap_Dunyasinda_Turkiye_Algisi.pdf

TESEV (2013:5-6/21), Ortadoğu’da Türkiye Algısı Raporu, Erişim: 18.10.2016, <http://tesev.org.tr/tr/yayin/ortadoguda-turkiye-algisi-2013/>

TDA (2013), Türk Savunma ve Havacılık Sektörü, Erişim: 07.04.2017,
<http://www.tda.gov.tr/>

THE WORLD BANK (2017), Selected Countries and Economies,
 Erişim: 20.03.2017,
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR>

TİDATA (2007), 1938: Bekleyiş ve Endişe, Erişim: 27.12.2016,
http://www.academia.edu/6595171/1938_Bekleyi%C5%9F_ve_Endi%C5%9Fe

TİM (2016:26&41), Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2016, Temel
 Ekonomik Göstergelerde Gelişmeler, Erişim: 03.04.2017,
<http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-arastirma-raporlari-ekonomi-ve-dis-ticaret-raporlari.html>

TOBB (2007-2009), Türkiye Savunma Sanayii Sektör Raporu; SSM (2010-
 2011), Faaliyet Raporu; SASAD (2012-2016), Savunma ve Havacılık Sanayii
 Performans Raporu & SSM (2011), Savunma Sanayii Analiz Raporu

TOBB (2010: 5-12), Türkiye Savunma Sanayii Sektör Raporu 2010
 TOBB (2010: 14-19), Türkiye Savunma Sanayii Sektör Raporu 2010
 TOBB (2015: 17-18), Türkiye Savunma Sanayii Sektör Raporu 2015

TOBB-TSSM (2008: 3-5), Türk Savunma Sanayii Sektör Raporu 2007,
 Erişim: 15.02.2017,
<https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/Savunma.pdf>

Tok, E. (2008: 1-8), Türkiye Yaklaşımı İle Birlikte Kalkınma Kavramı Ve
 Alt Bileşenleri, Erişim: 05.02.2017,
<https://asalbayrak.files.wordpress.com/2013/10/mk45.pdf>

Topcu, M. K. (2010), “Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve
 Savunma Bütçeleri”, Savunma Bilimleri Dergisi, cilt.9 sayı.1 s.83-84

Toprak, Z. K. ve Altay, A. (1996); “Yeni Dünya Düzeninde Global
 Yönetim”, Yeni Türkiye, Siyaset Özel Sayısı

TSKGV (2004-2016), Tarihçe, Erişim: 02.04.2017,
<http://www.tskgv.org.tr/tarihce/>

Tuncer, İ. ve C. Yüksel, “Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi,” Kamu Ekonomisi, (Editör) A. Kökocak, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, 2011. (Kitaptan 8. Bölüm)

TÜBİTAK (2003: 58-61), Vizyon 2023 Projesi - Savunma, Havacılık ve Uzay Sanayi Panel Raporu, Erişim: 09.04.2017,
https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/shu/SHU_son_surum.pdf

TÜBİTAK (2013), TÜBİTAK’tan Savunma Sanayi’nde ‘Yerli’ İşletim Sistemi Devrimi, Erişim: 09.12.2017,
<https://www.tubitak.gov.tr/tr/haber/tubitaktan-savunma-sanayinde-yerli-isletim-sistemi-devrimi>

TÜBİTAK, BTYK 29. Toplantısı, Akıllı Üretim Sistemlerine Yönelik Çalışmalar Yapılması [2016/101] , Erişim: 15.09.2016,
<https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/bilim-ve-teknoloji-yuksekkurulu/toplantilar/icerik-bilim-ve-teknoloji-yuksekkurulu-29-toplantisi-17-subat-2016>

TÜİK (2013:2-3), Dış Ticaret İstatistikleri Yıllığı, Erişim: 16.11.2016,
http://www.turkstat.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=4&KITAP_ID=89

UNODA, A/56/267 — 3 August 2001, Instrument for standardized international reporting of Military expenditures, (30 Nisan 2001:147-152), Erişim: 30.01.2017,
<https://www.un.org/disarmament/convarms/milex/>

UNODA (2017), Military Expenditures, Reports of the Secretary-General on objective information on military matters, including transparency of military expenditures, Erişim: 20.03.2017,
<https://www.un.org/disarmament/convarms/milex/>

Vardar, S. (2016), “IV. Endüstri Devrimi Paradigması” , Anahtar Dergisi, Ekim 2016: 10-12

World Bank Group (2016), World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files, Erişim: 17.11.2016,
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR>

Yeşiltaş, M. (SETA-2015), Türkiye'nin Sınır Güvenliği Politikası,
Erişim: 27.03.2017,
<https://www.setav.org/turkiyenin-sinir-guvenligi-politikasi/>

Yılmaz, S. ve Akagündüz, O. (2011), "Kürtler Neden Devlet Kuramaz",
Milenyum Yayınları, İstanbul

Yılmaz, S. (2015), Uluslararası İlişkilerde Teori ve Pratik... ,
Erişim: 29.10.2016,
<http://www.ulusalkanal.com.tr/m/doc-dr-sait-yilmaz-makale,4653.html>

Yiğit, N. ve Ulusoy, A. (2016:375-389), Türkiye'de Kamu Harcamaları
Enflasyon İlişkisinin Ampirik Analizi: 1990-2015 Dönemi, Erişim: 24.09.2017,
http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_5e193.pdf

Ziylan, A. ve diğerleri (1998: 8-10), Savunma Sanayii ve Tedarik:
Ülkemizin Bilim ve Teknoloji Yeteneğinin Yükseltilmesini Esas Alan Bir Yaklaşım,
Bilim ve Teknoloji Strateji ve Politika Çalışmaları, TÜBİTAK BTP 98/01, Ocak
1998.
www.inovasyon.org/pdf/SavunmaSanayii.ve.Tedarik.1998.pdf

Ziylan, A. (2002), Neden Milli Ana Yüklenicilik? , Erişim: 05.04.2017,
<http://www.inovasyon.org/pdf/AZ.Neden%20MAY.pdf>

Ziylan, A. (2003:3-5), "Vizyon 2023 Projesi" , Savunma Havacılık ve Uzay
Sanayi Panel Raporu, Erişim: 19.08.2016,
https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/shu/SHU_son_surum.pdf

Ziylan, A. (2003:6-19), "Vizyon 2023 Projesi" , Savunma Havacılık ve
Uzay Sanayi Panel Raporu, Erişim: 19.08.2016,
https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/shu/SHU_son_surum.pdf